

ทางบุญ

พระราชธรรมนิเทศ

(ระแบบ จิตภาณ)

ทางบุญ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

เรียบเรียง

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์พระพุทธศาสนา

จัดพิมพ์เผยแพร่

พุทธศักราช ๒๕๓๕

● ทางบุญ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตยาโณ)

ISBN 974-88817-4-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๐ ๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๓

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ๓,๐๐๐ เล่ม

กองทุนไตรรัตนานุภาพ ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ พฤศจิกายน

๑๘๕ ๑๐ ลาดพร้าว ๘๗

โทร. ๕๓๘๘๑๒๗, ๕๓๘๘๖๓๒

จารุพรรณ วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

หนังสือทางบุญเล่มนี้ เป็นผลงานการเรียบเรียง สมัยที่ยังเป็นเปรียญอยู่ โดยทำขึ้นเป็นบทความธรรมบรรยาย ออกอากาศทางวิทยุ ๑ ปณ. ต่อมาได้นำมาอ่านดูเห็นว่า เป็นข้อความที่น่าจะปรับปรุงย่อให้สั้นเข้า ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ "พระโสภณคณาภรณ์" ในคราวนั้นได้มีการพิมพ์เผยแพร่กันหลายครั้ง โดยมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย กองทุนไตรรัตนานุภาพ แต่ทั้งหมดได้ขาดคราวไปในเวลารวดเร็ว ซึ่งอาจจะเป็นหนังสือแจกก็ได้ แต่น่าจะแสดงว่ามีคนอ่านมากพอสมควร เพราะมีท่านผู้สนใจสอบถามกันมาบ่อย ๆ จนถึงบางท่านได้นำต้นฉบับมาให้ เสนอว่าควรพิมพ์เผยแพร่ต่อไป แต่เมื่อเป็นเพียงการเสนอโดยไม่สนับสนุนในด้านค่าพิมพ์ การจะพิมพ์ขึ้นมาก็ต้องรอค่าพิมพ์นานพอสมควร และค่าพิมพ์ที่รอก็คือค่าบูชาภัณฑ์เทศน์ที่มีสาธุชนบูชาภัณฑ์เทศน์ในวันอาทิตย์ ณ ดึก สว.ธรรมนิเวศ ซึ่งแต่ละอาทิตย์ก็มีไม่มากนัก จึงต้องรอกันนานพอสมควร เพื่อให้สามารถพิมพ์หนังสือออกมาจำนวนหนึ่งได้

แต่เมื่อถึงคราวที่จะพิมพ์จริง ๆ ปรากฏว่ามีข้อความ เป็นอันมากที่สามารถตัดออกได้อีก และเพิ่มเติมลงไปบางตอน เพื่อให้มีข้อความถูกต้องรัดกุมมากขึ้น ช่วยให้ขนาด

หนังสือเล็กลงอีกหน่อยหนึ่ง ทำให้เราพบความจริงประการ
หนึ่งว่า

แม้งานจะเป็นงานที่ทำโดยคน ๆ เดียวกัน แต่เมื่อ
เวลาผ่านไปนานเข้า จะมองเห็นความบกพร่องที่ควร
ปรับปรุงแก้ไขได้เสมอไป อันเป็นการแสดงให้เห็นถึง
ความไม่สมบูรณ์พร้อมของสิ่งทั้งหลาย การพยายาม
ตรวจสอบจนสามารถพบความดีที่ควรรักษา และความ
บกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไขในตนเอง งานของตน ความ
คิดอ่านของตนเพื่อให้เกิดผลดีงามเพิ่มขึ้นนั้น จัดเป็น
กรณียกิจที่ควรกระทำสำหรับวิญญูชนทั้งหลายเสมอ

ทางบุญ เป็นการนำเอาบุญญกิริยาวัตถุ อันแปลว่า
วัตถุคือเรื่องที่เป็นเหตุ ที่เมื่อทำไปแล้วจะให้เกิดบุญคือ
ความเป็นคนดี มีความสุข ความสงบเป็นผล ๑๐ ประการ
ในพระบาลี ที่เป็นพระพุทธรวจนะจริง ๆ พบว่า ทรงแสดง
ไว้โดยสรุปเพียง ๓ ประการแรก แต่พระอรธกถาจารย์
ได้ขยายออกไปเป็น ๑๐ ซึ่งใน ๗ ประการหลัง ก็เป็น
เรื่องของภาวนาเป็นหลัก เพียงแต่นำขยายออกไป ตามนัย
แห่งพระพุทธรดำรัสที่ตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ พระอรธกถาจารย์
จึงทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวม นำมาเรียบเรียงไว้เท่านั้น เนื้อหา
จริง ๆ คงเป็นพระพุทธรวจนะอยู่นั่นเอง

ทางบุญ เป็นการชี้หลักความเป็นจริงให้ทราบว่า
ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คำว่าบุญนั้น เป็นกุศลเจตนา

ที่สามารถแสดงออกได้ในโอกาสต่าง ๆ เป็นวิถีชีวิต เป็น
ความเคลื่อนไหวของคนที่ที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม
อันรวมเรียกว่าบุญได้ในทุกกาล ทุกโอกาส ขอเพียงแต่เขา
สามารถรักษากุศลเจตนาเอาไว้ให้ได้เท่านั้น เขาจะสามารถ
ทำบุญได้ทุกวัน ทุกที่ ทุกกลุ่มคน กับทุกคนที่ตนเข้าไป
เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งอาจกล่าวล้อคำกลอนในอดีตในเรื่องทรัพย์
เป็นบุญได้ว่า

**“บุญนี้มีไกล ใครปัญญาไว หาได้ไม่นาน
ทั่วแคว้นแดนดิน มีถิ่นทุกสถาน
ผู้ใดใจคร้าน บ่พานพบบุญ”**

ทางบุญที่พิมพ์เผยแพร่ในคราวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นงาน
ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ซึ่ง
นอกจากจะทำงานด้านเผยแผ่แล้ว ยังต้องการปัจจัยไปใช้
ในการทำงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งจำ
ต้องจำหน่ายด้วยราคาเผยแพร่ธรรม ส่วนหนึ่งเป็นการนำ
เสนอของ “กองทุนไตรรัตนานุภาพ เพื่อการศึกษา การ
เผยแผ่และการพิทักษ์พระพุทธศาสนา” ซึ่งดำเนินงานโดย
ผู้เรียบเรียง มุ่งแจกจ่ายเป็นธรรมทานเป็นหลัก ส่วนใคร
จะเกิดศรัทธา ปรรายถนาที่จะร่วมอนุโมทนากองทุน
ไตรรัตนานุภาพ ก็เป็นเรื่องของท่านผู้นั้น

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย กอง
ทุนไตรรัตนานุภาพ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้ คง

อำนาจประโยชน์ทำหน้าที่ชี้ทางแห่งความสุข อันเกิดขึ้น
จากการกระทำบาปเพ็ญสิ่งที่เรียกว่าบุญ ให้แก่ท่านสาธุชน
ผู้สนใจได้ตามสมควร และควรตระหนักว่า แม้จะมีการ
แสดงทางบุญไว้ถึง ๑๐ ประการ แต่ประเด็นหลักนั้นคือ
"การทำความเห็นของตนให้ถูกต้อง หรือสัมมาทิฐิ" เป็น
แกนหลักในการทำความดีทั้งหลาย เพราะพระพุทธศาสนา
ทั้งปวงนั้น เริ่มต้นจากสัมมาทิฐิ และจบลงที่ความสมบูรณ์
พร้อมแห่งสัมมาทิฐิ ที่เกิดขึ้นแล้วทำหน้าที่รู้อริยสัจ ๔ ตาม
ความเป็นจริงเป็นสำคัญ

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อันเป็นที่เคารพ
สักการะของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้โปรดดลบันดาล
อภิบาลรักษาให้ท่านสาธุชนผู้ให้การสนับสนุนมูลนิธิ
มหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
กองทุนไตรรัตนานุภาพ บริจาคปัจจัยบูชาภัณฑ์เทศน์
วันอาทิตย์ที่ตึกสว.ธรรมนิเวศ และที่ได้รับหนังสือเล่มนี้
มาโดยวิธีใดก็ตามแล้วได้อ่าน ให้ประสบความสำเร็จสบาย
สบายใจ ปราศจากทุกข์โศก โรค ภัย อันตราย มี
ความเจริญงอกงามไพบูรณ์ในธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงประกาศแสดงไว้ดีแล้วตลอดกาลนาน.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)

เลขาธิการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

ผู้ดำเนินงานกองทุนไตรรัตนานุภาพ

วัดบวรนิเวศวิหาร

กันยายน ๒๕๓๕

สารบัญ

๑.	ทานมัย	๑
๒.	สีลมัย	๑๒
๓.	ภาวนามัย	๒๖
๔.	อปจายนมัย	๕๕
๕.	เวทยาวัจจมัย	๖๙
๖.	ปัตติทานมัย	๘๓
๗.	ปัตตานุโมทนามัย	๙๕
๘.	ธัมมเทศนามัย	๑๐๖
๙.	ธัมมัสสวนมัย	๑๑๗
๑๐.	ทัญจุกัมม	๑๒๔

ทางบุญ

ทุกคนรู้จัก บุญ ต้องการบุญ ปรารถนาจะเป็นผู้มีบุญ เพราะบุญเป็นบ่อเกิดของความสุข ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน อิติวุตตกะ ข้อ ๒๐๐ ว่า สุขสเสต อธิวจนํ ซึ่งแปลว่า คำว่า บุญ บุญ นี้ เป็นชื่อของความสุข

อิฏฐุผลทั้งปวงที่ทุกคนปรารถนาต้องการ ล้วนสำเร็จด้วยบุญ ไม่ว่าจะเป็นการได้เกิดเป็นมนุษย์ เทวดา มีรูปสวย รวยทรัพย์ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญา มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข บรรลุฉาน อภิญญาสมบัติ ตลอดจนจนการบรรลุมรรค ผล นิพพาน

บุญ จะมีได้เกิดได้ ต้องอาศัยการกระทำ ก็การกระทำ อันใดบ้างที่ทำให้เกิดบุญ ข้อนี้ น่าสนใจ เพราะบุญไม่ได้เกิด

๑. ทานมัย

ทานมัย บุญที่สำเร็จด้วยการบริจาคทาน หรือบุญที่เกิดขึ้นจากการบริจาคทาน ซึ่งแสดงว่าการทำทานนั้นเป็นเหตุให้เกิดบุญ การทำทานจึงเป็นบุญส่วนเหตุที่ก่อให้เกิดบุญ อันเป็นส่วนผล คือผลบุญ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจก็คือ ทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าทำทาน

คำว่า ทาน เป็นชื่อของวัตถุที่ให้ หรือเป็นชื่อของเจตนา เครื่องให้ หมายความว่า บุคคลผู้กระทำนั้น มีเจตนาที่จะเสียสละวัตถุ พัสดุ สิ่งของของตน เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อเป็นการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ เพื่อเป็นการสักการบูชาแก่บุคคลทั้งหลายตามฐานะที่สมควร นี้ชื่อว่าทาน แต่ที่ต้องบอกว่าเป็นชื่อของเจตนาในการให้ ก็เพื่อจะป้องกันไม่ให้ปนกับการให้โดยไม่มีเจตนา หรือว่าของที่หายไปแล้วมีคนไปพบบางคนจะถือเป็นทานไปเสียด้วย เพราะฉะนั้น คำว่าทาน จึงหมายเอาเจตนาที่จะให้เท่านั้น ไม่ได้หมายถึงของหาย หรือไม่ได้หมายถึงเราลืมสิ่งของไว้แล้วคนอื่นเก็บได้ เพราะเราไม่มีเจตนาที่จะให้ใคร แต่ในกรณีหลังนี้ถ้าหากว่าเมื่อเราลืมของทิ้งไว้แล้วคนอื่นเก็บได้เรามีเจตนาเกิดขึ้นในกาล

ภายหลัง แล้วตั้งใจเสียสละสิ่งของนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ประสบพบเห็น ดังนี้ย่อมได้ชื่อว่าเป็นทานได้

การทำทานนี้อาจแบ่งออกได้เป็นประเด็นใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ ให้เพื่อสงเคราะห์กันและกัน ๑ ให้เพื่อบูชาคุณ ๑

๑. การให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

การให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์ในที่นี้ หมายถึงการบริจาคทานด้วยเจตนาที่จะให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ชรรมดาคนเราที่เกิดมาในโลกนี้ จะหาใครที่มีความสมบูรณ์พูนสุขพร้อมไปด้วยทรัพย์สมบัติมากมายโดยไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นนั้นย่อมเป็นไปได้ฐานะของบุคคลย่อมแตกต่างกัน บุคคลที่มากด้วยทรัพย์สมบัติเป็นต้นก็สมควรที่จะแบ่งปันช่วยเหลือบุคคลอื่นในเมื่อมีเหตุควรแก่การช่วยเหลือ คำว่ามีเหตุควรแก่การช่วยเหลือในที่นี้ ย่อมหมายความว่า บุคคลที่เราจะช่วยเหลือนั้นขาดตกบกพร่องหรือมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น หากว่าไม่ได้รับการช่วยเหลือแล้วจะประสบความทุกข์ ความเดือดร้อนเป็นต้น

แม้ในบรรดาบุคคลที่มีฐานะการเงินดีอยู่แล้ว บางขณะ บางเวลาก็อาจจะประสบกับภัยซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน เช่น ประสบอุทกภัย อัคคีภัย โจรภัย หรือภัยอย่างอื่นเป็นต้น ทำ

๔ ทางบุญ

ให้ฐานะการเงิน ฐานะความเป็นอยู่ทรุดต่ำลงไป ในขณะที่บุคคลเหล่านั้นไม่อาจจะช่วยเหลือตนเองได้ เพราะกำลังอยู่ในภาวะที่ต้องผจญภัย ก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลอื่น อย่างการช่วยเหลือเพื่อนบ้านใกล้เคียง หรือเพื่อนร่วมประเทศ ตลอดจนเพื่อนร่วมโลก ในกรณีของการเกิดอุทกภัยขึ้นในภาคต่าง ๆ ในประเทศต่าง ๆ เป็นต้น นี่เป็นการแสดงว่า คนทุกคนอาจจะมีเวลาใดเวลาหนึ่งที่จำเป็นจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นแล้วจะได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส เพราะฉะนั้นการสงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือกันตามฐานะที่ควรตามเหตุการณ์ที่ควรและตามบุคคลที่ควรแก่การสงเคราะห์จึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่ง

การให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์ในกรณีนี้อาจจะหมายรวมถึงการสงเคราะห์บริวารชน และบุคคลบ้านใกล้เคียงที่ขาดตกพร่องสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วย

การสงเคราะห์อนุเคราะห์กันโดยทำนองนี้ ย่อมมีอยู่แม้ในหมู่สัตว์ ถึงจะเป็นการกระทำตามสัญชาตญาณก็ตาม แต่การกระทำเช่นนั้นก็เชื่อว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยทาน ข้อนี้พึงเห็นตัวอย่างไก่ ไก่นั้นเวลาได้อาหารหรือตนเดินไปคู้ยเขี่ยพบอาหารเข้าก็จะเรียกเพื่อนฝูงให้มากิน นี่แสดงว่าไก่ก็มีการสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน

ข้อนี้บุคคลควรทำตนให้เป็นอุปมาว่า “เราเมื่อยามปกตินั้น ก็ไม่ปรารถนาที่จะรบกวนหรือพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นให้เดือดร้อน แต่ก็อาจจะมีเวลาใดเวลาหนึ่งที่ภัยอันตรายอาจจะเกิดขึ้น เมื่อภัยอันตรายเกิดขึ้นแล้ว เราจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และปรารถนาความสงเคราะห์อนุเคราะห์จากบุคคลอื่น ถ้าบุคคลอื่นไม่สงเคราะห์อนุเคราะห์แล้ว จะตกอยู่ในฐานะที่เดือดร้อน” ความคิดอย่างนี้ย่อมมีแก่บุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดเมื่อประสบพบความทุกข์อันสุดวิสัยที่ตนจะแก้ไขได้ ก็ย่อมจะหวังการสงเคราะห์อนุเคราะห์จากบุคคลอื่น

เพราะฉะนั้น การสงเคราะห์อนุเคราะห์ต่อบุคคลอื่นที่ควรแก่การสงเคราะห์จึงเป็นธรรมะที่ทุกคนควรจะมี และพึงมีเป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะเป็นการแสดงมนุษยธรรมแล้วยังเชื่อว่าได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอีกโสดหนึ่งด้วย

ดังนั้น ทานมัย คือบุญที่สำเร็จด้วยการบริจาคทาน ประเด็นที่ ๑ นี้ มุ่งหมายที่จะชี้ให้บุคคลเห็นว่า ในสังคมของมนุษย์ไม่มีใครที่มีความสมบูรณ์ด้วยประการทั้งปวง ย่อมมีการขาดตกบกพร่องตามที่โบราณท่านกล่าวว่า “แม้เศรษฐีบางขณะก็ยังไม่รู้จักขาดไฟ” เพราะฉะนั้น การแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน การช่วยเหลือสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกันจึงเป็นธรรมะที่จำเป็นอย่างยิ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงธรรมะข้อนี้ไว้ในสังคหวัตถุธรรม ๔

๖ ทางบุญ

ประการ ซึ่งทรงแสดงว่า สังคหัตถุธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ถ้าหากว่าไม่มีแก่บุคคลแล้ว บุคคลก็ยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ อย่างปกติสุขได้

พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่า สังคหัตถุธรรมโดยเฉพาะ ทานนั้น ถ้าหากว่าไม่มีแล้ว แม้แต่มารดาบิดาก็ไม่อาจที่จะ ได้รับความเคารพบูชาจากบุตรธิดาได้

การที่มารดาบิดาครูบาอาจารย์ ตลอดจนจนถึงผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นต้น ได้รับความเคารพนับถือสักการบูชาจากผู้ผู้น้อยนั้น ก็ เพราะอาศัยความที่ท่านเหล่านั้นได้แสดงความเป็นบุพพการี คือทำอุปการะอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่เขามาก่อน ด้วยการ ให้ปันวัตถุสิ่งของ ช่วยเหลือในด้านค่าอุปกรณ์การศึกษา ช่วยเหลือเมื่อคราวเขาประสบความทุกข์ยาก เป็นต้น จะเห็น ได้ว่าบุคคลใดก็ตามมีการสงเคราะห์อนุเคราะห์เพื่อนมนุษย์ ด้วยกันเมื่อมีเหตุควรแก่การสงเคราะห์ บุคคลเหล่านั้นจะอยู่ ในฐานะที่เป็นพ่อพระ อยู่ในฐานะที่เป็นพระของสังคมมนุษย์ เขาจะไปในที่ไหน เขาจะอยู่อย่างไร ย่อมมีแต่บุคคลยกย่อง นับถือเขาย่อมปราศจากอันตรายในสถานที่เขาไปแล้ว ดังนั้น การสงเคราะห์อนุเคราะห์จึงเป็นทานมัยประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดผลซึ่งบุคคลจะพึงเห็นได้ในปัจจุบัน

ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาค ทาน ประเด็นที่ ๑ นี้ เป็นบุญส่วนเหตุอย่างไร

ที่ว่าเป็นบุญส่วนเหตุ ก็เพราะว่า เมื่อมีการ สงเคราะห์อนุเคราะห์กันได้เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นผู้กำจัดเสียซึ่ง มัจฉริยะความตระหนี่ถี่เหนียวในทรัพย์สมบัติของตน ความ โลภอยากได้จนเกินไป ตลอดถึงความเห็นแก่ตัวเป็นต้น จะเห็นได้ว่าการสงเคราะห์อนุเคราะห์กันนี้ สามารถขจัด กิเลสบาปกรรมให้ออกไปจากจิตใจเป็นจำนวนมาก บุคคลใด ก็ตามที่มีจิตใจสงบจากบาปกรรม ไม่มีบาปกรรมมาหุ้มห่อ จิตใจจนเกินไป จิตใจของเขาผู้นั้นก็จะมีแต่ความสุข มีแต่ ความสว่างในทางธรรม ดังนั้นเขาจึงชื่อว่าได้ประสบบุญที่เป็น ส่วนผล คือ ความสุขกายสบายใจตามที่กล่าวมา

๒. เป็นการให้เพื่อบูชาคุณ

ซึ่งมีลักษณะไม่เหมือนกันกับการให้เพื่อการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ทั้งนี้เพราะว่าการให้เพื่อการสงเคราะห์นั้นแสดงว่าผู้ ที่รับบริจาคมีความขาดแคลน มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการช่วย เหลือจากบุคคลอื่น แต่การให้เพื่อบูชาคุณนั้น ไม่จำเป็นที่ผู้รับจะ ต้องขาดแคลน แต่อาศัยที่การสำนึกถึงคุณงามความดีของท่าน ได้ประพฤติปฏิบัติต่อตน หรือที่ได้มีส่วนร่วมเป็นต้น จึงได้ ให้แก่ท่านไปเพื่อบูชาคุณงามความดีของท่าน ตัวอย่างใน กรณีนี้พึงเห็นการที่ลูกหลานเป็นต้นได้น้อมนำผ้าอาบน้ำ หรือ ไปเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวชุดใหม่ให้มารดาบิดา ปู่ย่าตายายใน คราวตรุษสงกรานต์ ตลอดถึงการให้อาหารที่มีรสแปลกแก่ ท่าน ในคราวเทศกาลพิเศษ หรือเมื่อตนมีอาหารที่มีรสแปลก

๘ ทางบุญ

เป็นต้น การให้ในกรณีเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าพ่อแม่ในยามปกติ บางที่ท่านก็ไม่ขาด ไม่ขัดข้องเรื่องผ้านุ่มผ้าห่ม หรืออาหาร การกิน แต่ว่าบุตรธิดาสำนึกถึงคุณงามความดีของท่าน พรารถนาที่จะแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อท่านตามเยี่ยงอย่าง ของบุตรธิดาที่ดี เพราะว่าความกตัญญูกตเวทิตี่นี้เป็นลักษณะ หรือเป็นเครื่องหมายของคนดีประการหนึ่ง จึงได้แสดงกตัญญูกตเวทิตี่ด้วยการบูชาคุณของท่านมีการให้อาหารผ้านุ่มผ้าห่ม เป็นต้น นี่เป็นการให้เพื่อบูชาคุณ

การที่พุทธศาสนิกชนไปตักบาตรในตอนเช้าแก่พระภิกษุ สามเณร ซึ่งได้เสียสละความสุขในฆราวาสวิสัย ไม่ได้ประกอบกิจการงานเพื่อเลี้ยงชีวิต แต่ประกอบศาสนกิจที่เป็น ประโยชน์แก่อกุศลแต่ตนเอง แก่พระศาสนาและแก่ประชาชน ตามหัวข้อของพระสังฆรัตนะที่ว่า “พระสงฆ์นั้นคือหมู่ชน ที่ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตาม คำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วสั่งสอนบุคคลอื่น ให้ทำตามด้วย” บุคคลเมื่อสำนึกถึงคุณงามความดีของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท ช่วยธำรงศาสนธรรมเอาไว้ เป็นประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลัง ทั้งยังได้สั่งสอนธรรมะที่ได้ศึกษามานั้น แก่ประชาชนผู้ไม่มีโอกาสศึกษาอย่างจริงจัง ตามกำลังความสามารถของท่าน และเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่ไม่ มีเรื้อน ได้สละกิจการต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว แม้ในการ เลี้ยงชีวิตก็ต้องอาศัยบุคคลอื่น จึงได้ถวายทานแก่ท่านด้วย

การถวายอาหารและบิณฑบาตเป็นต้น อย่างนี้ถือว่าเป็นการ
ให้เพื่อบูชาคุณ

การที่บุคคลได้พร้อมใจกันเสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาล
ตามหน้าที่ของตนหรือตามกำลังทรัพย์ของตนที่จะเสียได้ ใน
ฐานะที่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย ได้รับการคุ้มครอง
จากประเทศชาติ และได้อาศัยร่มพระบรมโพธิสมภารของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วก็เสียภาษีอากรโดยไม่
หลีกเลี่ยงเป็นต้น ดังนี้ถือว่าเป็นการให้เพื่อบูชาคุณ

การให้เพื่อบูชาคุณในทำนองอื่น เช่น ให้แก่ครูบา
อาจารย์เป็นต้น ก็มีนัยเดียวกัน สรุปว่า “การให้ทานในกรณี
แบบนี้หมายถึงการให้ด้วยความสำนึกถึงคุณงามความดีหรือ
อุปการคุณของท่านผู้มีคุณธรรมความดี”

การให้ทานอย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดบุญอย่างไร?

เป็นเหตุให้เกิดบุญ ก็เพราะว่า คำว่าบุญในที่นี้คือบุญ
ที่เป็นส่วนเหตุ นั่น หมายถึงการที่บุคคลกระทำอย่างใดอย่าง
หนึ่งมีผลในการชำระล้างกิเลสทางจิตใจให้สะอาดขึ้น อย่างนี้
ถือว่าเป็นบุญทั้งนั้น การให้เพื่อการบูชาประเด็นที่ ๒ จึงมีผล
ในการทำลายบาปกรรมและกิเลสทั้งหลายเป็นจำนวนมาก
อาทิเช่น ความอกตัญญูคือไม่รู้คุณ ความตระหนี่เหนียวแน่น
ที่เรียกว่า มัจฉริยะ และความโลภในทรัพย์สมบัติ ความ
เห็นแก่ตัวเป็นต้น ถ้าบุคคลสามารถมาให้ทานด้วยความสำนึก

๑๐ ทางบุญ

ถึงคุณความดี เพื่อบูชาคุณความดีของบุคคลต่าง ๆ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็สามารถที่จะขจัดบาปกรรมเหล่านั้นให้ออกจากจิตใจได้ เมื่อบาปกรรมเหล่านี้ได้ถูกกำจัดให้ออกไปจากจิตใจแล้ว จิตใจของเขาก็จะสงบจากบาปกรรมนั้น ๆ บาปกรรมเหล่านั้นไม่อาจจะก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่เขาได้ ดังนั้นเขาจึงเชื่อว่าเป็นผู้ประสบบุญอันเป็นส่วนผล

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นการกล่าวในแง่ของผลที่จะพึงเห็นได้ในปัจจุบันในลักษณะที่ง่าย ๆ และเป็นการประพฤติปฏิบัติธรรมะ แท้ที่จริง การให้ทานทั้ง ๒ ประการ ไม่ว่าจะเป็นการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเป็นการให้เพื่อบูชาคุณก็ตาม ย่อมทำบุคคลผู้ให้

เป็นที่รักของบุคคลผู้ที่ได้รับ

เกียรติศักดิ์คุณความดีของเขา ย่อมจะปรากฏไปในสถานที่ต่าง ๆ

บุคคลทั้งหลายก็จะยกย่องสรรเสริญเขาว่าเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความกตัญญูกตเวที เป็นศาสนิกที่บริบูรณ์ด้วยการบริจาคทานเป็นต้น

นี่เป็นผลที่เราพึงเห็นได้ในปัจจุบัน

บุคคลที่ปกติให้ทานเป็นนิจ จิตใจของเขาก็จะสะอาดปราศจากมลทินโทษอันเป็นอุปสรรคของท่าน มีมัจฉริยะและโลภะ เป็นต้น

ทำให้ไม่หลงตาย คือตายอย่างมีสติ มีจิตผ่องแผ้ว

เมื่อเขาทำกาลกิรียาตายไปแล้วก็ย่อมจะบังเกิดในคติที่ดี ที่เราเรียกกันว่า โลกสวรรค์ นี่เป็นผลที่จะพึงเห็นได้ในอนาคต

นอกจากนั้น ทานยังเป็นบารมีธรรม คือการเก็บหรือการสะสมคุณงามความดีเอาไว้ อย่างที่เรียกว่าเป็นทานบารมี ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้อาศัยทานบารมีเป็นบารมีธรรมประการหนึ่ง เพราะว่า การสะสมคุณงามความดีของบุคคล ไม่ว่าจะด้วยการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ย่อมถูกเก็บไว้ในจิตใจ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บุคคลนั้นได้บรรลุถึงความสุขอันเกษมในอนาคตภายภาคหน้า ในเมื่อบารมีที่สะสมไว้เต็มเปี่ยมบริบูรณ์

เพราะฉะนั้น ทางบุญคือทาน นอกจากจะให้ผลในปัจจุบัน และภายภาคหน้าแล้ว ยังเป็นบารมีธรรมอันจำเป็นที่ศาสนิกจะพึงบำเพ็ญให้มีให้เป็นขึ้นในจิตสันดานของตนอีกโสดหนึ่งด้วย.

๒. สීමมัย

สීමมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

ศีลนี้เป็นเหตุให้บุคคลสร้างบุญประการหนึ่ง กับก่อให้เกิดบุญอันเป็นส่วนผลอีกประการหนึ่ง

บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ที่ว่าเป็นบุญส่วนเหตุนั้นก็เพราะว่าการรักษาศีลเป็นวิถีทางหรือเป็นปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลได้ประสบบุญที่เป็นส่วนผลคือความสุขกายสบายใจ โดยนัยซึ่งได้เคยกล่าวมาแล้วในเรื่องทานมัย

ศีลคืออะไร

๑. ท่านแสดงว่าเจตนาชื่อว่าศีล เจตนาในที่นี้คือความจงใจ ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการประพฤติปฏิบัติอันไม่ถูกต้องด้วยอาศัยศีลคือข้อบัญญัติที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแต่งตั้งเอาไว้เป็นหลักในการงดเว้น

๒. **วิรัติคือการงดเว้นก็เป็นศีล** การงดเว้นจากการกระทำความชั่วทั้งทางกายและวาจา เป็นความชั่วที่หยาบ ๆ ซึ่งเรียกตามโวหารทางธรรมะว่า เป็นวิติกมโทษ คือโทษหยาบ ๆ เป็นโทษซึ่งจะเกิดขึ้นทางกายและวาจา ศีลเป็นข้อประพฤติปฏิบัติทางกายกับวาจาเป็นหลัก แต่ยังต้องอาศัยจิตใจคือเจตนาที่จะงดเว้นเข้าเป็นเรื่องกำกับด้วย เพราะว่ากายนั้นท่านเปรียบเหมือนกับบ่าวหรือว่าเป็นบุคคลที่คอยรับใช้

จิตใจอยู่ในการบังคับบัญชาของจิตใจ ดังนั้น กายก็ตาม วาจา ก็ตามจะแสดงออกมาในรูปใดก็เกิดขึ้นจากจิตใจเป็นส่วน สำคัญ ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า วิรติคือ การตั้งใจดเว้นจาก บาปกรรมดังที่กล่าวมาแล้ว ชื่อว่า ศีล

๓. ความสำรวมคือการระวังไม่ให้บาปกรรมเกิดขึ้น ที่กายและที่วาจาชื่อว่าศีล คือการสำรวมระวังไม่ให้กระทำ บาปทางกายและทางวาจา การสำรวมนี้ก็ต้องอาศัยจิตใจ เช่นเดียวกัน

๔. ชื่อว่าศีลได้แก่ปกติกายและปกติวาจา คำว่าปกติ นั้นก็คือธรรมดา ที่เรียกกันทั่วไปว่าปกติธรรมดา แสดงว่า คนเราโดยพื้นเพเดิมจริง ๆ มีความปกติตามแนวของศีล ๕

คือปกติไม่ฆ่ากัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้าย ร่างกายซึ่งกันและกัน

ปกติไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินเงินทองของกันและกัน นอกจากคนอื่นจะให้เท่านั้น ถ้าเขาไม่ให้แล้วก็ไม่ล่วง ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของเขา

ปกติแล้ว ต่างคนต่างถือสิทธิในสามีและภรรยาของ กันและกัน ไม่นิยมในการล่วงละเมิดในสามีภรรยาของกัน และกัน

โดยปกติจริง ๆ แล้วยินดีในการพูดคำสัตย์คำจริง เมื่อ จะติดต่อคบหากับบุคคลใด ก็ปรารถนาที่จะให้เขาพูดคำสัตย์ คำจริงกับตน ไม่ต้องการได้ยืมคำโกหกหรือคำหลอกลวง

๑๔ ทางบุญ

จากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งไม่ปรารถนาได้ยินได้ฟังคำที่
หยาบ ๆ ระบายหู ซึ่งฟังแล้วไม่สบายใจ และไม่ปรารถนาให้
ใครมาอุยงส่งเสริมส่อเสียดให้ตนแตกร้างกับบุคคลอื่น ทั้ง
ไม่ปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำพูดที่เพ้อเจ้อเหลวไหลเป็นต้น

ปกติแล้วเป็นผู้ทำอะไรมีเหตุมีผลมีความคิดก่อนที่จะทำ
ก่อนที่จะพูด เพราะว่าถ้าคนเราทำอะไรโดยปราศจากสติ
ปราศจากปัญญาพินิจพิจารณา คนจะไม่ต่างอะไรจากสัตว์
เลย

นักปรัชญากล่าวว่า “คนที่แตกต่างจากสัตว์ก็เพราะ
อาศัยคนเรามีเหตุมีผล” คือแสดงว่าคนมีเหตุผลในการกระทำ
ในการพูด มีสติระลึกรู้สึกผิดชอบชั่วดีอยู่เสมอ คนจึงแตกต่าง
จากสัตว์ ถ้าหากว่าขาดเหตุผลแล้ว คนก็เช่นเดียวกับสัตว์
แต่อาศัยคนมีสติอย่างทีกล่าวมา จึงทำให้คนแตกต่างจากสัตว์
จนได้รับการยกย่องในหมู่พวกของตนเองว่า เป็นสัตว์ที่
ประเสริฐหรือว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง ดังที่เราใช้คำว่า มนุษย์
ก็ออกมาจากคำสองคำ คือคำว่าমনะกับอุษย

ท่านนิยามไว้ ที่ชื่อว่ามนุษย์ เพราะ

เป็นสัตว์ที่มีใจสูง

เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

เป็นสัตว์ที่รู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์

นี้เป็นปกติของคน ๕ ประการ

เมื่อคนมีปกติเช่นนี้ เหตุใดคนจึงยังมีการฆ่ากันเบียดเบียนกัน ลักขโมยกัน ประพฤติผิดในสามภรรยาของกันและกัน เพราะว่าคนได้ละปกติภาพของตนไปโดยอาศัยอำนาจของกิเลสทั้งหลาย มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น เข้ามากลุ่มรุมจิตใจ บังคับบัญชาจิตใจ ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพปกติ

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลไว้ เพื่อให้คนอาศัยเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ ยกจิตของตนให้ขึ้นสู่ภาวะที่เป็นปกติอย่างเดิม เมื่อเข้าสู่ภาวะเป็นปกติได้แล้ว มนุษย์ก็จะเข้าไปสู่วิถีทางที่ถูกต้องโดยอาศัยแนวธรรมะในศาสนาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ ถ้าหากว่าเราได้ศึกษาค้นคว้าไป ก็จะพบว่าหลักของศีล ๕ นี้เป็นมนุษยธรรมเป็นธรรมะที่มีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม คนทั้งหลายรู้จักหลักของศีล ๕ อยู่แล้ว แนวของศีล ๕ นี้ แม้ในศาสนาอื่น เขาก็มีเหมือนกัน เพราะฉะนั้นศีล ๕ จึงเป็นเรื่องปกติของคน หมายความว่าคนเราโดยปกติแล้วจะไม่กระทำผิดในศีล ๕ ประการ ดังนั้น ศีล ท่านจึงแปลว่าเป็นปกติ

การเกิดของศีล

ในคัมภีร์ท่านแสดงการเกิดขึ้นของศีลไว้ ๓ ประการ
คือ

สัมปัตตวิริติคือ ในครั้งแรกจริง ๆ เราไม่ได้มี
เจตนาที่จะรักษาศีล แต่จะไปประสบเหตุการณ์เฉพาะหน้า
อาจจะเห็นเหตุให้ผิดศีลได้ ไม่ได้กระทำ ประพฤติไปในทาง
ที่ไม่ถูกไม่ควร เราเดินไปในหนทางพบปลาตัวหนึ่งกำลังติด
อยู่ในหนองแห่ง ๆ ตัวใหญ่ด้วย โดยปกติคนเราเมื่อพบปลา
ก็น่าจะจับมาแกง แต่ว่าคนบางคนเมื่อเห็นปลาซึ่งตกอยู่ใน
สภาพเช่นนั้น ก็มีจิตใจสงสาร เห็นว่าเขาต้องมาทนทุกข์
ลำบาก เขาเป็นสัตว์น้ำควรอยู่ในที่มีน้ำ ก็มีจิตคิดงดเว้นไม่
เห็นแก่ตัว สกตกันความเห็นแก่ตัวที่จะกินปลาออกไปจาก
จิตใจ แล้วก็จับปลานั้นไปปล่อยในน้ำ การคิดงดเว้นไม่ฆ่าสัตว์
ซึ่งเกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่แต่ก่อนเราไม่มีศีล หรือไม่สมาทานศีลมา
อย่างนี้เรียกว่าเป็นสัมปัตตวิริติ คือการงดเว้นเมื่อมีเหตุที่
อาจจะทำให้ตนล่วงละเมิดศีลเกิดขึ้นเฉพาะหน้า แต่ก็ไม่ล่วง
ละเมิดลงไป

สมาทานวิริติ งดเว้นจากการกระทำผิดศีล ตามองค์
ของศีลแต่ละข้อ ด้วยการสมาทานศีล โดยทั่วไปก็ได้แก่ศีล ๕
ประการ นอกจากนี้ก็มีศีล ๘ และศีลอุโบสถซึ่งเป็นศีลที่
อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษากัน ศีล ๑๐ ของสามเณร

และศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุเป็นต้น ศีลล้วนเกิดขึ้นเพราะอาศัยการสมาทาน คือการประกาศหรือรับศีลจากบุคคลอื่น หรือโดยมีบุคคลอื่นเป็นพยานร่วมอยู่ด้วยว่าเราได้สมาทานศีล เราได้ประกาศความเป็นผู้มีศีลออกไป ในกรณีนี้ได้แก่ การที่พุทธศาสนิกชนสมาทานศีลในวันธรรมสวนะ หรือเมื่อมีงานบุญอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นต้น หลังจากเราสมาทานศีลไปแล้ว ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีลไม่อาจกระทำความผิดอันเป็นเหตุให้ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนได้สมาทานไว้ ถ้าหากว่าไปประพฤติดีกก็ถือว่าเป็นผู้ขาดศีลหรือกลายเป็นผู้ที่ไม่มีศีลต่อไป ดังนั้นในการสมาทานศีลถ้าหากว่าเราสังเกตก็จะพบว่าในบางครั้งจะมีการสมาทานว่า

**“มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ
ติสระณะนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ**

ซึ่งแปลเป็นใจความว่า ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งธรรมะและศีลเป็นส่วน ๆ (คือทีละสิกขาบท)

เมื่อมีการขอหรือสมาทานในลักษณะนี้ย่อมแสดงว่า ถ้าศีลข้อใดข้อหนึ่งขาดลงไปก็ถือว่าขาดไปเพียงข้อเดียวเท่านั้น ข้อที่เหลือยังอยู่ เมื่อเราสมาทานศีล ๕ แล้วเกิดไปฆ่าสัตว์ เขาก็ถือว่าขาดเฉพาะศีลข้อที่ ๑ เท่านั้น อีก ๔ ข้อไม่ขาด ส่วนการสมาทานธรรมดาโดยไม่ใส่คำว่า วิสุง วิสุง ถือว่าเป็นการสมาทานรวมกันทั้ง ๕ สิกขาบท เมื่อสิกขาบทใด สิกขาบทหนึ่งขาดถือว่าศีลขาดหมดทั้ง ๕ สิกขาบทเรากลาย

๑๘ ทางบุญ

เป็นผู้ไม่มีศีลในขณะนั้น นี่เป็นความเชื่อถือที่ได้ประพฤติปฏิบัติกันมา

แต่อย่างไรก็ตาม หลังจากสมาทานศีลแล้ว บุคคลควรรักษาศีลเอาไว้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกตัวอย่างว่า

บุคคลควรจะรักษาศีลให้เหมือนกับจามรีรักษาขนหาง มีสัตว์ชนิดหนึ่งเรียกว่าจามรี ซึ่งเขาเอาขนหางมาใช้ทำแล้ เรียกว่าเส้นจามรีเป็นราชูปโภคอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ จามรีนี้เขาบอกว่าขนหางสวยงามมาก จามรีจะยอมให้ตัวเองบาดเจ็บ แต่ไม่ยอมให้ขนหางของตัวเองขาดไป ในขณะที่จามรีหนีภัย ถ้าหากว่าขนหางเกิดไปเกี่ยวอะไรเข้า จามรีจะหยุดทันที จะพยายามแกะขนหางของตนออกมาในสภาพที่เรียวร้อย ถึงแม้ว่าจะมีอันตรายคุกคามอยู่ก็ตาม จามรีจะไม่ยอมดึงให้ขนหางของตัวเองขาด เพราะมันรักและถนอมขนของมันยิ่งกว่าชีวิต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ว่า บุคคลควรจะรักษาศีลที่ได้สมาทานแล้วเหมือนการรักษาชีวิตหรือให้ยิ่งกว่าบุคคลผู้รักชีวิตรักษาชีวิต

การสมาทานศีลควรได้ปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ไม่ใช่สมาทานศีลกันตามธรรมเนียม เห็นคนอื่นเขาสมาทานก็สมาทานไป บางที่มีงานมาก ๆ ไปทำงานไหนก็สมาทานอยู่เรื่อย แต่ว่าสมาทานศีลเสร็จก็ไปดื่มเหล้า อย่างนี้ก็ไม่เกิดผลประโยชน์อย่างใด เพราะว่าเป็นการกระทำที่ขาดเจตนา ไม่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าหรือความดีของศีลอย่างแท้จริง เป็น

การกระทำไปตามประเพณี เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ฉลาดเป็นนักปราชญ์เข้าใจว่าอะไรดีอะไรไม่ดีเมื่อได้สมาทานศีลแล้ว ก็ควรรักษาศีลของตนด้วยความสำรวมระวังไว้ อย่างน้อยที่สุดให้รักษาให้ได้วันหนึ่งได้จะเป็นความดี

สมุจเฉทวิรัติ การงดเว้นอย่างเด็ดขาดจริง ๆ ชั่วชีวิตนี้ จะไม่มีการประพฤตินิดหรือไม่มีการประพฤติกว้างศีลอีกเป็นอันขาด เช่น บางคนไม่ดื่มกินเหล้าเลยตลอดชีวิต บางคนไม่ยอมพุดมุสาตลอดชีวิต บางคนไม่ยอมลักสิ่งของของเขาตลอดชีวิตหรือบางคนไม่ยอมประพฤตินิดล่วงศีล ๕ ตลอดชีวิต อย่างนี้จัดเป็นสมุจเฉทวิรัติโดยอนุโลม

การไม่ล่วงศีล ๕ ตลอดชีวิตที่เรียกว่าสมุจเฉทวิรัติ ที่แท้จริงนั้น จะมีได้ก็เฉพาะในพระอรหันต์บุคคล ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปเท่านั้น

ศีลเป็นเหตุให้เกิดบุญได้อย่างไรเมื่อบุคคลสมาทานศีลไปแล้ว

จะพูดกันเฉพาะศีล ๕

ศีล ๕ นี้สำหรับศีลประการที่ ๑ เมื่อคนไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายชีวิตคนอื่นและสัตว์อื่น ก็ชื่อว่าเป็นการกำจัดโทษะออกไป ถ้าหากว่าฆ่าเพื่อกินเป็นอาหารก็เป็น การกำจัดโทษะออกไป

เมื่อบุคคลงดเว้นจากอกุศลนาทานได้ก็ชื่อว่าเป็นการกำจัดโทษะ ทำอาชีพของตนให้เป็นสัมมาอาชีพ

ถ้าหากว่าบุคคลลงตวั่นจากกรรมประพฤตินอกใจได้ก็เป็นการกำจัดความกำหนัดความเบียดเบียนในสามภรรยาของกันและกันออกไป

เมื่อบุคคลลงตวั่นจากการพูดเท็จได้ก็เป็นการกำจัดจิตใจที่หลอกลวง เหลวไหลให้ออกไป

เมื่อลงตวั่นการตกเป็นทาสสิ่งเสพติดได้ย่อมเป็นการกำจัดความมมงายไร้สติให้ออกไปเป็นต้น

แสดงว่าศีลได้กำจัดบาปอกุศลออกไป เมื่อกำจัดบาปอกุศลออกไป จิตใจก็จะสงบสะอาดธรรมดาจิตใจที่สะอาดย่อมเป็นจิตใจที่เต็มไปด้วยความสุขนี้ชื่อว่าเขาได้ประสบบุญที่เป็นส่วนผลแล้ว

ถ้าพูดถึงอานิสงส์คือผลที่ไหลออกจากการสมาทานศีลแล้วก็มีมาก แต่ที่ท่านแสดงไว้ในตอนท้ายของศีลว่า

ศีเลน สุขติ ยนฺติ บุคคลจะประสบความสุขได้ก็เพราะศีล ๑

ศีเลน โภคสมฺปทา บุคคลจะบรรลุโภคสมบัติได้ก็เพราะศีล ๑

ศีเลน นิพฺพตฺติ ยนฺติ บุคคลจะบรรลุพระนิพพานได้ก็เพราะศีล ๑ นี่เป็นอานิสงส์ของศีลซึ่งได้ยินได้ฟังกันอยู่เสมอ

ที่ว่าบุคคลจะไม่สู่สุคติได้ก็เพราะศีลนั้น คำว่าสุคตินี้แปลตามรูปศัพท์ท่านหมายถึงการไปดี การไปดีในที่นี้ท่าน

อธิบายไว้ในที่ต่าง ๆ เป็น ๒ นัย

คือในกาลภายหน้า หรือชีวิตในอนาคต ของบุคคลผู้มีศีลนี้จะเป็นไปด้วยความสุข และแสดงว่า บุคคลผู้มีศีลเมื่อตายไปแล้วก็จะไปบังเกิดในสุคติ คือสถานที่ดี ซึ่งเรียกกันว่าสวรรค์

คนมีศีลนี้จะมีชีวิตในอนาคตเป็นสุขจริงหรือ

ความหมายประการแรกนี้เราเห็นได้ ใครก็ตามถ้ามีภูมิหลังประพฤติกฎปฏิบัติที่ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย บุคคลเหล่านี้ชีวิตในอนาคตของเขาจะเต็มไปด้วยความสุขกายสบายใจ เพราะไม่ต้องหวาดระแวงภัยอันตราย เพราะเมื่อเขาไม่เคยเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน เขาไม่เคยประพฤติผิดศีลธรรมและกฎหมาย อาจจะอยู่ในกระท่อม เดินไปในหนทาง เดินไปในป่าเปลี่ยวอย่างสบายใจ ไม่ต้องหวาดหวั่นต่ออันตรายทั้งหลาย

ตรงกันข้ามบุคคลที่ประพฤติผิดศีลด้วยการฆ่าเขา ลักขโมยทรัพย์สมบัติของเขา จะอยู่ในสถานที่ใดก็ตามก็รู้สึกตัวเองอยู่เสมอว่าไม่ปลอดภัยต้องคอยหวาดระแวงต่ออันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นจากการถูกจับกุม จากเจ้าทรัพย์ จากบุคคลที่จำหน้าได้ว่าตนได้เคยกระทำผิดเอาไว้ เป็นต้น นี่เป็นความแตกต่างกันระหว่างบุคคล ๒ พวกคือ พวกที่มีศีลและไม่มีศีล

ความหมายที่ว่าตายแล้วย่อมเกิดในสุคติ คือสวรรค์นั้น หลักสำหรับอ้างมากมายปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า

บุคคลนั้นบุคคลนี้ตายไปเพราะอาศัยที่มีศีล หรือบางทีสมาทานศีลหรือรักษาศีลได้เพียงไม่กี่วันก็ตายไป ไปบังเกิดในสุคติเป็นต้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวในที่นี้

ท่านแสดงว่าบุคคลจะบรรลู่หรือได้โภคสมบัติก็เพราะอาศัยศีลนี้ ในปัจจุบันคนเป็นจำนวนมากเข้าใจว่าหลักศีลธรรมคล้าย ๆ จะไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเห็นบุคคลบางคนได้รับความสุข มีฐานะการเงินดี เพราะอาศัยความประพฤติที่ไม่ค่อยจะสุจริตนักก็มาตำหนิว่าศีลธรรมคงจะไม่ให้ผลจริง หรือว่าธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเอาไว้คล้าย ๆ จะได้ตายไปก่อนแล้วจึงได้รับผล เพราะฉะนั้น เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้บุคคลเป็นจำนวนมากเข้าใจว่า หลักที่ว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ไม่ค่อยมีความหมายเสียแล้วในปัจจุบัน โดยที่แท้เรื่องทำดีได้ดีและทำชั่วได้ชั่วนั้น ยังเป็นความจริง ยังมีความขลังอยู่แม้ในปัจจุบันวันนี้ แต่ว่าอาศัยเราไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายอย่างแท้จริงของคำสั่งสอน จึงเกิดความเข้าใจไขว้เขวขึ้น

จะพูดเฉพาะในประเด็นที่ว่า คนมีศีลนี้จะสมบรูณ์ด้วยโภคสมบัติได้จริงหรือ เรื่องของโภคสมบัติหรือทรัพย์สินของบุคคลที่หาได้มานั้น ไม่ว่าจะหามาแบบไหนก็เป็นทรัพย์สมบัติเหมือนกันทั้งนั้น แต่ทรัพย์สมบัติที่ได้มาในทางที่ไม่ชอบธรรม เช่นทุจริต ฉ้อโกงปล้น หรือด้วยอุบายวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาอาจจะรวยได้ในระยะหนึ่ง แต่เขารวยอยู่ในท่ามกลางความเดือดร้อนหน้าตาเขาอาจจะสดใส แต่ว่าจิตใจของเขา

อาจจะเต็มไปด้วยความหวาดระแวง กลัวว่าคนอื่นจะจับความ
ชั่วความผิดของตนได้

ตรงกันข้ามบุคคลที่ทำงานด้วยอาศัยหลักของ
ศีลธรรมเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติ บุคคลเหล่านี้เขา
อาจจะมีรายได้น้อย ไม่มากเหมือนบุคคลที่ทุจริตบางคน แต่
ว่าทรัพย์สมบัติของเขาที่ได้มาในทางสุจริตนี้ จะเป็นทรัพย์
สมบัติที่ยั่งยืนไม่มีใครมาแย่ง ไม่มีใครมายึด หรือว่าไม่มี
เหตุอันใดที่ทำให้เขาต้องเสียเงินทองไปโดยไม่จำเป็น ทรัพย์
สมบัติที่เขาได้มาจะยั่งยืนอยู่เป็นของเขา อำนาจประโยชน์
แก่เขาอยู่ตลอดไป ซึ่งตัวอย่างระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายคือ
บุคคลที่ได้มาในทางที่ไม่สุจริต กับได้มาโดยอาศัยศีลธรรมนี้
มีตัวอย่างปรากฏให้เห็นในปัจจุบันมากมาย

โภคสมบัติที่ได้มาเพราะการมีศีล จึงยั่งยืนและปลอดภัย
บุคคลจะบรรลุนิพพานได้ก็เพราะศีล การบรรลุนิพพาน
นี้เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ส่วนมากบุคคลที่
เข้าใจในหลักธรรม เห็นโทษของการเวียนว่ายตายเกิดใน
สังสารวัฏ เมื่อทำบุญทำทานรักษาศีลอะไรก็ปรารถนาที่จะ
ให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยในการบรรลุนิพพาน คำว่านิพพานท่าน
แสดงไว้หลายนัยด้วยกันเช่น นิพพานที่แปลว่าความดับ เมื่อ
แปลว่าความดับ แม้ในปัจจุบันก็เป็นนิพพานได้เหมือนกัน ซึ่ง
ท่านเรียกว่า สันติภูมิ นิพพาน คือนิพพานที่เราจะพึงเห็นได้
ในปัจจุบัน เช่นเราละเว้นจากการฆ่าสัตว์ก็ชื่อว่าได้ดับเสีย

๒๔ ทางบุญ

ซึ่งโทษความประทุษร้ายและวิหิงสาความเบียดเบียน ละเว้นจากการลักทรัพย์ ก็ได้ดับความโลภลงไปได้ ถึงแม้จะดับไม่หมด แต่ก็เป็นการบรรเทาอานุภาพของความโลภลงไปได้ นี่เป็นอานิสงส์ที่เราจะเห็นได้ในปัจจุบันในข้อที่ ๓

แต่ว่าจุดมุ่งหมายจริง ๆ ก็คือศีลนี้ที่บุคคลได้สมาทานรักษาไว้ดีแล้วย่อมเป็นบารมีธรรมเช่นเดียวกับทานบารมีเป็นบารมีธรรมในข้อ สีลบารมี ศีลที่บุคคลรักษาเอาไว้จนเป็นบารมีแล้ว ก็อาจที่จะช่วยบุคคลเหล่านั้นให้บรรลุนิพพานในอนาคตกาล ที่ต้องใช้คำว่าในอนาคตกาลก็เพราะว่าเรื่องของบารมีนี้เป็นเรื่องที่ต้องค่อยเป็นค่อยไป บุคคลจะต้องสะสมอบรมให้มาก บำเพ็ญให้มาก มีการเสียสละให้มาก อย่างปฏิบัติของพระโพธิสัตว์เจ้า เมื่อบารมีเต็มแล้ว การบรรลุนิพพานก็เป็นสิ่งที่หวังได้ นี่ก็เป็นอานิสงส์ของศีล ซึ่งมีทั้งในปัจจุบัน และอนาคต บุคคลที่รักษาศีลอาจจะประสบอานิสงส์คือผลความดีของศีลได้ในปัจจุบัน หรือไม่มีเวรไม่มีภัยกับบุคคลใด มีความสุขกายสบายใจ เกียรติศักดิ์คุณงามความดีของเขา ก็ปรากฏไปในสถานที่ต่าง ๆ เขาจะอยู่ที่ไหน จะทำอะไรก็ปราศจากความหวาดสะดุ้งหรือความหวาดระแวงต่อภยันตรายที่จะพึงเกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีศีลเช่นพระภิกษุสามเณร ท่านเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยต่อใคร ๆ นี้หมายถึงว่าโดยทั่วไป ซึ่งก็อาจจะมียกเว้นบ้างในบางกรณี แต่ก็ไม้อาจที่จะหักล้างความเป็นจริงไปได้ ท่านเหล่านี้ยิ่งแก่ยิ่งเป็นหลวงพ่อยิ่งอยู่นาน ๆ ยิ่งขลัง คนยิ่งเคารพนับถือมาก นี่เป็นเพราะอะไร เพราะอานิสงส์ของศีล ถ้าลองท่านเหล่านี้สึกไปเป็นฆราวาส ถึงท่านจะใหญ่โตเป็นพระผู้ใหญ่คนเคยนับถือมาก แต่เมื่อสึกออกไปเป็นผู้ไม่มีศีลหรือศีลน้อยลงไปแล้ว ความเคารพนับถือของคนก็จะลดน้อยลงไป

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของศีลไว้ในมหาปริณิพพานสูตรว่า

๑. ผู้มีศีลย่อมได้ลาภได้โภคสมบัติมาก
๒. กิตติศัพท์อันงามของผู้มีศีลย่อมฟุ้งขจรไป
๓. เมื่อเข้าไปในสมาคมใด มีความองอาจไม่เก้อเขิน
๔. ไม่หลงทำกาลกิริยา คือตายอย่างมีสติ
๕. ผู้มีศีลเมื่อตายไปแล้วย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. ภาวนามัย

ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ภาวนาโดยความหมายคือการกระทำให้มี ให้เป็นขึ้น อะไรที่ควรทำให้มี ควรทำให้เป็นขึ้น ได้แก่การน้อมนำ กุศลธรรมคือคุณงามความดีทั้งหลายที่ยังไม่มีให้มีขึ้นในจิตใจ ของตน เรียกว่าเป็นภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ภาวนาสรุปเป็น ๒ ชั้นด้วยกันคือ

ในชั้นแรก การที่เราได้ศึกษาไปสดับตรับฟังจาก บัณฑิตทั้งหลายหรือจากครูบาอาจารย์เป็นต้น ท่านได้ชี้แจง ว่า สิ่งนี้เป็นกุศลคือความดี สิ่งนี้เป็นอกุศลคือเป็นบาปเมื่อ เราทราบแล้วก็น้อมนำความดีนั้นมาไว้ในจิตใจของตน ให้ เป็นหลักใจของตน เช่นท่านแสดงว่าพรหมวิหารธรรมเป็น หลักธรรมจำเป็นของบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่จะต้องมี เราก็เห็นว่าพรหมวิหารธรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรม เป็น กุศลธรรม ก็น้อมนำพรหมวิหารธรรมเหล่านี้มาไว้ในจิตใจ ของตนให้เป็นหลักของจิตใจ

โดยให้ใจกอบประด้วย

เมตตา ปราบปรามที่จะให้เป็นสุข

กรุณา ความห่วงใยหรือความสงสาร คิดที่จะช่วยให้

พ้นทุกข์

มุกิตา แก่ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นเขาได้ดี

อุเบกขา ความวางเฉยได้แก่อาการของจิตที่ไม่รู้สึก
เสียใจไม่รู้สึกดีใจเมื่อคนอื่นประสบความสำเร็จ

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้สมควรที่เป็นภาวนามัย
สมควรที่จะเจริญให้บังเกิดขึ้นในจิตใจของตน เพราะว่าเมื่อ
บุคคลได้เจริญทั้งพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ให้เกิดขึ้นแล้ว เขา
ก็จะกลายเป็นพรหมคือผู้ประเสริฐผู้มีพรหมวิหารธรรมใน
ปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่ที่สูงด้วยคุณธรรม ท่านอธิบายลักษณะ
ของพรหมวิหารธรรมไว้ว่า พรหมวิหารธรรมนี้เราจะใช้
ในวาระที่แตกต่างกัน ไม่ใช่จะใช้ธรรมะทั้ง ๔ ควบคู่
กันไป หรือใช้ได้ทุกกาลเวลา ท่านจึงอุปมาไว้ว่าเหมือนกับ
พ่อแม่ที่มีลูก ๔ คน

ลูกคนหนึ่งกำลังที่จะเกิดมาหรือเกิดมาใหม่ ๆ เมื่อเกิด
มาใหม่ ๆ พ่อแม่ย่อมจะมีความรู้สึกรักใคร่ ปรรารถนาที่จะ
ให้ลูกของตนนั้นมีความสุขกายสบายใจ ลูกที่ยังไม่ได้เกิดมา
ก็ปรารถนาที่จะเห็นลูกเกิดมามีอวัยวะสมบูรณ์ สติปัญญาดี
รูปร่างน่ารัก น่าเอ็นดูเป็นต้น ในกรณีเช่นนี้พ่อแม่ก็ใช้ธรรมะ
คือ เมตตา

เมื่อลูกกำลังป่วยหนัก ความรู้สึกของพ่อแม่ที่เห็น
ลูกกำลังป่วยก็คือความสงสาร ต้องการที่จะช่วยให้ลูกของตน
พ้นจากความเจ็บไข้ได้ป่วย ในกรณีเช่นนี้ให้ใช้ธรรมะคือ
กรุณาจิต ได้แก่จิตที่สงสารปรารถนาที่จะช่วยให้พ้นทุกข์

ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนไปตั้งตนเป็นหลักเป็นฐานในปัจจุบัน แล้วพ่อแม่ก็ย่อมจะมีความปีติยินดี ชื่นใจพอใจในความสำเร็จของลูกนั้น ท่านให้ใช้มุกิตา คือพลอยชิ้นชมยินดีต่อลูก

เมื่อลูกทำผิดในคดีอาญาต้องติดคุกติดตะราง ในกรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่า เราไม่อาจจะใช้เมตตาคือปรารถนาให้แกเป็นสุขได้ เพราะตอนนั้นแกอยู่ในคุก ไม่อาจที่จะใช้กรุณาคือความสงสารคิดจะช่วยแกได้ เพราะถ้าขึ้นช่วยไป สมมติว่ามีอิทธิพลอำนาจอะไรพอที่จะช่วยได้ก็เป็นการทำลายขบวนการแห่งความยุติธรรม และเป็นการทำลายชื่อเสียงคือมือคดีในบุคคลบางคน อกคตินี้เป็นคู่ปรับของอุเบกขา มี ๔ ประการด้วยกัน คือ :-

ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกว่า ฉันทาคติ เช่นการจะช่วยบุตรหรือคนที่รักซึ่งกำลังประสบความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะทำผิดกฎหมายบ้านเมือง

ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกว่า โทศาคติ เช่นในกรณีของบุคคลบางคนถึงแม้จะเป็นผู้ที่กระทำดี แต่เราบอกว่าการทำไม่ดี เพราะเราไม่ชอบบุคคลนั้น

ลำเอียงเพราะกลัว เช่นเขาเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ มีอำนาจอะไรมาก เขาทำผิดจริง แต่เราบอกว่าเขาไม่ทำ ทั้งนี้เพราะกลัวอำนาจอิทธิพลของเขา อย่างนี้เรียกว่า ภยาคติ

ลำเอียงเพราะหลงไม่เข้าใจ ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่รู้เหตุผลต้นปลาย ใครว่าอย่างไรก็ว่าตามเขาไป เรียกว่า

ลำเอียงเพราะหลง คือ โมหาคติ

ในกรณีของลูกที่ต้องติดคุกติดตารางเพราะทำผิดกฎหมาย เราไม่อาจที่จะใช้มุกิตาจิต เพราะว่ามีมุกิตาท่านให้ใช้ในกรณีของบุคคลซึ่งกำลังประสบสุขกายสบายใจประสบความสำเร็จในชีวิตเท่านั้น ถ้าหากว่าขึ้นไปแสดงมุกิตาจิตกับคนที่ติดคุกติดตาราง ก็กลายเป็น สมน้ำหน้าหรือไปทำให้เขาเสียใจ ดังนั้นในกรณีเช่นนี้ท่านจึงสอนให้ใช้อุเบกขา คือไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ทำใจให้ยอมรับความจริงว่า คนทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม เราเองก็ตาม ลูกของเราก็ตาม ย่อมจะได้รับผลแห่งกรรม คือการกระทำนั้น

เมื่อจะใช้อุเบกขาได้ก็ต้องอาศัยการพิจารณาดังที่กล่าวมาแล้ว นี่คือธรรมะที่เป็นพรหมวิหารธรรม ธรรมะเหล่านี้เมื่อบุคคลมาพิจารณาเห็นว่าเป็นความดีว่า ใครมีพรหมวิหาร ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม นอกจากนั้นพรหมวิหารนี้ท่านยังแสดงว่า ใครประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมจะได้ชื่อเป็นพระพรหมซึ่งเราถือว่าเป็นเทพเจ้ายิ่งใหญ่ในอภิปภที่เป็นมนุษย์นี้ เวลาตายไปแล้ว ถ้าหากว่าเจริญพรหมวิหารได้เต็มที่ ย่อมจะไปบังเกิดในพรหมโลกเป็นต้น พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการที่ได้กล่าวมานี้ ให้ใช้เมตตา กรุณา มุกิตา อุเบกขา ต่อบุคคล

แต่ละคนตามสมควรแก่กรณีดังตัวอย่างซึ่งได้ยกมาแล้ว เมื่อเราพิจารณาเห็นว่าพรหมวิหารธรรมนี้เป็นธรรมะอันดี ก็น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ อย่างนี้เรียกว่าเป็นภาวนามัยระดับหนึ่ง แม้ในธรรมะข้ออื่นก็มีทำนองเดียวกัน.

พรหมวิหารซึ่งบุคคลน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติดังกล่าวมานี้เป็นบุญอย่างไร บุญส่วนเหตุเช่นเมื่อเราเจริญเมตตา ก็ได้กำจัดกิเลส คือความพยาบาท เพราะว่าความพยาบาทนี้เป็นคู่ปรับของเมตตา เมื่อมีความกรุณาก็ได้กำจัดวิหิงสา ได้แก่ความรู้สึกเบียดเบียนบุคคลอื่น สัตว์อื่นให้ออกไป เมื่อมีมุกตาในจิตใจเป็นการขจัดอัสสา คือความริษยาให้ออกไปจากจิตใจ เมื่อเจริญอุเบกขาก็เชื่อว่าได้กำจัดอคติให้ออกไป ได้ชื่อว่าเป็นบุญส่วนที่เป็นเหตุ ให้เกิดความสุขกายสบายใจ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเมื่อบุคคลเจริญพรหมวิหารตามนัยที่กล่าวมาจิตใจของเขาก็จะประสบความสุขเช่น

จะนอนหลับก็เป็นสุข จะตื่นก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของอมมนุษย์ เทวดาย่อมรักษา อันตรายทั้งหลายจากสัตว์ร้ายจากอัคคีภัย จากอุทกภัย เป็นต้นก็ไม่เบียดเบียน สีหน้าของเขาย่อมผ่องใส จิตย่อมเป็นสมาธิได้เร็ว เวลาจะตายก็ไม่หลงตาย ตายไปแล้วก็ยังไม่เกิดในสุคติ

เรื่องของภาวนาท่านจำแนกแจกแบ่งเอาไว้พิสดารมาก เมื่อจัดโดยประเภทใหญ่ ๆ มี ๒ ประการด้วยกัน คือ :-

๑. สมถภาวนา

๒. วิปัสสนาภาวนา

ในที่บางแห่งท่านก็เรียกว่า **กรรมฐาน** ได้แก่การงานทางใจที่บุคคลผู้มุ่งความสงบแห่งจิตใจ จะพึงกระทำบำเพ็ญให้เกิดขึ้น เรียกว่าวิปัสสนากรรมฐาน คือกรรมฐานที่เนื่องด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาถึงสภาวะธรรมต่าง ๆ ท่านแบ่งอารมณ์หรือภาวนาเหล่านี้เป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ :-

อรัम्मณูปนิชฌาน ได้แก่การเข้าไปเพ่งอารมณ์ต่าง ๆ อันหมายถึงสมถภาวนา หรือสมถกรรมฐานนั่นเอง

ลักขณูปนิชฌาน คือการเข้าไปเพ่งลักษณะต่าง ๆ อันหมายถึงวิปัสสนาภาวนา

กรรมฐานหรือภาวนานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมในส่วนที่สูงขึ้นไป ซึ่งท่านเรียกว่าจิตตสิกขาและปัญญาสิกขา ซึ่งถือว่าเป็นงานของจิตโดยตรง เพราะชีวิตมีส่วนประกอบที่สำคัญอยู่ ๒ ส่วน คือส่วนที่เป็นกายกับส่วนที่เป็นจิต ถือว่าจิตเป็นประธาน เป็นใหญ่ เป็นผู้นำ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุขของกาย ดังนั้นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกไม่ว่าจะพูดทางวาจาก็ตาม จะกระทำความดีหรือความชั่วทางกายก็ตาม ล้วนอยู่ใต้การบงการของจิต ถ้าหากว่าจิตได้รับการฝึก ได้รับการอบรมและได้รับการสั่งสมคุณงามความดีเอาไว้มากจิตก็จะสร้างพฤติกรรมออกมาทางวาจาและทางกาย

ให้เป็นวาจาที่ดี ให้เป็นกายที่ดี ในทำนองตรงกันข้าม ถ้าหากว่าจิตใจไม่ได้รับการฝึกอบรมในทางที่ดี จิตใจก็จะบังคับพฤติกรรมทางกายทางวาจาให้เป็นกายวาจาที่ไม่ดี เช่นพูดออกมาทางวาจาก็เป็นวาจาที่โกหกหลอกลวง ส่อเสียด ยุยง ส่งเสริมให้บุคคลอื่นเขาแตกกัน เป็นคำหยาบที่เมื่อฟังไปแล้วทำให้เกิดความไม่ไพเราะเสนาะหู ตลอดถึงการพูดคำที่เพ้อเจ้อเหลวไหล ไร้สาระประโยชน์เป็นต้น ฝ่ายทางกายของบุคคลที่มีจิตอันไม่ได้เจริญอบรมตามแนวของธรรมเล่า ก็จะแสดงพฤติกรรมออกมาในทางที่เบียดเบียน เช่นฆ่าทำลายล้างซึ่งกันและกัน อาจจะเป็นการเบียดเบียนทางร่างกาย ทางชีวิต ทางทรัพย์สิน ทางสิทธิหน้าที่ ล่วงละเมิดทางประเวณีอันเป็นการละเมิดสิทธิทางร่างกาย ทรัพย์ คู่ครองของคนอื่นเป็นต้น ดังนั้นพระพุทธศาสนา จึงถือว่างานของจิตหรือการฝึกจิตนี้เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เช่นที่ทรงแสดงไว้ว่า “การฝึกจิตเป็นความดี จิตที่ฝึกแล้วนำความสุขมาให้” เป็นต้น ในด้านของภavanaทั้ง ๒ ประการ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้เป็นหลักฐานสำคัญว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงมายังสมาธิให้เกิดขึ้น” ทรงแสดงอานิสงส์ของสมาธิไว้เป็นอันมาก อันเป็นการยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนาเน้นการที่ขจัดขัดเกลาจิตใจที่ถูกห่อหุ้มด้วยอกุศลธรรมทั้งหลายมีความโลภ ความโกรธซึ่งหึงสาพยาบาท วิหิงสาคิดแค้นไปในทางที่จะ

เบียดเบียนทำลายล้างซึ่งกันและกันเป็นต้น ให้ผ่อนคลายน
บรรเทาเบาบางจนถึงกับหมดสิ้นไป เพราะถ้าหากว่าจิตได้
รับการชำระสะสางอกุศลธรรมให้ออกไปได้แล้วก็เป็วจิต
ที่ควรแก่การงาน เปรียบเหมือนเหล็ก หรือวัตถุอย่างใด
อย่างหนึ่ง ที่บุคคลจัดการตกแต่งให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ แล้ว ก็
อาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

ปัจจุบันพุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตได้หันมา
สนใจเรื่องของจิตกันมาก ปัจจุบันโลกทั่วไปเจริญกันด้วย
วัตถุมิติกรรมบ้านช่อง ความก้าวหน้าในด้านวัตถุ เราจะมอง
ไปในที่ไหน ๆ ก็จะมีแต่ความเจริญ ดึกเมื่อก่อนมีกัน
เพียง ๗ ชั้น ก็รู้สึกเป็นเรื่องอัศจรรย์ เดียวนี้เมืองไทยเรามี
ตึกถึงหลายสิบลชั้นแล้ว ในต่างประเทศบางประเทศมีจำนวน
ร่อยกว่าชั้นความเจริญในด้านวัตถุกำลังก้าวรุดหน้าไปมาก
แต่บุคคลผู้มีปัญญามาเพ่งมองความเจริญในด้านวัตถุเหล่านี้
ไปในการทำงานหาสาระประโยชน์ หรือจะให้เป็นแก่นสาร
อย่างแท้จริงไม่ได้ ในที่บางแห่งความเจริญในด้านวัตถุมี
มากมาย แต่พฤติกรรมของบุคคลในสังคมเหล่านั้น แสดงออก
ในลักษณะที่รุนแรง โหดเหี้ยม ขาดเมตตาปราณี ไม่มีความ
รักความเมตตาในระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นตึกกรรม
บ้านช่องเหล่านั้น ถ้าคนที่อยู่อาศัยขาดการฝึกจิตขาดการ
อบรมจิตตามแนวธรรมที่ดีแล้ว ตึกเหล่านั้นก็จะกลายเป็น
ป่าคอนกรีต เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของคนที่ดำเนินชีวิตตาม

๓๔ ทางบุญ

สัญชาตญาณป่า คือวิญญานหรือความสำนึก หรือการกระทำที่แม้แต่สัตว์บางจำพวกก็ยังกระทำกันอยู่ เช่นนกไม่พอใจก็เบียดเบียน ประหัดประหารกัน มีการประพฤติผิดศีลธรรมซึ่งปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ทุก ๆ วันอันเป็นเรื่องของความเจริญในด้านวัตถุก้าวรุดหน้าจนเกินไป แต่ความเจริญในด้านจิตใจ ได้รับการสนใจกันเพียงเล็กน้อย เมื่อขาดดุลระหว่างความเจริญทั้ง ๒ อย่าง จึงเกิดช่องว่างขึ้นในด้านความประพฤติ เกิดพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมต่าง ๆ มากมาย

ดังนั้นทางบุญคือความภาวนาจึงเป็นข้อที่ควรสนใจอย่างยิ่ง

สมถภาวนา

สมถภาวนา หรือสมถกรรมฐาน ได้แก่การงานของใจที่ผู้ประพฤติปฏิบัติ จะต้องน้อมจิตใจของตนระลึกถึงอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะให้ไม่ต้องซัดส่ายวิ่งพล่านไปตามสิ่งต่าง ๆ ซึ่งผ่านมาจากประสาททั้ง ๕ กลับมาควบคุมจิตใจให้อยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง การที่ควบคุมจิตใจให้มีความระลึกหรือว่าจดจ่ออยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่นนี้ เรียกว่าสมถกรรมฐาน หรือสมถภาวนา หรืออรัญญูปนิชฌานอย่างที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว แต่ว่าอารมณ์ที่เหมาะสมแก่บุคคลนั้นไม่เหมือนกัน ที่ไม่เหมือนกันนี้ท่านแสดงว่าอยู่ที่จริต แปล

ว่า พันเพหรืออัธยาศัย หรือความนิยมชมชอบ ความพอใจ หรือว่านิสัยของตนเป็นอย่างไร

จริตท่านแสดงไว้ ๖ ประเภทคือ :-

ราคจริต บุคคลที่มีราคจริตเป็นบุคคลที่รักสวยรักงาม ชอบความประณีตเรียบร้อย จะทำการงานอะไรก็ไม่หยาบ เมื่อการงานเสร็จไปแล้วก็เสร็จไปด้วยความเรียบร้อย และสวยงามเช่นกวาดขยะ ถ้าหากว่าเป็นบุคคลที่มีราคจริตกวาดขยะ แล้วพื้นที่เขาปัดกวาดนั้นก็สวยงามไม่รกรุงรัง ถ้าหากว่า เขาจะทำกิจการอย่างอื่นก็ตาม ก็จะเป็นไปด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยทั้งนั้น

โทสจริต คนเหล่านี้มีลักษณะตรงกันข้ามกับราคจริต คือทำอะไรเอาเร็วเข้าว่า เช่นจะกวาดขยะก็รีบ ๆ กวาดเอาให้มันเสร็จ ๆ ไป บางทีก็เสร็จไม่ค่อยจะเรียบร้อยนัก ทำอะไรโผงผางรุนแรงเอาจริงเอาจัง

โมหจริต มีความรู้สึก อัธยาศัยใจคอออกจะเรื่อย ๆ เฉื่อย ๆ สะลึมสะลือ จะทำการงานอะไรก็เอาดีไม่ค่อยได้ เช่นจะถูพื้น ถ้าหากว่า เป็นคนโมหจริตไปถูพื้น พื้นก็อาจจะดำ ๆ ต่าง ๆ คือเรียบร้อยบ้างไม่เรียบร้อยบ้าง

พุทธิจริต เป็นคนที่มีเหตุผลไม่เชื่อง่ายจะทำอะไรก็อาศัยความรู้ อาศัยการใช้ปัญญาพิจารณาลงไปให้แน่ชัด จึงจะกระทำจึงจะเชื่อ

สัทธาจริต เป็นคนหุเบา เชื่อง่ายมีข่าวคราวอะไร ก็มักจะตีโพยตีพายเชื่อเสียแล้ว โดยไม่ได้พิจารณาให้ ถ่องแท้ว่า มีความจริงความเท็จอยู่สักแค่ไหน ลักษณะของ บุคคลที่มีสัทธาจริต ก็คือนิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูม

วิตกจริต ปกติแล้วก็คิดฟุ้งซ่าน จะทำอะไรก็คิดแล้ว คิดอีก ทำไปเสร็จแล้วก็ยังคิดไปวิตกอยู่ สมมติว่าคนเหล่านี้ จะสอบไล่ก่อนที่จะเขียนลงไปก็คิดอย่างนั้น คิดอย่างนี้ ไม่ แน่ใจตัดสินใจอะไรไม่ค่อยได้ ลังเลอยู่เรื่อยไป

ที่เรียกว่าจริต ไม่ได้หมายความว่าคนแต่ละคนจะมีจริต แต่เพียงอย่างเดียว แต่ที่ท่านเรียกว่าจริตอย่างใดอย่างหนึ่ง อาศัย มีจริตอันใดที่เด่นชัด เช่นเป็นคนชอบคิด ชอบฟุ้งซ่าน สงสัยลังเล ตกงใจอะไรไม่ได้อยู่เรื่อย ๆ ไป อย่างนี้เป็นปกติ ท่านก็ถือว่าคนเหล่านี้มีวิตกจริต แต่ว่าความรักสวยรักงามก็ตี บางโอกาสเอาจริงเอาจัง บางทีก็มีเหตุผล หรือบางทีก็เชื่อง่าย เป็นต้น ก็แสดงว่าจริตอย่างอื่นลดหลั่นกันลงไปตามกำลังแห่ง จริตนั้น ๆ

เมื่อคนเรามีจริตแตกต่างกันมากมายอย่างนี้ ก็จำเป็น อยู่เองที่กรรมฐานหรือการงานสำหรับเป็นคู่ปรับของจริต ของแต่ละบุคคลก็ต้องมีไม่เหมือนกัน สมถกรรมฐานนี้พระผู้มี พระภาคเจ้าทรงแสดงไว้เป็นเรื่อง ๆ ถึง ๔๐ ข้อด้วยกัน ใน ๔๐ ข้อนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องนำมากล่าวหมดทั้ง ๔๐ ข้อ สำหรับข้อใหญ่ใจความในเรื่องของสมถกรรมฐาน หรือ

สถมภาวนาก็อยู่ที่ว่าให้บุคคลเอาจิตใจมาจดจ่อกับอารมณ์อันใดอันหนึ่งใน ๔๐ อย่างนั้นนั่นเอง ด้วยการมีสติระลึกรู้ในอารมณ์ได้เพียงอารมณ์เดียวจนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ เกิดความสงบ กิเลสนิวรณ์ไม่อาจรบกวนจิตในขณะนั้น

ท่านนิยามไว้ว่าการปฏิบัติเช่นใดก็ตามที่สามารถสงบนิวรณ์ ๕ ประการลงไปได้ การปฏิบัตินั้นเรียกว่าสมถกรรมฐาน

วิปัสสนาภาวนา

คำว่าวิปัสสนา ท่านให้นิยามความหมายเอาไว้ว่า
กิริยาที่ทำวิปัสสนา ที่เห็นแจ้งชัดในอารมณ์ให้เกิดขึ้น
ด้วยเจตนาใด เจตนาอันชื่อว่าวิปัสสนาภาวนา

แสดงว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ทราบความจริงหรือเห็นสภาพอันแท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งตนเข้าไปทำความรู้จัก อาการอย่างนี้เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา วิปัสสนานี้ มีเครื่องประกอบอย่างใดบ้าง อะไรเป็นอารมณ์ เป็นที่ตั้งของวิปัสสนา อารมณ์ของวิปัสสนาท่านแสดงไว้หลายอย่างด้วยกัน เช่น ขันธ์ ๕ คือ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณเป็นต้น การเจริญวิปัสสนาก็คือการกำหนดเอาสิ่งที่กล่าวมานี้ที่กำลังเกิดขึ้น อันใดอันหนึ่งมาเป็นอารมณ์ เราอาจจะเอาขันธ์ ๕ เพียงอันใดอันหนึ่ง เช่น

๓๘ ทางบุญ

รูปจันทร์ - คือสิ่งที่เรารู้ได้ด้วยการเห็นทางตา เป็นต้น แต่ตัวรูปเองรู้อะไรไม่ได้เลย

เวทนา - ความรู้สึกในอารมณ์ที่ดีและไม่ดี ทำให้เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง

สัญญา - คือความจำ ได้แก่ความจำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำสัมผัสที่ถูกต้อง จำธัมมารมณ

สังขาร - สภาพที่ปรุงแต่งอารมณ์ให้รัก โกรธ เกลียด เป็นต้น

วิญญาน - สภาพที่รู้แจ้งในอารมณ์ทางประสาททั้ง ๖ คนจะเจริญวิปัสสนาได้ก็มีอยู่ ๒ ทาง คือ อาศัยเจริญสมณะมาก่อน แล้วใช้สมณะเป็นบาทให้เกิดวิปัสสนา ๑ เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ ไม่ต้องอาศัยสมณะ ๑

เหตุที่จะให้เกิดวิปัสสนา ท่านแสดงไว้ ๒ อย่าง คือ :-

๑. **ศีลบริสุทธิ** ความหมดจดแห่งศีล ผู้ที่จะเจริญวิปัสสนาอยู่ในฐานะอย่างไร เป็นคนรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือ ศีล ๒๒๗ ก็ตาม พยายามรักษาศีลของตนให้บริสุทธิไม่ขุ่นมัว คือ ศีลนี้ไม่ขาด ไม่บกพร่องข้อใดข้อหนึ่ง ถ้าหากมีศีลข้อใดข้อหนึ่งบกพร่องย่อมไม่อาจรู้แจ้งได้

เพราะว่าจิตจะระลึกถึงความบกพร่อง ทำให้จิตใจขุ่นมัว เศร้าหมอง จนไม่สามารถที่จะเห็นสภาพอันเป็นจริงของธรรมทั้งหลายได้

๒. จิตบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ของจิตใจ จิตของผู้ที่จะเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จะต้องมีความสงบ เป็นสมาธิพอสมควร อย่างน้อยก็ผ่านอารมณ์สมถกรรมฐาน บางอย่างก็แค่อุปจารสมาธิ พอยกขึ้นวิปัสสนาได้ บางอย่างก็ต้องผ่านไปถึงขั้นของอัปปนา คือ จิตใจแน่วแน่จริง ๆ

ศีลบริสุทธิ์ กับจิตที่เป็นสมาธินี้ ท่านบอกว่า เป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนา คือความรู้แจ้งแทงตลอดถึงสภาวะธรรมทั้งหลาย เมื่อเราเจริญสมถะถึงขั้นที่จิตใจบริสุทธิ์แล้ว จะได้รับผลคือ ความบริสุทธิ์แห่งความคิดเห็นจะไม่สับสน หรือลึกลับสงสัย จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ถูกต้องตามหลักธรรมที่ท่านแสดงเอาไว้ ต่อจากนั้น จิตใจก็จะเขยิบฐานะขึ้นไปเป็นความบริสุทธิ์แห่งปัญญาขจัดความสงสัยเสียได้ ต่อไปก็จะมี ความบริสุทธิ์แห่งความรู้จริงคือ ความรู้ที่ถูกต้อง ความเห็นที่ถูกต้อง ว่าอะไรเป็นทางที่จะให้จิตสงบระงับอย่างแท้จริง หรือเข้าใจถึงสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง จากนั้นจิตก็จะดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์ แห่งความรู้ความเห็น คือเห็นข้อปฏิบัติ ที่จะให้เกิดอริยมรรค มีโสดาปัตติมรรคเป็นต้นไป ต่อจากนั้นก็รู้แจ้ง รู้แจ้งแทงตลอดในมรรคทั้งหลาย

ลักษณะของวิปัสสนา ได้แก่การมาพิจารณาถึงสังขารทั้งหลาย ตามสภาพที่เป็นจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นต้นไม้ เป็นภูเขา หรือเป็นอะไรก็ตามที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ ล้วนตกอยู่ในสามัญลักษณะ คือ สภาพ

๔๐ ทางบุญ

๓ อย่าง ที่เสมอกันของบรรดาสรรพสิ่งมีในโลกนี้ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะตกอยู่ในสภาพนี้เช่นเดียวกันหมด ลักษณะทั้ง ๓ นั้นก็คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หรือ ไตรลักษณ์ คือ

๑. อนิจจลักษณะ - ลักษณะที่ไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย

ที่ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะว่าเกิดขึ้นแล้วมีการสลายไปเป็นธรรมดา เราจะเห็นว่าไม่ว่าอะไรก็ตาม แม้ชีวิตของเราเมื่อเกิดขึ้นมาในเบื้องต้น มาจนถึงท่ามกลางก็เริ่มจะเสื่อม ความเสื่อมในตอนต้นนี้ ส่วนมากเราจะคิดว่า เจริญ ดังนั้นเราจึงเรียกว่าเจริญวัย เจริญวัย ถ้าลองแปลกันด้วยความหมายอีกครั้งหนึ่งก็เป็นเจริญเสื่อม วัย ก็แปลว่าเสื่อม เจริญก็คือเจริญ ก็เรียกว่า เจริญในทางเสื่อม หรือว่า เจริญในรูปของความเสื่อม

แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ดำรงอยู่ในสภาพอย่างใดอย่างหนึ่งที่แน่นอน ลมที่หายใจออกไปแล้วก็ไม่มีหายใจเข้ามาอีก สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นอารมณ์ ก็มีการเกิดมีการดับไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป แม้ร่างกายของเราไม่ว่าในวิชาอะไร วิชาแพทย์ ชีววิทยา วิชาศานา ท่านก็บอกว่ามีการเสื่อมไปเสมอ ๆ เช่นชนเก่าเสื่อมไปแล้ว ชนใหม่ก็งอกขึ้นมาแทน หรือว่าพวกเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกาย เสื่อมไปวิชาแพทย์เขาแสดงว่า ถึง ๗ ปี นี้ร่างกายเปลี่ยนแปลง

หมดไปทั้งชุดเลย เซลล์ต่าง ๆ เป็นเซลล์ใหม่ทั้งนั้น แต่อาศัย
ที่ว่ามีกระบวนการเปลี่ยนแปลงแล้วก็สืบต่อกันมาเรื่อย ๆ คนเราจึงไม่
ค่อยจะรู้สึกกัน นี่ก็เป็นลักษณะของความเสื่อม

เป็นไปเพียงชั่วคราวเท่านั้น ไม่ว่าจะอะไรก็ตามดำรงอยู่
ได้ชั่วคราวเท่านั้น บางอย่างอาจจะอยู่นาน เช่น ภูเขา ต้นไม้
พองน้ำ หยดน้ำค้าง ที่ตกอยู่บนใบไม้ก็อยู่ไม่ได้นาน ชีวิต
คนก็นานขึ้นกว่าสิ่งเหล่านั้น แต่ว่าสรุปแล้วสิ่งทั้งหมดอยู่ได้
ชั่วคราวเท่านั้น ไม่ได้ดำรงอยู่ตลอดเวลา

แย้งต่อความเที่ยง ความเที่ยงที่เรา รู้กัน มันเป็นอย่างไร
ก็เป็นอย่างนั้น ก็ปี ก็ร้อย ก็พันปี ก็เป็นอย่างนั้น แต่ว่า
ลักษณะของสังขารทั้งหลายไม่เป็นอย่างนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลง
มีการเสื่อม เกิดขึ้นในเบื้องต้นแล้วก็เปลี่ยนแปลงไป
ในท่ามกลาง แตกสลายไปในที่สุด ไม่ได้คงอยู่ นี่ก็เป็นลักษณะ
แห่งความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์
ภูเขา ต้นไม้ ก็ตาม ก็ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้

๒. ทุกขลักษณะ ลักษณะที่เป็นทุกข์ของสังขารทั้ง
หลาย

ท่านซึ่งลักษณะที่เรียกว่า เป็นทุกข์ไว้ถึง ๔ ประการ
มีความเดือดร้อน ย่อมก่อความเดือดร้อนแก่ผู้ประสบ
เช่นบุคคลผู้ได้เสวยเวทนา ส่วนที่เป็นทุกข์ เมื่อประสบกับ
ความทุกข์เข้า ไม่ว่าจะ เป็นทุกข์กาย หรือทุกข์ใจก็ตาม ผู้ที่
เสวยเวทนานั้น ก็รู้สึกว่าคุณมีความเดือดร้อน แม้เวทนาที่

๔๒ ทางบุญ

เป็นสุขเวทนาก็อยู่ในสภาพแห่งความเดือดร้อนเหมือนกัน ทั้งนี้ เป็นเพราะอะไร เพราะว่าบุคคลผู้ได้ประสบสุขเวทนาเข้า ก็มีความยึดความติดในสุขเวทนานั้น ไม่เข้าใจถึงสภาวะแห่ง การเกิดและการดับของเวทนาทั้งหลาย เมื่อมีการยึดการ จะยินดีเพลิดเพลินเมื่อสุขเวทนาเกิดขึ้น ครั้นสุขเวทนาเสื่อมสิ้น ไป ก็มีความเดือดร้อนใจ เหล่านี้เป็นการแสดงว่าสุขเวทนาที่ เกิดขึ้น เพราะรูปอันเป็นที่รักชอบใจในโลก ก็เป็นเหตุแห่ง ความเดือดร้อน

เป็นสภาพแห่งการทนอยู่ไม่ได้ หรือทนอยู่ไม่ไหวข้อนี้ พึงเห็นได้ในชั้นที่ ๕ มี รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, หรือวิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง มาลองพิจารณาถึงสัญญา คือความจำรูป เสียง กลิ่น และรส เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ความจำเหล่านี้ เป็นสภาพที่ทนอยู่ไม่ได้นาน จะต้องมีการ เสื่อมไป มีการหายไป ความจำที่เคยจำมาในอดีตบางทีก็ ลืมเลือนนึกไม่ได้ในปัจจุบัน แม้ความจำในปัจจุบันเล่าเมื่อถึง กาลอนาคตเข้าก็อาจที่จะจำไม่ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นสัญญา คือ ความจำได้ หมายถึง จึงตกอยู่ในสภาพที่ทนอยู่ไม่ได้ คือให้ เหมือนอย่างเดิมไม่ได้ หรือความโกรธเกิดขึ้น คนที่ถูกความ โกรธครอบงำยำยี้จะรู้สึกว่ายาก บางทีถึงกับแสดง อาการกิริยาที่ไม่เหมาะสมไม่ควรออกมา

เป็นที่ตั้งแห่งความทนอยู่ไม่ได้ สภาวะที่เราเรียกว่า ความทุกข์นั้น นอกจากตัวเองจะเป็นสิ่งที่ทนไม่ไหว หรือ

บุคคลแทบทนไม่ได้แล้ว ยังเป็นเหตุหรือยังเป็นปัจจัย เป็นที่ตั้งที่อาศัยของความทนไม่ไหวอีกด้วย

เป็นสภาพที่ขัดแย้งกับความสุข หรือตรงกันข้ามกับความ สุข ความสุขคืออะไร ความสุข คืออาการที่เรารู้สึกสบายปลอดโปร่งผ่องแผ้ว สดชื่นทั้งทางร่างกาย และทางจิตใจ ส่วนความทุกข์ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสภาพตรงกันข้าม คือเมื่อความทุกข์เกิดขึ้นแก่บุคคลใด บุคคลผู้นั้นก็จะรู้สึกเดือดร้อน อึดอัด ไม่สบายไม่ปลอดโปร่ง จิตใจไม่ผ่องใส แม้แต่แสดงออกมาทางสีหน้าก็เป็นไปในลักษณะที่เศร้าหมอง เป็นการแสดงว่า สิ่งทั้งหลายมีขั้น ๕ เป็นต้น เป็นทุกข์ เพราะเหตุ ๔ ประการดังกล่าว

ปัญหาที่น่าจะพิจารณา ก็คือ การที่ขั้น ๕ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทั้ง ๆ ที่บุคคลทั่วไป ก็ประสบกันอยู่เป็นชีวิตประจำวัน แต่ทำไมบุคคลทั้งหลายจึงยังมีความยึดความติดไม่รู้สึกเบื่อหน่ายคลายกำหนดในขั้น ๕ เหล่านั้นได้

ท่านแสดงว่า เพราะบุคคลมีความรู้สึกที่วิปลาส คือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ กล่าวคือ

การที่บุคคลไม่เห็นอนิจจลักษณะ ก็เพราะ สันตติ คือความสืบต่อที่ปรากฏอยู่ในขั้น ๕ เหล่านั้นปิดบังไว้ เช่นในร่างกายของบุคคลเรานั้น สิ่งที่เราเรียกว่า รูปท่านจำแนกประเภท

๔๔ ทางบุญ

ออกเป็นมากมายหลายอย่างด้วยกัน จัดเป็นมหาภูตรูป ๔ คือ ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม เป็นต้น จัดเป็นอุปาทายรูป คือ รูปอาศัยอีกถึง ๒๔ รูป บรรดารูปทั้งหลายเหล่านี้ แท้ที่จริง มีความเกิดขึ้นมีความเสื่อมไปตามลักษณะของรูปเหล่านั้น รูปบางอย่างเกิดขึ้นแล้วดับไปในระยะที่ไม่ช้านัก รูปบางอย่างก็อาจจะคงทนอยู่ต่อไป เช่นผม ขน ในร่างกาย เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้วก็มี การร่วงหล่นลงไป แต่ทำไมเราจึงมีขนปรากฏอยู่ที่ศีรษะ นี้ก็เพราะว่าขนเก่าหลุดร่วงไป ขนใหม่ก็เกิดขึ้นมาแทน อันเป็นการเกิดดับที่สืบทอดกันไปเรื่อย ๆ

ส่วนที่เราไม่เห็นทุกข์นั้น เพราะมีการผลัดเปลี่ยน หรือการเปลี่ยนแปลงอิริยาบถปิดบังไว้ เช่นเรานั่งนานรู้สึกเมื่อย ก็ลุกขึ้นเดินเสียก็หายเมื่อยไป นอนนานรู้สึกไม่สบาย ก็ลุกขึ้นทำงานเสีย ก็รู้สึกสบายขึ้นทำนองนี้เป็นต้น อาศัยสันตติความสืบต่อที่เกิดขึ้น ทำให้บังอิญจจึงเอาไว้ บุคคลจึงไม่รู้ขั้น ๕ ทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริง อาศัยอิริยาบถคือการที่เปลี่ยนแปลงอิริยาบถอยู่เสมอ ทำให้บุคคลไม่เข้าใจว่าตนกำลังประสบความทุกข์อยู่

๓. อนัตตลักษณะ ลักษณะที่เป็นอนัตตาของธรรมทั้งปวง

ความเป็นอนัตตานั้น เป็นธรรมที่น่าภูมิใจอย่างยิ่ง สำหรับพุทธศาสนิกชน เพราะว่าหลักของอนัตตาเป็นหลักที่เกิดขึ้นจากพระสัมพันธัญญตาณของพระผู้มีพระภาคเจ้า

นักบวชหรือนักปราชญ์ในสมัยพุทธกาล หรือก่อนสมัยพุทธกาลมีความรู้และความเข้าใจ ถึงความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์แห่งสังขารทั้งหลายหรือแห่งสภาวะธรรมทั้งหลายอยู่พอสมควร แต่เขาไม่ทราบวิธีที่จะทำลายความยึดมั่นหรือทำให้ตนหลุดพ้นจากความไม่เที่ยงและความเป็นทุกข์นั้นไปได้ บุคคลทั้งหลายเหล่านั้น จึงยังมีการยึด และการติด ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในตำนาน แต่สำหรับหลักของอนัตตาแล้ว บุคคลในสมัยนั้นไม่มีความรู้เลย เพราะคนส่วนมากมีความเชื่อถือหลักของอัตตาอันเที่ยงแท้ถาวรมั่นคง โดยเข้าใจว่า บุคคลแต่ละคน หรือชีวิตแต่ละชีวิตนั้น เป็นอัตตาอันหนึ่ง ๆ ซึ่งได้แยกมาจากปรมาตมัน หรือมหาอัตตา คืออัตตาใหญ่ เมื่อแยกออกมาแล้ว ก็จะต้องบำเพ็ญเพียรพยายามด้วยการบำเพ็ญตบะบ้าง ด้วยการประพฤติพรตพรหมจรรย์บ้าง ตามความเชื่อถือของตน เมื่อถึงจุดหนึ่ง ก็จะได้อยู่ร่วมกับปรมาตมันอีก เพราะฉะนั้น คนในสมัยก่อนพุทธกาลหรือสมัยพุทธกาล จึงมีความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตนเป็นอย่างยิ่ง จนเกิดเป็นทิวฏฐิวิจิตรพิสดารหลายประการด้วยกัน

ดังนั้น หลักของอนัตตาจึงเป็นหลักใหม่ที่สุด ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เพราะอาศัยการตรัสรู้ของพระองค์ อนัตตานั้นท่านให้ลักษณะไว้ถึง ๔ ประการ คือ :

ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา คือบุคคลไม่สามารถบังคับบัญชาให้ขันธ ๕ เป็นต้น เป็นไปตามที่ตนปรารถนา

๔๖ ทางบุญ

ได้ เช่น ไม่อาจบังคับรูปของตน ไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ หรือไม่ให้ป่วยไข้ไปได้ เมื่อถึงคราวรูปจะแก่รูปจะเจ็บ รูปก็ต้องแก่เจ็บไปตามธรรมดา เวลาผมจะหงอก ผมจะหักเป็นต้น ก็ทำนองเดียวกัน ใครจะบังคับไม่ให้ผมหงอก ไม่ให้ผมหักเป็นไปไม่ได้ เพราะว่ารูปเหล่านั้นไม่อยู่ในบังคับบัญชา แม้ในการเสวยอารมณ์ก็ทำนองเดียวกัน โดยปกติแล้วทุกคนชอบสุขเวทนา คือ ปรารถนาที่จะเสวยความสุขทั้งทางกาย และทางใจ แต่ทำไมคนจึงต้องมีทั้งความสุขและความทุกข์สลับกันไป แม้ชั่วระยะเวลาใกล้ก็มีทั้งความสุขและความทุกข์สลับกันไปไม่มีที่สิ้นสุด ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น เราจะให้เป็นสุขอยู่เสมอไม่ได้หรือ ข้อนี้ตอบว่าไม่ได้ ทำไมจึงว่าไม่ได้ ก็ เพราะว่าเวทนาทั้งหลายนี้ไม่ว่าเวทนาที่เป็นสุขเป็นทุกข์ หรือเวทนาที่เป็นอุเบกขาก็ตาม ตกอยู่ในสภาพของสิ่งที่เราไม่อาจบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่เราปรารถนาได้

ตรงกันข้ามกับอัตตา ที่ว่าตรงกันข้ามกับอัตตาก็โดยนัยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นการดึงความเชื่อถือของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ว่าอัตตานั้นไม่มี หลักของอัตตาที่เขา กล่าวว่า แยกมาจากอัตตาใหญ่ หรือปรมาตมันนั้นไม่มี แท้ที่จริงสิ่งทั้งหลายในโลกนี้เป็นอนัตตา ที่ใครไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่ตนต้องการได้ เพราะว่ารูปเวทนาเป็นต้นนั้น ก็ต้องเปลี่ยนแปลง ป่วยไข้ คนไม่อาจจะปรารถนาว่ารูปของเราจะเป็นอย่างนี้เถิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่าง

นั้นเลย

เป็นของว่างเปล่า คือว่างเปล่าจากตัวตน ทำไมท่านจึงเรียกว่า ว่างเปล่า ให้มาลองพิจารณาดูถึงขั้น ๕ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวเรา อันที่จริงขั้น ๕ นั้นจะดูอะไร ดูรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ตาม ไม่มีอะไรที่เป็นตัวตนเลย จะเห็นแต่เพียงขั้น ๕ นี้ประชุมกันเข้า จึงได้นามบัญญัติเป็นตัวตน คน สัตว์ ขึ้นมา แต่เมื่อแยกออกไปทีละอย่างแล้ว ไม่มีอะไรที่ชื่อว่าตน เป็นคน เป็นสัตว์เลย

เช่นสิ่งที่เราเรียกว่า รถ เรือน กุฏิ วิหาร เป็นต้น กิติ สิ่งเหล่านี้ก็อาศัยทัฬหสัมภาระทั้งหลายที่มี ไม้ เสา ช่อ แป เข็ม กระจาด เป็นต้นนี้มาผสมกัน ก็กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า เรือน บ้าน กุฏิ วิหาร แต่เมื่อเรารื้อแยกสิ่งเหล่านั้นออกไป ความเป็นเรือน บ้าน กุฏิและวิหาร ก็ไม่มี ฉันทกิติ ขั้น ๕ ก็เข้าในลักษณะเช่นเดียวกัน เมื่อเราแยกย่อยลงไปแล้วหาความเป็นตัวตนในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ไม่ได้เลย ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า ขั้น ๕ เป็นสภาพที่ว่างเปล่า

แต่คำว่า ว่างเปล่าของอนัตตานั้น ท่านหาได้มุ่งแสดง เฉพาะสังขารทั้งหลายไม่ ดังนั้นในติลลขณคตา จึงมีข้อความว่า “เมื่อใด บุคคลเห็นตามความเป็นจริงว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์” ทำไมจึงทรงใช้คำว่าธรรมทั้งหลายทั้งนี้ ก็เพราะว่า ความหมายของอนัตตานี้กว้างกว่าความหมาย

ที่เรียกว่า เป็นอนิจจัง และทุกขัง เพราะอนัตตาย่อมครอบคลุม ทั้งสังขารและวิสังขาร อันได้แก่พระนิพพาน อันเป็นธรรม สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกีดกอยู่ในสภาพของอนัตตา เช่นเดียวกัน คือว่างเปล่าจากตัวตน ดังนั้นท่านจึงแสดงไว้ ว่า...

**“นิพพานํ ปรมํ สุขญํ นิพพานเป็นสภาพที่
ว่างเปล่ายิ่ง”**

เพราะไม่มีเจ้าของ หมายความว่าขั้น ๕ เป็นต้น ไม่มีเจ้าของ ที่เรียกว่า กายเรา รูปเรา เวทนาเรา ทรัพย์สมบัติของเรา อะไรที่เราเรียกว่า เรา ๆ อยู่อย่างนี้แท้ที่จริง ไม่มีเลย เพราะว่าสิ่งเหล่านี้จะต้องทอดทิ้งเราไป ไม่อย่างนั้น เราก็ต้องทอดทิ้งเขาไป เขาทอดทิ้งเราไปก็ดี เราทอดทิ้งเขาไปก็ดี เป็นอันแยกกันเด็ดขาด เมื่อเราทอดทิ้งเขาไป เราก็ไม่สามารถนำเขาไปได้ ดังนั้นความเป็นเจ้าของที่เราสมมติยึด เรียกว่า เราเป็นนั่นเป็นนี่ นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา เป็นต้น นี่เป็นความยึดความติดที่ผิด ด้วยอาศัยอำนาจของกิเลส มีตัณหา มานะ ที่ชี้เป็นหลัก

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้พระภิกษุบัญญัติศีลมาพิจารณาเห็นชอบตามที่เป็นจริงว่า “สิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็ดับทุกข สิ่งใดเป็นทุกขก็มี ความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่บุคคลทั้งหลาย

จะมายึดถือว่า นั่นเป็นเรา นั่นเป็นของของเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา” ดังนี้ เพราะว่า อาการที่บุคคลมายึดถือ นั้น ชื่อว่า เป็นความเข้าใจผิด ความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้นจากการยึดถือ นั้น มีแต่ให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่ตนแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้นท่านจึงสอนให้รู้จักปล่อยวาง พยายามเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ตามสภาพที่เป็นจริง โดยพิจารณาให้เห็นถึงอาการเกิดและอาการดับของนามรูป ที่ปรากฏเกิดขึ้น มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ มีสติช่วยควบคุมจิตใจของตนไม่ให้ซัดส่ายเกินไปนัก

เมื่อบุคคลได้มาพิจารณาเข้าใจถึงสังขาร และวิสังขาร ทั้งหลายว่าเป็นอนัตตา โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว ก็จะทำให้เกิดความ เบื่อหน่าย คลายความกำหนัด ไม่มีความยึดความติด ไม่มี ความหลง ในสิ่งทั้งหลาย

หากจะถามว่า ทำไมเมื่อสังขารทั้งหลายล้วนตกอยู่ใน สภาพของอนัตตา คนเราจึงไม่เข้าใจสภาพอันแท้จริงของสิ่ง ทั้งหลายเหล่านั้น

ท่านตอบว่า เป็นเพราะฉนสังขยา คือการรวมกันเป็น กลุ่มก้อน ปิดบังไว้ เช่นสมมติที่เรียกว่าสัตว์ เรียกว่าเรือน เรียกว่าบ้าน เป็นต้น เหล่านี้ เพราะมีหลายสิ่งประชุมรวมกัน เป็นกลุ่มก้อน ไม่แยกออกไป ถ้าเราแยกออกไปเป็นอย่าง ๑ ก็จะเข้าใจถึงความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายว่าเป็นอนัตตาไม่ใช่ ตัวไม่ใช่ตน เพราะว่าไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ตรงกัน ข้ามกับอัตตา เป็นของที่ว่างเปล่าและไม่มีเจ้าของ

๕๐ ทางบุญ

แท้ที่จริง ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ย่อมปรากฏแก่สังขารทั้งหลายที่มีวิญญูญาณครอง และไม่มีวิญญูญาณครอง

แต่เฉพาะอนัตตาเท่านั้น ที่ปรากฏแม้แก่วิสังขาร คือพระนิพพานด้วย

ดังนั้นในที่บางแห่งท่านจึงเสนอหลักให้พิจารณาว่า

“รูปเป็นของไม่เที่ยง รูปใดไม่เที่ยง รูปนั้นเป็นทุกข์ รูปใดเป็นทุกข์ รูปนั้นไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน รูปใดไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน รูปนั้นไม่ใช่ของเรา รูปนั้นไม่ใช่เรา รูปนั้นไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของเรา” ดังนี้

ข้อนี้อันผู้สนใจธรรมทั้งหลาย ฟังเข้าใจหรือฟังรู้ด้วยปัญญาอันชอบ ตามสภาพแห่งความเป็นจริงอย่างนี้ แม้ในกรณีของเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญูญาณเป็นต้น ก็พึงทราบโดยนัยนี้

เมื่อบุคคลทราบลักษณะของวิปัสสนาแล้ว ก็ควรทราบกิจของวิปัสสนาดังนี้ เพราะว่า วิปัสสนากรรมฐานเป็นเหตุเมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติแล้ว ก็ย่อมจะบังเกิดผล คือ การกำจัดโมหะ ความหลง ที่มีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล เช่น ความหลงในรูป เสียง สัมผัสเป็นต้น

ทำไมคนจึงมาหลงในสิ่งเหล่านี้

ท่านบอกว่า เพราะคนขาดปัญญาที่จะมาพิจารณาให้เข้าใจถึงความเป็นจริงของสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นอย่างไร โมหะ

นี้แหละที่ตัวบังปัญญาเอาไว้ กิจของวิปัสสนา คือการกำจัด
โมหะ แก้ไขบรรเทาให้บุคคลมีความหลงน้อยที่สุดที่จะน้อยได้
ถึงแม้จะยังมีความหลงอยู่บ้าง แต่ให้หลงแต่น้อยหน้อย คือ
ในขณะที่มีความหลง ก็ให้มีปัญญาขจัดความหลงให้ปัญญา
นั้นมีอำนาจเหนือความหลงก็เป็นการดีพอสมควรแล้ว

เมื่อเรามาพิจารณาถึงหลักนี้ก็จะเห็นได้อย่างเด่นชัดว่า
งานของวิปัสสนานั้นหาได้เป็นงานที่บุคคลจะต้องนั่งเข้าสมาธิ
ภาวนา หรือจะต้องไปที่วัด ไปนั่งหลับตาภาวนาอย่างที่เข้าใจ
กันไม่ บุคคลอาจจะนั่ง จะยืน จะเดิน หรืออยู่ในอิริยาบถ
อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ แต่ให้มีสติและปัญญาพิจารณาน้อม
นึกถึงขั้น ๕ เป็นต้น ให้เห็นว่า ตกอยู่ในสภาพของอนิจจัง
ทุกขัง และอนัตตา เมื่อบุคคลเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง
ของสิ่งทั้งหลายโดยนัยนี้ ก็อาจที่จะช่วยแก้ทุกข์ในชีวิตประจำวัน
ได้เป็นอย่างดี เช่น การที่เรามีความหลงไม่ว่าจะหลงในอะไร
ก็ตาม เช่นหลงในรูปที่สวย เสียงที่ไพเราะ ในกลิ่นที่หอมหวาน
ในรสที่เอร็ดอร่อย ในสัมผัสคือความนุ่มนวล ความอ่อนเป็นต้น
แม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ความหลงเหล่านี้ชักพาบุคคลให้ตาบอด
เกิดความงมงาย แม้ในวรรณคดีทั้งเรื่องในเรื่องรามเกียรติ์
ถ้าเราลองพิจารณาให้ดีแล้ว ที่เกิดรบราฆ่าฟันกันตายนับ
เป็นหมื่น ๆ นี้จุดใหญ่ใจความก็อยู่ที่ความหลงของทศกัณฐ์
ที่ไปหลงนางสีดา ก็แสดงว่า ทศกัณฐ์นั้นประกอบด้วยจิต
ที่มีโมหะ ผังอยู่ภายในจิตใจ

กิจของวิปัสสนาที่เกิดขึ้นก็สามารถจะกำจัดโมหะ คือ ความหลง ความไม่รู้ สภาพอันเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงด้วยปัญญา

คำว่า **ปัญญา** ทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง อากาทรที่รู้แจ้งแทงตลอด คือไม่ใช่เข้าใจเพียงผิวเผิน แต่เข้าใจลึกซึ้งเจาะลงไปว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นอย่างไร เมื่อมีปัญญาสามารถที่จะเข้าใจโดยนัยดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ชื่อว่าวิปัสสนาได้ทำกิจของตนอย่างสมบูรณ์ เป็นการจุดดวงประทีป คือปัญญาให้สว่างโพลงขึ้นภายในจิตใจของบุคคลผู้นั้น บุคคลผู้นั้นก็สามารถที่จะใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินวินิจฉัยสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นภายในชีวิตของตน เตรียมกายเตรียมใจยอมรับถึงสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเหล่านั้นว่า ตกอยู่ในสภาพของพระไตรลักษณ์คือเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา โดยนัยที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อสามารถใช้ปัญญาให้เป็นประโยชน์ในลักษณะนี้ บุคคลผู้นั้นก็จะไม่หลง ไม่ยึด ไม่ติดในสิ่งทั้งหลายจนเกินพอดี อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ ความเดือดร้อนในการดำเนินชีวิต และผลที่สุดก็คือความรุ่งเรืองด้วยปัญญา อันเป็นผลที่แท้จริงของวิปัสสนา

วิปัสสนาภาวนา นี้เป็นบุญส่วนเหตุอย่างไร หน้าที่โดยตรงของวิปัสสนา คือการชำระล้าง โดยการกำจัดโมหะอันปิดบังปัญญาของบุคคลเอาไว้ เมื่อกำจัดโมหะลงไปได้แล้ว ทำให้บุคคลผู้นั้นมีความรู้ความสามารถที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ

ตามสภาพที่เป็นจริง แต่ว่าการกำจัดนั้นก็หาได้กำจัดเฉพาะ
แต่โมหะเพียงอย่างเดียวไม่ ยังกำจัดกิเลสทั้งมวลให้สงบลงจน
ถึงหมดสิ้นไปด้วย ตามความคมกล้าของปัญญา

วิปัสสนานั้นเป็นบุญที่เป็นส่วนผลอย่างไร

บุญที่เป็นส่วนผล ก็คือความสุขกาย สบายใจ ที่เรา
ได้รับจากการรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลาย จากการที่ไม่ต้อง
วิ่งไล่ตามความอยาก ไม่ต้องทะเยอทะยานจนเกินไป ความสุข
ใจที่เกิดขึ้นจากการที่ไม่ไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เราเห็น หรือ
ได้รับแต่งตั้งให้เป็น หากแต่ทำหน้าที่ให้สมควรแก่ตำแหน่ง
ฐานะเหล่านั้น นี่ก็เป็นการสุขใจประการหนึ่ง เพราะไม่ต้อง
มัวเดือดร้อนต่อการกระทำของบุคคลอื่น แม้ในทิฏฐิคือความ
เห็นผิดก็เช่นเดียวกัน บุคคลได้ขจัดไปแล้ว ก็ย่อมจะได้รับ
ความสุขใจ สบายใจ ไม่เอาใจไปผูกพัน ไปยึดมั่น ไปถือมั่น
ในสิ่งต่าง ๆ จนเกินพอดีไป นี่ก็เป็นผลบุญที่เราพึงจะได้รับ
จากการเจริญวิปัสสนาโดยนัยที่ได้กล่าวมาแล้ว

จากผลที่แสดงมานี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า วิปัสสนาภาวนา
ที่บุคคลมาเจริญให้ดีแล้วนั้น สามารถที่จะไถ่ถอนความยึดมั่น
ถือมั่นด้วยอำนาจตัณหา มานะ ทิฏฐิ เพราะขจัดความหลง
คือโมหะให้ออกไปจากจิตใจของตนได้เพราะได้สร้างปัญญา คือ
ความรู้แจ้งเห็นจริงให้เกิดขึ้น เขาก็สามารถที่จะรู้เท่าทันถึง
สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น และเข้าใจว่าสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะ
สังขารอะไรก็ตามล้วนเป็นสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นทั้งนั้น เรา

๔. อปายานมัย

อปายานมัย บุญที่สำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนต่อ
ผู้ใหญ่

การประพฤติถ่อมตนนี้เป็นจารีตประเพณีหรือเป็นข้อปฏิบัติที่ผู้น้อยจะพึงมีต่อผู้ใหญ่โดยเฉพาะ แต่ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เราจะพบว่าแม้แต่ผู้ใหญ่ท่านก็มีการสั่งสอนให้มีการประพฤติถ่อมน้อมยำเกรงต่อผู้ที่อ่อนกว่าตน เช่นเดียวกัน โบราณบัณฑิตทั้งหลายได้แสดงความจำเป็นของบุคคลที่อยู่ร่วมกันจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติถ่อมน้อมถ่อมตน มีความเคารพยำเกรงซึ่งกันและกัน ท่านเล่าเป็นนิทานไว้ว่า มีสัตว์อยู่ ๓ ตัว ปกติเป็นสหายกัน มีการสนทนาปราศรัยหยอกล้อกันตามประสาที่เป็นสหาย ต่อมาวันหนึ่งสัตว์ทั้ง ๓ ตัวนั้นปรึกษารือกันว่า ตามที่เราประพฤติตนโดยที่ขาดความเคารพยำเกรงซึ่งกันและกันนี้ไม่สมควร เราควรจะเลือกบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้ใหญ่ คือ เจริญด้วยอายุ ให้เป็นผู้ใหญ่ในที่นี้แล้ว จะได้แสดงอ่อนน้อมซึ่งกันและกันตามวิยวุฒิ คือ ความเจริญโดยวัย สัตว์ทั้ง ๓ นี้ก็มีช้าง ลิง นกกระทา และเมื่อถามโดยอาศัยต้นไทรต้นหนึ่งเป็นหลักว่า ในสัตว์ทั้ง ๓ นี้ ใครได้เห็นต้นไทรเมื่ออายุเท่าไร ช้างบอกว่าตอนที่เขาเป็นลูกช้างเดินมาในบริเวณนี้ปลายของต้นไทร

๕๖ ทางบุญ

ระทอ้งเขาพอดี ก็แสดงว่าเมื่อต้นไทรเล็ก ๆ นั้น ช้างตัวนี้ก็ยังเป็นลูกช้างอยู่ ฝ่ายลิงบอกว่า ในขณะที่เขาเป็นลูกลิงอยู่นั้น นั่งอยู่บนพื้นดินแล้วสามารถเอื้อมมือเด็ดใบต้นไทรนี้ได้ ก็แสดงว่าต้นไทรยังเล็กอยู่ ลิงก็ยังคงเล็กอยู่เช่นกัน ฝ่ายนกกระทาบบอกว่า เมื่อก่อนนี้ต้นไทรตรงนี้ยังไม่มีแต่เพียงมี เพราะว่ามันกระทาบได้ไปกินผลไทรในที่แห่งหนึ่งแล้วนำลูกไทรติดปากมาแล้วมากินตรงนี้ คายเมล็ดลงแล้วก็งอกมาเป็นต้นไทร ก็เป็นการแสดงว่า บรรดาสัตว์ทั้ง ๓ นี้ นกกระทาบก็มีอาวุโสมากกว่าเพื่อน ตั้งแต่นั้นมาลิงและช้างก็ได้แสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อนกกระทาบ ซึ่งเป็นผู้มีอาวุโสมากกว่า

นิทานเรื่องนี้ จุดประสงค์ที่พระโบราณจารย์ต้องการแสดงก็คือ ให้แต่ละคนมีความสำนึกถึงความจำเป็นของบุคคลที่จะอยู่ร่วมกันจะต้องมี อปจายนมัย คือ การประพฤติปฏิบัติอ่อนน้อมต่อมตนต่อกัน

การประพฤติอ่อนน้อมต่อมตน ได้แก่การอ่อนน้อมไม่จองหอง ไม่ถือตัว แสดงออกมาทางกาย ด้วยกิริยาเรียบร้อย จะเดินจะเหินผ่านผู้ใหญ่ก็มีการขอโทษ มีการก้ม มีการขอทาง อย่างที่ผู้หลักผู้ใหญ่สอนให้เด็กประพฤติปฏิบัติกัน ในทางวาจาก็แสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมออกมาในทางคำพูด คำพูดบางประโยคบางคำ เราอาจพูดได้สำหรับบุคคลบางคน แต่สำหรับบุคคลบางคนพูดไม่ได้ เช่น คำพูดที่เราพูดกับเพื่อน ใช้พูดกับผู้ใหญ่ไม่ได้ แม้จะใช้พูดกับผู้น้อยก็ไม่ค่อย

เหมาะเช่นเดียวกัน ดังนั้น การแสดงความเคารพทางวาจาก็คือใช้วาจาให้เหมาะสมแก่ฐานะของบุคคลนั้น ๆ ความเคารพทางกายและวาจา จะเป็นการแสดงออกที่แท้จริงออกมาได้ก็หมายถึงการยอมรับนับถือบุคคลผู้นั้นด้วยจิตใจของตน ถ้าหากว่าเป็นการแสดงออกมาทางกายวาจาเท่านั้น โดยจิตใจไม่ยอมรับนับถือความเป็นผู้ใหญ่ของท่านก็เปล่าประโยชน์ก็อาจจะเข้าทำนองที่เรียกว่า หน้าไหว้หลังหลอกไปก็ได้ ดังนั้นท่านจึงสั่งสอนให้มีความรู้สึกเคารพยำเกรงต่อบุคคลที่ควรแก่การประพฤติก่อนน้อม อันเป็นความหมายหรือลักษณะของการแสดงความอ่อนน้อมแต่โดยย่อ

ลักษณะของบุคคลที่ควรแก่การประพฤติก่อนน้อมท่านเรียกว่าวุฒิบุคคล คือ เป็นผู้เจริญ ท่านแสดงไว้ ๓ ประเภทคือ

๑. ชาติวุฒิ ได้แก่ท่านผู้เจริญด้วยชาติ หมายถึงผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูง โดยเฉพาะก็คือ พระราชามหากษัตริย์ พระยุพราช พระบรมวงศานุวงศ์ ที่ใกล้ชิดต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านเหล่านี้นับว่าเป็นผู้บังเกิดมาในตระกูลสูง ซึ่งชาวโลกได้สมมติเป็นหัวหน้าเป็นประธานของประเทศชาติ บุคคลในชาติจะต้องแสดงความเคารพนอบน้อมต่อพระองค์ ไม่แสดงอาการดูหมิ่นตลอดจนให้ความเคารพนับถือพระประยูรญาติที่สนิทของพระองค์ด้วย

๒. วิทยุติ ท่านผู้เจริญโดยวัย ได้แก่ผู้หลักผู้ใหญ่ นับตั้งแต่ภายในสกุลของตน ซึ่งท่านได้แสดงไว้ในวัดตบท ๗ ประการ ก็รวมเรียกว่า กุลเชษฐบุคคลที่เป็นผู้เจริญในสกุล ผู้เจริญในสกุลมีใครบ้าง นับมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ลดลงมาจากนั้นก็เป็นคนรุ่นลุง รุ่นป้า ถัดลงมาก็เป็น หน้า อา ถัดลงมาอีกก็เป็นรุ่นพี่ นี้เรียกว่าเป็น เชษฐบุคคลภายในสกุล ท่านเหล่านี้อาศัยตามลำดับศักดิ์สกุลท่านก็เป็นผู้ใหญ่โดยฐานะ อาศัยทั้งรู้ราตรีมานาน เป็นผู้เกิดมาก่อนอย่างที่คุณไทยเราพูดว่า เป็นผู้ที่อาบน้ำร้อนมาก่อน บุคคลที่เกิดมาภายหลังจำเป็นที่จะต้องแสดงความอ่อนน้อมต่อท่านผู้นั้นด้วยกาย วาจา และใจ

๓. คุณวุฒิ ท่านผู้เจริญด้วยคุณธรรมความดี บุคคลประเภทที่ ๓ นี้ไม่จำเป็นจะต้องมีอายุแก่กว่าเรา แต่เราก็แสดงความเคารพนับถือท่านเพราะท่านสูงด้วยคุณ คือ สูงกว่าเรา โดยศีล และโดยธรรม เช่นเป็นพระภิกษุ สามเณร ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีอายุน้อยกว่าเรา แต่อาศัยท่านมีศีลมากกว่าเรา เราก็แสดงความเคารพนับถือ แสดงความอ่อนน้อม ไม่แสดงอาการเย่อหยิ่งดูถูกดูหมิ่นท่าน

แต่เมื่อพูดกันตามหลักความเป็นจริงแล้ว คำว่า คุณวุฒิ คือเจริญด้วยคุณธรรม ย่อมหมายรวมไปจนถึงบุคคลที่มีอายุน้อยแต่ว่าอยู่ในตำแหน่งหน้าที่และการทำงานที่สูงกว่า เช่น เป็นผู้บังคับบัญชา ซึ่งผู้บังคับบัญชาอาจเรียกผู้ใต้บังคับบัญชา

ว่าลุงหรือน้า หรือพี่ได้ ซึ่งบุคคลที่ได้รับการเรียกร้องอย่างนั้น ก็ไม่ควรทะนงตนตีเสมอและไม่เคารพเชื่อฟังบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงกว่าเหล่านั้น

บุคคลที่เจริญด้วยคุณธรรมความดีเหล่านี้ เมื่อใครก็ตามได้แสดงความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อท่าน ไม่แสดงอาการเย่อหยิ่ง ถือตัว อวดดี ตีเสมอ หรือแข่งดีต่อท่าน ย่อมจะเป็นสิริมงคลกับบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น

การที่ผู้น้อยรู้จักประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้หลักผู้ใหญ่ ย่อมทำให้เป็นที่เมตตารักใคร่สนิทสนมหาของท่านผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นลูกหลานมีความประพฤติอ่อนน้อมต่อเซชฐบุคคลภายในสกุลของตน นอกจากจะทำให้เซชฐบุคคลเหล่านั้นมีความชื่นชมยินดีในการประพฤติปฏิบัติแล้ว ยังสร้างความเมตตาความรักใคร่และการอนุเคราะห์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นได้อีกด้วย ตรงกันข้ามถ้าหากว่าเราเป็นคนที่แข็งกระด้างไม่เคารพยำเกรงต่อเซชฐบุคคลภายในสกุลของตนเป็นต้น จะทำให้เรากลายเป็นคนที่ขาดพวกพ้อง หาผู้เมตตาไม่ได้ เมื่อประสบทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมาก็หาที่พึ่งพำนักอาศัยไม่ได้

ผู้ที่ขาดความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นคนกระด้างนั้น เพราะอาศัยเหตุหลายประการ อาทิเช่น

ชาติ หมายถึงกำเนิดของบุคคล ได้แก่การที่บุคคลบังเกิดในกำเนิดที่ดี มีชาติตระกูลอันชาวบ้านหรือชาวโลกนิยมสมมติกันว่าเป็นชาติตระกูลที่สูง เมื่อบุคคลบังเกิดมาใน

ชาติตระกูลสูงเช่นนั้นก็เกิดความมานะ คือความถือตัว ความรู้สึกพองตัวขึ้นมาว่า ฉันเป็นคนเกิดมาในตระกูลสูง เมื่อความรู้สึกพองตัวเกิดขึ้นเช่นนั้น จะทำให้เขามีกิเลสอีก อย่างหนึ่งซ้อนเข้ามาคือ อติมานะ จะมีความรู้สึกในทาง ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลอื่นว่ามีชาติ ตระกูล ต่ำกว่าตนสู้นทน ก็ไม่ได้ ถึงแม้ว่าบุคคลที่เขาารู้สึกว่ามีชาติตระกูลต่ำกว่านั้น จะมีคุณธรรมความดี ควรแก่การเคารพ ควรแก่การประพฤติ อ่อนน้อม เขาก็จะอาศัยชาติ คือ ความเกิดหรือกำเนิดของตนที่สูงนั้น เป็นหลักอ้าง จะไม่แสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อบุคคลอีก ๒ พวก คือ ผู้ที่มีคุณธรรมความดีเรียกว่าคุณวุฒิ และพวกที่มีอายุมากกว่าเป็น รัตัญญบุคคล ผู้รู้ราตรีนาน ที่เรียกว่าวัยวุฒิ ความกระด้างอันนี้เกิดขึ้นแก่คนผู้นั้น ก็เพราะอาศัยที่เขาเกิดในชาติตระกูลที่สูง

ฐานะ บุคคลอาศัยฐานะทางทรัพย์สินของตนที่มีมากมายทั้งเป็นส่วนเงินทองและสมบัติพัสดุนั้น ๆ ทำให้เกิดความเย่อหยิ่งถือตัวคิดว่า ข้าเป็นคนรวย ข้าเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติมากกว่าคนอื่น ถึงแม้จะไปพบบุคคลที่มีคุณธรรมความดีเป็นต้นที่กล่าวมาแล้ว แต่มีฐานะทางการเงินต่ำกว่าตน บุคคลเหล่านี้ก็จะไม่แสดงความอ่อนน้อมเคารพนับถือต่อบุคคลเหล่านั้น เพราะอาศัยความที่ตนมีทรัพย์สินมากเป็นเหตุ เมื่อเขาอาศัยทรัพย์สินมากเป็นเหตุให้เกิดความกระด้างเช่นนี้ กิเลสอย่างอื่นก็ย่อมจะติดตามมา เช่น อติมานะ คือดูหมิ่นคนขัดสน

อนาถาเป็นต้น บุคคลบางคนที่อยู่ในฐานะร่ำรวยทรัพย์สมบัติ มักจะมองไม่เห็นความทุกข์ยาก เดือดร้อนของคนยากจน ขัดสนอนาถา แม้แต่เขาจะไปขอพึ่งพาอาศัยบางสิ่งบางอย่าง ก็แสดงความรังเกียจ จนบางครั้งรุนแรงออกมาจนถึงกับไล่ตะเพิดไปเสียก็มี นี่เป็นการแสดงว่า ทรัพย์สินนั้นก็อยู่ในสภาพตาบสองคม เช่นเดียวกับชาติกำเนิดเหมือนกัน ถ้าหากว่าเขารู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ด้วยการเลี้ยงตนและครอบครัว เกื้อกูลสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ต่อเพื่อนบ้านและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ทรัพย์นั้นก็จะเป็นอันอำนวยประโยชน์แก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน แต่ถ้าบุคคลอาศัยทรัพย์สร้างมาด้วยความถือตัว อติมานะ ความดูหมิ่นคนอื่น ก็กลายเป็นตาบที่จะเชือดเฉือนคุณธรรมความดีของบุคคลผู้นั้นให้หมดสิ้นไปได้

ยศ คือตำแหน่งและฐานะที่ตนได้รับแต่งตั้ง หรือได้รับยกย่องก็จะเกิดมานะความถือตัวขึ้นมาว่า ข้าเป็นผู้ที่มียศศักดิ์สูง คนอื่นมียศศักดิ์ต่ำกว่า เมื่อเห็นคนอื่นที่มียศศักดิ์ต่ำกว่า ก็จะไม่แสดงความเคารพ ความอ่อนน้อม เพราะเห็นว่ามียศต่ำกว่าตน แท้ที่จริงแล้ว เรื่องยศศักดิ์เป็นสิ่งที่บุคคลสมมติขึ้น อปโลกน์ขึ้น เป็นไปชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น เมื่อคราวใดยศศักดิ์เสื่อมไป ก็กลายเป็นบุคคลธรรมดาเรื่องยศเรื่องศักดิ์จึงเป็นเรื่องหัวโขนที่นำมาครอบศีรษะให้แสดงไปตามบทบาทตามลีลาแห่งชีวิต

สกุล ในวงสังคมทั่วไปเราจะพบว่ามีสกุลบางสกุล ซึ่งบรรพบุรุษของสกุลเหล่านั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้แก่ประเทศชาติ มีเกียรติประวัติอันดีงาม สืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ได้รับการยกย่องว่าเป็นสกุลผู้ดี ทำให้เกิดความรู้สึกถือตัว จนถึงกับดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลอื่นในที่สุด ดังนั้นโคตรหรือสกุล ก็เป็นเหตุให้เกิดความถือตัวหรือมานะ ความพองตัวขึ้นมาได้เช่นเดียวกัน

การศึกษา ผู้ที่มีการศึกษาสูงบางคน อาจดูหมิ่นผู้มีการศึกษาน้อย ว่ามีความรู้ไม่เท่าตนบ้าง โง่งเง่าบ้าง เป็นต้น

บุคคลอาจจะอาศัยรูป คือคนที่มีรูปสมบัติสวยงามอย่างชายหนุ่มหญิงสาวที่มีรูปงามก็มักจะเกิดความหลงความเมาในรูปของตนเอง จนเป็นเหตุให้รังเกียจดูหมิ่นบุคคลอื่นที่รูปร่างไม่สวยงามเหมือนตน ดังนั้น รูปสมบัติ จึงเป็นทางให้เกิดความพองตัวของบุคคลได้อีกประการหนึ่ง

ศิลป์ ได้แก่ความรู้ในศิลป์ เฉลียวฉลาดในศิลป์ ก็อาจจะสำคัญว่า คนอื่นสู้ตนไม่ได้ ทำให้เกิดมานะ ถือตัวเกิดอติมานะ ดูหมิ่นบุคคลอื่น โดยเข้าใจว่า มีศิลป์สู้ตนไม่ได้ อย่างที่บุคคลที่มีอาชีพเดียวกัน มีศิลป์ในทางเดียวกัน แล้วก็โจมตีหักล้างกัน ซึ่งปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอนั่นเอง

หน้าที่การงาน ตำแหน่งที่บุคคลรับผิดชอบกระทำอยู่ในปัจจุบันนี้ ตำแหน่งของบุคคลบางคนก็สูง ตำแหน่งของบุคคลบางคนก็ต่ำ ถ้าหากว่าบุคคลอาศัยตำแหน่งหน้าที่การ

๔. อปายานมัย ๖๓

งานที่ตนเป็นอยู่ หรือรับผิดชอบอยู่ ก่อให้เกิดมานะ ความถือตัว อติมานะ ดูหมิ่นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าตนขึ้นมาได้ ก็ชื่อว่าเป็นการสร้างความปลอดภัยสร้างความปลอดภัยไม่ดีให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ชาติ ทรัพย์ ยศ สกุล การศึกษา รูป ศิลป และหน้าที่การงานนี้ เป็นสิ่งที่อยู่ในสภาพของดาบสองคม คือถ้าคนรู้จักใช้ ก็ได้ประโยชน์ในทางที่ดี แต่ถ้าไม่รู้จักใช้ ก็อาจจะเกิดมานะ อติมานะ ดูหมิ่นคนอื่น เกิดความเย่อหยิ่ง จองหองถือดี อวดดีขึ้นมาได้

การที่บุคคลจะมีอปายานมัยได้ เขาจะต้องสำนึกถึงคุณความดีของการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนเสียก่อน ถ้าไม่สำนึกถึงคุณธรรมความดีแล้ว จะเกิดความอ่อนน้อมขึ้นมาไม่ได้ ถึงแม้บางทีจะเป็นความอ่อนน้อม เพราะต้องการผลตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเรียกในโวหารของศาสนาว่า ลาภวันทนา คือ ใหว์หรือแสดงความอ่อนน้อมเพื่อต้องการลาภ หรือการประจบประแจงผู้ใหญ่เป็นต้น นี่ก็แสดงว่า มีจุดมุ่งหมาย เข้าใจว่า การอ่อนน้อมนี้ต้องได้ผลขึ้นมา

ลักษณะที่เป็นบุญกิริยาวัตุนั้น เป็นการแสดงความอ่อนน้อม เพราะได้สำนึกถึงความดีที่ได้กระทำอย่างนั้น เช่น บุคคลที่อยู่ในชาติกำเนิดที่สูง เมื่อเขายอมแสดงความอ่อนน้อม

ต่อผู้ที่มีชาติกำเนิดต่ำกว่าตน เขาก็จะต้องอาศัยพื้นฐานจาก
ความเข้าใจ ตามนัยแห่งธรรมภาสิตที่ว่า

คนเราจะประเสริฐสูงสุดเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้
คนจะประเสริฐสูงสุดเพราะความเป็นพราหมณ์ก็หาไม่ได้ แต่
คนจะเป็นคนดี หรือคนไม่ดี ก็เพราะอาศัยการกระทำของ
ตนเอง

ภาสิตข้อนี้เป็นการแสดงถึงความจริงอย่างเด่นชัดว่า
ชาติ ทรัพย์ การศึกษา รูป และโคตร เป็นต้น มิได้เป็น
เครื่องแสดงว่า บุคคลผู้มีชาติกำเนิด กระทำความชั่วร้าย
ให้แก่ตนเองและสังคมอันเป็นส่วนรวม ตรงกันข้าม บุคคล
ผู้มีชาติตระกูลต่ำ ก็ไม่เป็นเครื่องแสดงว่า เขาเป็นคนต่ำ
เสมอไป ในเมื่อเขาได้กระทำคุณงามความดีเป็นการเกื้อกูล
ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นอันเป็นส่วนรวม

พระพุทธศาสนากล่าวถึงการกระทำว่าเป็นเครื่อง
แสดงว่า ใครเป็นคนดีหรือไม่ดี ดังมีภาสิตอยู่ว่า “กรรม คือ
การกระทำนี้ ย่อมจำแนกแบ่งสัตว์ให้แตกต่างกันออกไปตาม
อำนาจการกระทำของแต่ละคน” เมื่อบุคคลมีความเข้าใจถึง
สภาพความจริงแล้ว ก็ย่อมพร้อมที่จะลดมานะความถือตัว
เพราะชาติ เพราะทรัพย์ เพราะยศ เพราะโคตร เพราะ
การศึกษา เพราะรูป เพราะศิลปะ เป็นต้น ของตนลงไป
แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลอื่นทั่วไป

๔. อปายานมัย ๖๕

เมื่ออปายานมัยเกิดขึ้นแก่บุคคลใด จะทำให้บุคคลผู้นั้นสามารถทำลายกิเลสลงได้หลายประการ อันเป็นการแสดงว่า อปายานมัยได้ทำหน้าที่บุญที่เป็นส่วนเหตุ คือ ขจัดกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจให้เบาบางลงไป กิเลสที่ขจัดลงไปได้เพราะอาศัยอปายานมัยนั้น คือ มานะ ความถือตัว

ที่ท่านแบ่งโดยละเอียดแล้วก็มีถึง ๙ ประการด้วยกัน คือ

เป็นผู้เลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา ถือตัวว่าเลวกว่าเขา

เป็นผู้เสมอเขา แต่ถือว่าเลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา ถือตัวว่าเลวกว่าเขา

เป็นผู้เลวกว่าเขา แต่ถือว่าเลิศกว่าเขา เสมอเขา และเลวกว่าเขา

ความถือตัวทั้ง ๙ ประการนี้ เกิดขึ้นแก่บุคคลใด ย่อมจะทำความเสื่อมเสียให้แก่บุคคลผู้นั้น

อปายานมัย เปรียบได้กับแสงของประทีป เมื่อแสงประทีปถูกจุดขึ้น สิ่งที่เป็นความมืดทั้งหลาย ทั้งตรงดวงประทีปหรือบริเวณที่ใกล้ดวงประทีป ก็ถูกขจัดให้หมดสิ้นไป อปายานมัย มีมากเพียงใด ย่อมจะก่อความสว่างให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลมากเพียงนั้น

อปายนมัย คือ บุญที่สำเร็จด้วยการประพฤติอ่อนน้อมต่อมตนต่อผู้ใหญ่ จึงได้ชื่อว่า เป็นบุญที่เป็นส่วนเหตุ เพราะสามารถขจัดกิเลส ซึ่งเมื่อแสดงออกมาในภายนอกไม่ว่าแสดงออกมาทางกาย ทางวาจา หรือแม้แต่คฤกรุ่นอยู่ภายในจิตใจก็ตาม ย่อมเป็นที่รังเกียจของบุคคลอื่น เพราะว่าความถือดี อวดดีนั้น ถ้าหากว่ามีอยู่ที่ผู้ใหญ่ ก็กลายเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่น่าเคารพนับถือ ถ้ามีอยู่ที่ผู้น้อย ก็จะทำให้เป็นผู้น้อยที่น่ารังเกียจชิงชังของบุคคลทั่วไป

อปายนมัย ที่บุคคลได้ประพฤติกระทำบำเพ็ญให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมจะก่อให้เกิดผลคือความสุขทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ที่ว่าเป็นความสุขกายนั้นเป็นอย่างไร คนเราถ้าปกติประพฤติอ่อนน้อมต่อมตนเสียอย่างเดียวแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องไปวางมาดกับใครต่อใครให้เป็นที่เคืองเคียดแก่ร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ หรือว่าผู้น้อย หรือว่าผู้เสมอตนกก็ตาม ก็แสดงอหยาตย์ออกมาในทางเคารพนอบน้อมหรือยำเกรง หรืออย่างน้อยที่สุดก็คือให้เกียรติ เกรงอกเกรงใจ ซึ่งกันและกันจะไม่เป็นที่เขม่นของบุคคลอื่น หรือทำให้บุคคลอื่นหมั่นไส้ ก็เป็นการป้องกันตัวของตัวเองจากการประทุษร้ายของบุคคลอื่นไปด้วย นี่ก็เป็นสวัสดิภาพทางกาย จิตใจของบุคคลใดก็ตาม ที่ปราศจากมานะ ความถือตัว ปราศจากอติมานะ ความดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลอื่น ปราศจากทิฏฐิ ความถือมั่นเห็นผิดและปราศจากความแข็งกระด้างเป็นต้น

ดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมจะเป็นจิตใจที่สงบปราศจากการรบกวนของบาปกรรมเหล่านั้น ดังนั้น ท่านจึงแสดงอานิสงส์ของอปาเจยนมัยในตอนหนึ่งว่า

“นรชนใดประพฤติก่อนน้อมต่ออุคฺคิชน ย่อมจะทำให้เป็นผู้ฉลาดในเชษฐापเจยนธรรม คือจะเป็นผู้ฉลาดในการประพฤติก่อนน้อมต่อมคฺคต่อผู้ใหญ่”

อานิสงส์ข้อต่อไปคือ เขาย่อมได้รับการสรรเสริญยกย่องจากบุคคลทั้งหลายในปัจจุบัน คือ ผู้น้อยเห็นแล้วก็จะมีความเคารพนับถือ ผู้ใหญ่เห็นอัครยาศัยแล้วก็มีความเมตตาสงสาร ก็จะยกย่องสรรเสริญเวลาเขาทำกาลกิริยาตายไป ท่านก็แสดงอานิสงส์ไว้ตอนหลังว่า จะทำให้เขาได้รับการสรรเสริญ แม้ในสัมปรายภพ คือ เดือนหน้า ปีหน้า และชาติหน้าด้วย

บุคคลที่อ่อนน้อมต่อมคฺค มีอัครยาศัยละมุนละม่อมต่อบุคคลทั่วไปนั้น ถึงแม้จะตายไปแล้วก็ได้รับชื่อเสียงหรือเกียรติประวัตินี้จะนำมาสั่งสอนอนุชนรุ่นหลังต่อมา ตัวอย่างเรื่องราวทั้งในศาสนาและนอกศาสนาก็ปรากฏมีอยู่เป็นอันมากนี้เรียกว่าได้รับการสรรเสริญในสัมปรายภพเช่นเดียวกัน และที่สำคัญที่สุดก็คือว่า ถ้าหากท่านผู้ฟังระลึกถึงเวลาพระท่านให้พรที่ว่า “ยถา.....” เวลาเมื่อกิจการใดก็ตาม ตอนสุดท้ายของพรจะลงท้ายด้วยคำว่า จตุตทาโร ฌมฺมา วฑฺฒนฺตติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ซึ่งแปลว่า พรทั้ง ๔ ประการ คือ

๖๘ ทางบุญ

อายุ วรรณะ สุข และกำลัง ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติ
ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักการกราบไหว้ต่ออริยบุคคล
เป็นนิจ

เหตุที่จะให้เกิดพรทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวมานี้ ต้อง
อาศัยอุปจายนมัย คือการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้หลัก
ผู้ใหญ่ ตามที่ท่านได้แสดงไว้ในตอนสุดท้ายของคาถานั้นเอง
ดังนั้น ท่านผู้ใดก็ตาม ปราศจากความเจริญรุ่งเรืองในด้าน
อายุ คือปราศจากที่จะทำให้อายุยืนยาวตามที่ตนปรารถนา มี
กำลังวังชาแข็งแรง กำลังนี้ก็หมายความว่า ทั้งกายและใจ
และกำลังพรรคพวกเพื่อนฝูง ซึ่งเรารวมเรียกว่าเป็นกำลัง
บริวารนี้ และวรรณะคือ การที่ผิวพรรณสดใส มีหน้าตา
อิมเอิบ และก็ความสุขกายสบายใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกรูป
ทุกนามในสมัยนี้ปรารถนานั้น ก็จะต้องบำเพ็ญอุปจายนมัย
บุญ ให้บังเกิดขึ้น ถ้าปราศจากเสียซึ่งอุปจายนมัย คือบุญ
ที่สำเร็จด้วยการประพฤติปฏิบัติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้หลัก
ผู้ใหญ่แล้ว พร ๔ ประการที่ให้แก่กัน ปราศจากกันอยู่นั้น
ย่อมไม่อาจที่จะเกิดขึ้นได้.

๕. เวैयाวัจจมัย

เวैयाวัจจมัย บุญที่สำเร็จด้วยการช่วยชวนชวายเป็น
กิจที่ชอบ

คำว่า ช่วยชวนชวา นั้น มีสิ่งสำคัญที่ท่านเน้นไว้ตอน
หลังว่า ต้องในกิจที่ชอบเท่านั้น ถ้าหากว่าเป็นการช่วยชวนชวา
ในกิจที่ไม่ชอบ ก็ไม่ถือว่าเป็นบุญ ถ้าท่านไม่บ่งบอกว่าจะชวน
ชวาในกิจที่ชอบแล้ว ก็อาจจะหาทางเลียงบาปไปช่วยชวน
ชวาในกิจบางอย่างที่ไม่ชอบ แล้วก็ไปอ้างว่าเป็นการกระทำ
บุญก็ได้

ปัญหาอยู่ที่ว่า กิจอะไรที่เป็นกิจที่ชอบ

ตอบง่าย ๆ กิจการงานที่สุจริตทุกอย่างชื่อว่ากิจการงาน
ที่ชอบ เช่น ช่วยการทำงานของเพื่อนบ้าน อันเป็นเรื่องธรรมดา
ของคนเราที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกัน โดยเฉพาะสังคมชาวพุทธ
ของเรา นี้ คนที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงก็จะมีความรู้สึกใน
ทำนองที่ว่า ถึงไม่ใช่ญาติพี่น้องก็เหมือนเป็นญาติกัน . เมื่อมี
กิจการอันใดเกิดขึ้น ก็มีการช่วยเหลือกันเท่าที่สามารถจะ
ช่วยได้ แต่การที่จะช่วยเหลือเพื่อนบ้านนั้น ถ้าจะช่วยให้เป็น
บุญด้วยเป็นคุณด้วย ก็ต้องช่วยในกิจที่ชอบ ไม่ใช่เพื่อนจะ
ไปขโมยดีหัวใคร เราเห็นว่าเป็นเพื่อนบ้านกันจะไปช่วย
อย่างนี้ก็ได้ เพราะว่าการช่วยเหลือในลักษณะนี้เป็นการ

๗๐ ทางบุญ

ช่วยเหลือที่ไม่ชอบ ถึงแม้ว่าจะเป็นกรชวนชววยก็ตาม

ดังนั้น หน้าทีของเพื่อนบ้านทีดี ต้องช่วยเหลือเพื่อนบ้านใกล้เคียงในขอบข่ายของคำว่า “กิจการงานทีชอบ” เช่น ชาวนาช่วยเหลือเพื่อนบ้านเก็บเกี่ยวข้าวในหน้าเก็บเกี่ยว ช่วยไถ ช่วยตกกกล้า ในหน้าไถหน้าตกกกล้า ช่วยดูแลทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนบ้านในยามทีเพื่อนบ้านเผลอไผลไป เพื่อนบ้านมีกิจการงานอย่างอื่นทีต้องกระทำ เป็นต้น ซือว่าเป็นกรชวนชววยในกิจทีชอบของเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ก็ยังมีกิจทีชอบเรียกว่า เป็นงานสาธารณประโยชน์ จะเป็นงานอะไรก็ตาม คือเริ่มจากงานเล็ก ๆ ก็ได้ งานเล็ก ๆ อาทิ เช่นเราเดินไปพบเศษแก้วทีอยู่กลางถนน ก็คิดว่เศษแก้วทีทีอยู่นี้อาจจะเป็นอันตรายต่อคนทีเดินบนถนนได้ โดยทีไม่ทันเห็น เราเห็นเข้าก็หยิบไปทิ้งเสียก่อนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเป็นอันตรายแก่คนทีเดินถนนมาภายหลัง อย่างนี้ก็ซือว่าเป็นกรช่วยชวนชววยในกิจทีชอบเป็นการกระทำางานทีง่าย ๆ หมายรวมตลอดไปถึงการช่วยเหลือในกิจการทีเป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ช่วยกันรักษาถนนหนทางช่วยกันรักษาทรัพย์สินของชาติ ช่วยกันป้องกันห้ามปรามคนทั้งหลายทีกระทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยต่อส่วนรวม หรือทำลายเครื่องสาธารณูปโภค เช่น มีคนทำลายถนน ทำลายโปะไฟ ทำลายน้ำพุ หรือทำลายอะไรก็ตามทีเป็นสาธารณประโยชน์ อย่างนี้ซือว่าเป็นกรช่วยชวนชววยในกิจทีชอบ หมายรวมไปถึง

การช่วยเหลือท่านที่ประสบภัยธรรมชาติต่าง ๆ ในระยะไม่กี่ปีมานี้เช่น อัคคีภัย วาตภัย เป็นต้น ในเมื่อภัยต่าง ๆ เกิดขึ้นเช่นนี้ ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลในชาติจะต้องแสดงออกในทางช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การทำอย่างนี้ นอกจากจะเป็นการแสดงออกในรูปของมนุษยธรรมแล้ว ก็ยังเป็นการสร้างคุณธรรมความดีที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นด้วย ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการทำบุญอีกส่วนหนึ่งด้วย การช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบที่เกี่ยวกับสาธารณประโยชน์ ก็ต้องอย่าลืมคำว่า “ที่ชอบ” ต้องมีอยู่ตลอดไป คือสาธารณประโยชน์บางอย่างก็อาจจะไม่ชอบเหมือนกัน เช่น เป็นการเบียดเบียนทำลายบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เพื่อกลุ่มบุคคลใดหรือหลายคน แต่ว่าเป็นการเบียดเบียนสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้น ดังนี้ ท่านไม่ถือว่า เป็นบุญกิริยาวัตถุ ตามความหมายของเวैयाวจจัมย

นอกจากนั้น ก็อาจจะช่วยขวนขวายในกิจการงานที่เป็นบุญเป็นกุศล ก็หมายถึงงานที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนา อย่างเช่นว่า เพื่อนบ้านเขาปรารถนาที่จะทำบุญ เราก็ไปช่วยขวนขวายเช่นช่วยนิมนต์พระ ช่วยเลี้ยงพระ หรือช่วยเกี่ยวกับพิธีบุญต่าง ๆ จะเป็นบวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ หรือจะเป็นอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับงานบุญงานกุศลนี้ พอมีอะไรที่จะช่วยเหลือกันได้ ก็ลงมือช่วยกันไป อย่างนี้ถือว่าเป็นการ

๗๒ ทางบุญ

ชวนชวนในกิจที่ช่อบุญอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน แต่เรื่องงานบุญกุศลนี้ ก็กลายเป็นเรื่องมีอากินของมิจฉาชีพบางกลุ่มไป เราจะพบว่ามียุอยู่เป็นจำนวนมากที่มีการเรียไรกันจนปราศจากขอบเขตที่เหมาะสม มีการบอกบุญให้ชวนชวนกันไปหมด บางทีก็ตั้งด่านขึ้นคล้าย ๆ กับว่าเป็นด่านเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยเรียไรจากประชาชนที่อาศัยรถมาบนถนนนั้น ๆ โดยใช้ธรรมจักรบ้างอะไรบ้าง อันที่จริงการกระทำอย่างนี้ ส่วนมากก็เป็นงานบุญงานกุศลจริง ๆ เหมือนกันแต่ก็มิได้อยู่ไม่น้อยที่มีเจตนาทุจริตแอบแฝงอยู่ในการกระทำนั้น

ในเรื่องการทำบุญตามแนวของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธศาสนาสั่งสอนเอาไว้ว่า **“วิเจยฺย ทานํ สุกตปฺปสตุถํ”** การใคร่ครวญ ไตร่ตรอง พิจารณาเสียก่อนแล้วค่อยทำบุญนี้เป็นสิ่งที่พระตถาคตเจ้าสรรเสริญ เพราะฉะนั้น การช่วยเหลือสนับสนุนชวนชวนในเรืองการทำบุญ การทำกุศลนี้ ก็เหมือนกัน จะต้องพิจารณาไตร่ตรอง มิใช่ว่า พอเขาบอกมาว่าอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น ซึ่งอาจจะกลายเป็นเรื่องมีอากินของคนที่ทุจริตไปได้ ทุจริตในลักษณะนี้ บางทีเกิดขึ้นอย่างน่าเศร้าสลดใจ มีการอาศัยเพศของพระ คือปลอมเป็นนักบวช เป็นพระ แล้วก็ไปแจกฐีกาบอกบุญ อ้างชื่อวัดใดวัดหนึ่งบ้าง อ้างชื่อพระเถระผู้ใหญ่องค์ใดองค์หนึ่งบ้าง ชักชวนให้คนทำบุญกัน ถ้าหากเราไปหลงเชื่อเขา ไปร่วมมือกับเขา แทนที่จะเป็นบุญเป็นกุศล ก็กลายเป็นการทำบาปเพิ่มขึ้นให้

แก้ตัวเองนอกจากจะเป็นบาปแล้วยังผิดกฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการเรียไรด้วย ฉะนั้น ก่อนที่จะช่วยเหลือใครไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม จะต้องพิจารณาไตร่ตรองให้จงหนักเพราะว่า การดำรงชีวิตอย่างคนมีปัญญาเป็นหลักการที่พระพุทธศาสนายกย่องสรรเสริญ ไม่ใช่ใช้ว่าเชื่ออะไรง่ายตายไปเสมอ

ลักษณะของการช่วยขวนขวาย จะต้องอยู่บนพื้นฐานของคำว่า “ชอบ” ชอบในที่นี้ก็หมายถึงชอบตามธรรม ชอบตามกฎหมาย ชอบตามจารีตประเพณี

การช่วยเอาใจใส่ ช่วยกระทำกิจการงาน แสดงออกมาได้ทั้ง ๓ ทาง คือทางกาย ได้แก่กิจการงานบางอย่างที่ต้องอาศัยแรงกายเข้าช่วยเหลือ เช่นว่า เพื่อนบ้านมีงานใหญ่ซึ่งสุดวิสัยของคน ๆ เดียวจะทำได้ ในเมื่อมีงานเช่นนี้เกิดขึ้น จะเป็นใครก็ตามจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ดังที่โบราณท่านกล่าวไว้ว่า

“เมื่อเหลือกำลังลาก จึงออกปากบอกแขกช่วยแบกหาม”

นอกจากนั้น การงานบางอย่างก็อาจจะต้องช่วยขวนขวายในทางวาจา เช่น มีเรื่องราวที่จะต้องปรึกษากัน อาศัยการแนะนำตักเตือนของกันและกัน เรามีความรู้ความสามารถพอดีแนะนำเขาได้ ก็ช่วยขวนขวายในทางวาจา เช่นว่า เป็นนักเรียน นักศึกษา เพื่อนไม่มีความเข้าใจวิชาบางอย่าง

๗๔ ทางบุญ

พอที่จะช่วยแนะนำกันได้ ความหมายของคำว่าแนะนำในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่า แนะนำในขณะที่สอบ แต่ว่าเป็นการแนะนำในขณะที่เรียน เราช่วยอธิบายชี้แจงแสดงให้เข้าใจ หรือกิจการงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยการเรียนรู้ เรามีความรู้อยู่บอกกล่าวแก่เขาไป รวมตลอดถึงการชี้แจงถึงผลความดี และโทษของความชั่ว อันบุคคลผู้กระทำดีและกระทำชั่วจะพึงได้รับ การช่วยชวนชวายเป็นด้วยการแนะนำตักเตือนสั่งสอนบอกกล่าวชี้ทางเจริญและทางเสื่อมให้แก่กันและกันนี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นบุญอย่างสูงยิ่งกว่าการให้ทานทางวัตถุ ดังมีภาษิตุยืนยันว่า

“สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ”

การให้ทานธรรม ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

ดังนั้น การช่วยชวนชวายเป็นด้วยวาจา ช่วยให้สติตักเตือน ในขณะที่เผลอ ช่วยแนะนำในสิ่งที่คนอื่นเขาไม่รู้ ช่วยบอกกล่าวในสิ่งที่คนอื่นเขายังไม่ได้ทราบ เป็นต้น อย่างนี้ถือว่าเป็นการชวนชวายเป็นด้วยวาจา รวมหมายตลอดไปถึง เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของสังคมอันเป็นส่วนรวม ซึ่งเราไปได้ไปประสบพบเห็นเข้า ซึ่งเหตุการณ์เหล่านั้นถ้าหากว่าไม่ได้รับการแก้ไขอาจจะเป็นอันตรายแก่ส่วนรวม เราก็นำไปบอกกล่าวแก่เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบ เป็นต้น อย่างนี้ถือว่าเป็นการช่วยชวนชวายเป็นทางวาจาทั้งนั้น นอกจากนี้ก็ช่วยชวนชวายเป็นทางสติปัญญา ก็มีลักษณะคล้าย ๆ

กันกับการช่วยขวนขวายทางวาจา เป็นการแสดงว่า การที่ช่วยขวนขวายในกิจการที่ขอบต่อบุคคลอื่น อันจะก่อให้เกิดทั้งส่วนที่เป็นบุญและส่วนที่เป็นคุณนั้น บุคคลอาจจะกระทำได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางสติปัญญา แต่ว่ามีภาระงานบางอย่างซึ่งจะต้องอาศัยกำลังทรัพย์ ก็อาจจะต้องช่วยเหลือบริจาคทรัพย์ เช่น บริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงสาธารณกุศล เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน หรือสถานที่ที่เป็นสาธารณูปโภค อันนี้เชื่อว่าเป็นการช่วยขวนขวายทางกำลังทรัพย์เช่นเดียวกัน

เวैयाวัจจมัย บุญที่สำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ขอบนั้น เมื่อคนได้กระทำลงไปแล้ว จะก่อให้เกิดบุญที่เป็นส่วนเหตุได้อย่างไร?

คนเราโดยทั่วไปนั้น มักจะมีความรู้สึกอันหนึ่ง คือ ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นนิสัยของคนโดยทั่วไป แม้แต่สัตว์โลกเหล่าอื่น ยามมีอันตรายเกิดขึ้น ก่อนที่จะช่วยคนอื่น ก็ต้องนึกถึงตัวเองก่อน ถ้าหากช่วยก็ต้องช่วยตัวเองก่อน แม้มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะต้องแบ่งปันกัน คนก็นึกถึงผลประโยชน์ที่ตนจะได้ ความเห็นแก่ตัวนี้มีกันทุกคน แต่ถ้าหากว่าเวैयाวัจจมัยบุญเกิดขึ้น ก็อาจจะบรรเทาให้ความเห็นแก่ตัวนั้นเบาบางลงไป ข้อนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า คนที่ช่วยเหลือในกิจการของบุคคลอื่นก็ดี ช่วยแนะนำบอก

๗๖ ทางบุญ

กล่าววบุคคลอื่นในเรื่องที่เขายังไม่รู้ไม่เข้าใจก็ดี ก็เป็นการแสดงว่าเขาได้สละหรือบรรเทาความเห็นแก่ตัวอยู่แล้ว

ยังมีความรู้สึกอย่างหนึ่งก็คือ อิสสา หรือ ความริษยา อิสสา หรือริษยานี้มีเป็นประจำ ไม่ต้องการให้ใครได้ดีกว่าตน ไม่ต้องการที่จะสนับสนุนให้ใครได้รับความดีหรือได้รับผลดี อย่างนี้ก็เป็นที่พื้นความรู้สึกของคนบางจำพวกเหมือนกัน นอกจากนี้ คือ ความเกลียดคนส่วนมากอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกันเป็นต้น ก็มักจะมีอะไรกระทบกระทั่งกัน จนรู้สึกไม่ชอบหน้ากันกลายเป็นความโกรธและความเกลียดเกิดขึ้น ดังนั้น การละอารมณ์นี้เสียได้ หรืออย่างน้อยให้เบาบางลงไป ความเย็นใจจะเกิดขึ้น เพราะตราบไต่ที่ความรู้สึกเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกของตัวเอง เห็นแก่สิ่งหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่กับตัว ยังไม่ถูกขจัดไป บุคคลย่อมไม่อาจจะแสดงอาการช่วยเหลือ ขวนขวายในกิจการงานของบุคคลอื่นได้

ดังนั้น เวยยาวัจจมัย จึงชื่อว่าเป็นคู่ปรับของกิเลสเหล่านี้ โดยตรง เวยยาวัจจมัยเมื่อเกิดขึ้นแล้วได้ชื่อว่าบุญส่วนเหตุ คือขจัดความเห็นแก่ตัว ความริษยา ความโกรธ ความเกลียด เป็นต้น ลงได้ จะทำให้จิตใจของบุคคลนั้น เป็นจิตที่สะอาดขึ้น มีคุณธรรมคือ ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันเกิดขึ้น ในบางกรณีอาจจะสละความเห็นแก่ตัว เพื่อเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ ในสังคมมนุษย์นั้น เช่น ในกรณีของทหาร ทหารที่ต้องไปรบป้องกันประเทศชาติ ถ้าทหารมัวแต่ไปคิดว่า กลัวตัวเองจะตาย กลัวว่าครอบครัว

ของตนจะเดือดร้อน กลัวการพลัดพรากจากญาติพี่น้อง เลยไม่ต้องไปป้องกันประเทศชาติกัน ผลสุดท้ายประเทศก็ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นไปเป็นต้น

อานิสงส์ คือผลอันไหลออกจากการบำเพ็ญเวทย์ยาวัจจมัย บุญ หรือเรียกว่า บุญที่เป็นส่วนผล อันเกิดจากเวทย์ยาวัจจมัย ประการแรกก็คือความสุขกาย สบายใจ

ความหมายของคำว่าบุญ ที่เป็นส่วนผลนั้น คือการทำอะไรก็ได้ เมื่อเราทำลงไปแล้วมีความรู้สึกสบายใจ ปลอดภัย ไม่หวาดระแวงว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นมาจากการกระทำนั้น การกระทำทั้งหมดนี้รวมเรียกได้ว่า เป็นบุญ ดังนั้น เวทย์ยาวัจจมัย คือ การช่วยขวนขวายในกิจการที่ชอบ ซึ่งบุคคลได้กระทำลงไปแล้ว จะเห็นได้ว่าทำให้เรามีความสบายใจ ที่ได้แสดงหน้าที่ของมิตรต่อมิตร หน้าที่ของประชาชนต่อชาติ หน้าที่ของศาสนิกต่อพระศาสนา หน้าที่ของสมาชิกในสังคม ต่อสังคมอันตนเป็นสมาชิกอยู่ เช่น เราเห็นรถของคนอื่นตาย อยู่กลางถนนแล้วเราไปช่วยเขาเข็นรถ ให้รถสามารถแล่นไปได้ตามใจปรารถนา หลังจากเขาแล่นไปได้แล้วเราก็สบายใจ รู้สึกปลาบปลื้มใจที่เราได้ช่วยเหลือเขาให้ได้ไปในที่ ๆ เขาปรารถนาก็เป็นบุญแล้ว เป็นความรู้สึกที่อบอุ่นใจ ชื่นใจ เพราะเราได้กระทำเช่นนั้น

นอกจากนั้นยังทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี นี่เป็นสิ่งที่สำคัญ คือความสามัคคีนี้ตั้งแต่ระดับ ๒ คนขึ้นไป ก็

จำเป็นที่จะต้องมีแล้ว เพราะว่าความสามัคคีนี้นำมาซึ่งประโยชน์สุข บุคคลใดก็ตามถ้าหากว่าอยู่ในกลุ่มที่มีความสามัคคีกันก็就会有ความสุขกายสุขใจ ปลอดภัย ไม่มีความเดือดร้อนรวมจนถึงระดับของประเทศชาติ ความสามัคคีก็เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง และดูเหมือนว่าจำเป็นมากยิ่งขึ้น ดังที่นักปราชญ์ท่านได้ผูกเป็นกลอนไว้ว่า

**“ชาติใดไว้รักสมัครสมาน จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล
แผ่นดินขยับยวบยับจน บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร”**

ผู้ที่บำเพ็ญเวรยาวัจจมัย เมื่อมีความเดือดร้อนขึ้นมาก็มีคนช่วยเหลือ นี่เป็นกฎของความจริงที่เรียกว่ากิริยากับปฏิกิริยา หมายความว่า เราทำอะไรลงไป ก็จะต้องมีปฏิกิริยาตอบมาในลักษณะเดียวกัน ดังนั้น ท่านจึงแสดงว่าผู้ให้ย่อมได้รับการให้ตอบ นี่เป็นกิริยาและปฏิกิริยา ซึ่งเป็นกฎธรรมดา เราทำเหตุอย่างไร ก็จะได้รับผลอย่างนั้น

เราช่วยขวนขวายในกิจการงานที่ชอบของบุคคลอื่นมาแล้ว เมื่อเราเกิดภัยพิบัติขึ้นมา ด้วยความดีอันนี้เองก็จะกลับมาช่วยเหลือเรา คือ อาจจะช่วยเหลือเราโดยบุคคลที่เราเคยช่วยเหลือ หรือไม่อย่างนั้นก็อาจจะได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ซึ่งมาเห็นเข้าแล้วเกิดความรู้สึกในทำนองเมตตา เพราะเรามีกระแสจิตในทางที่ไม่เห็นแก่ตัวเคยทำประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่นมาแล้ว เวลาประสบอันตรายเข้าเองก็จะต้องมีคนอื่นมาช่วยเหลือ นี่ก็เป็นอนิสงส์อีกประการหนึ่ง

อานิสงส์ข้อต่อไปก็คือรับความยกย่องนับถือ นี่ก็เป็น
 ธรรมดา คือ คนที่บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่
 บุคคลอื่น ตลอดจนสังคมอันเป็นส่วนรวม ใคร ๆ ก็ต้องนิยม
 ยกย่องนับถือ กลายเป็นที่สักการะเคารพของบุคคลทั่วไป

เป็นการสร้างเกียรติประวัติดีงามให้แก่ตนเอง ใคร
 ที่ทำประโยชน์เกื้อกูลชวนชววยในกิจการงาน ของ
 บุคคลอื่นในทางที่ชอบที่ควรนี้ ยิ่งขอบข่ายของงานกว้าง
 ขวางออกไปเท่าไร ผลดีก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น เช่น พระราชา
 มหากษัตริย์ของเราในอดีต ซึ่งพระองค์ชวนชววยในกิจการ
 ที่ชอบเพื่อประชาชนในชาติของพระองค์ พระมหากษัตริย์
 พระองค์ใดได้บำเพ็ญพระกรณียกิจที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล
 เพื่อความสุขแก่ประชาชนเป็นอันมาก พระมหากษัตริย์
 พระองค์นั้นแม้จะเสด็จสวรรคตไปแล้ว ประชาชนก็ยัง
 ยกย่องเคารพนับถือพระองค์ เช่น สมเด็จพระเจ้ารามคำแหง
 มหาราช พระนเรศวรมหาราช พระนารายณ์มหาราช พระเจ้า
 ตากสินมหาราช สมเด็จพระปิยมหาราช เป็นต้น ทุกพระองค์
 ล้วนแต่ชวนชววยในกิจการงานที่ชอบ ไม่เบียดเบียนประชากร
 ในชาติของพระองค์ทำตัวให้เป็นพ่อที่ดีแม้ว่าท่านจะเสด็จ
 สวรรคตไปแล้วหลายร้อยปี ชนทั้งหลายก็ยังยกย่องนับถือ
 คล้ายกับว่าพระองค์ยังทรงดำรงพระชนม์อยู่แม้ในปัจจุบัน

เป็นการบูชาต่อพระศาสดา คือสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการปฏิบัติบูชา อันการบูชาในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสบูชา และปฏิบัติบูชา

อามิสบูชา การบูชาด้วยอามิส ได้แก่วัตถุสิ่งของมีดอกไม้ธูปเทียน ข้าวปลาอาหาร เป็นต้น ก็เป็นการบูชาอย่างหนึ่ง แต่ว่าการบูชาในลักษณะนี้ไม่ใช่เป็นการสืบต่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง เพียงแต่เป็นเครื่องสนับสนุนพระพุทธศาสนา เท่านั้น

ปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

บุญกิริยาวัตถุข้อนี้ เมื่อบุคคลนำมาประพฤติปฏิบัติ ก็ชื่อว่าเป็นการบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการปฏิบัติตามโอวาทานุศาสน์ของพระองค์ การบูชาในลักษณะนี้ชื่อว่าเป็นการบูชาอย่างสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องและสรรเสริญ คนที่ทำบุญ ไม่ว่าจะทำบุญอะไรก็ตาม จะไม่หลงทำกาลกิริยา คือไม่ตายอย่างหลง ๆ ข้อนี้จะเห็นได้ว่า คนบางคน ที่ทำความชั่วความผิดไว้มาก ๆ ตายด้วยความคลุ้มคลั่ง มีกิริยาอาการที่ผิดแปลกไปจากคนทั่วไป บางคนก็ดื่มหม บางคนถ้าหากว่าเคยน้อยเคยโงงเคยทุจจริตมาก่อนกินอะไรเข้าไป ก็ไม่ได้ หรือจะกินก็กินแต่ของที่ร้อน ๆ เช่นว่า ดื่มน้ำที่ร้อนจัดอย่างที่เขาเล่ากันว่า

มีคน ๆ หนึ่ง ทำที่เป็นคนใจบุญช่วยเหลือพวกที่ไฟไหม้ ให้เขาชนของลงเรือของตน เมื่อรับของจนเต็มเรือ ในขณะที่คนกำลังสาละวนชนของกันอยู่ แกก็ออกเรือหนีไปพร้อมกับของเหล่านั้น ผลสุดท้ายก็ตั้งตัวเป็นหลักฐานแต่จะไปกินของร้อน ๆ เข้าเท่านั้น ต่อมาเมื่อท่านผู้นี้แก่ชราลงล้มป่วยอาการอาหัสมาก อาการป่วยที่แสดงออกมาแปลกที่สุดก็คือ กินอาหารไม่ได้ น้ำลูกหลานจะดื่มให้อย่างไรรู้สึกว่ามันจะเป็นน้ำเย็นไปหมด แกจึงเอากาน้ำมาดื่มเอง แล้วก็ดื่มน้ำที่กำลังเดือดพล่านลวกคอปองไปหมด ผลสุดท้ายก็ตายไปด้วยความเร็ว ร้อนแสนสาหัส จะตายในลักษณะที่หลง ๆ ลักษณะที่คลุ้มคลั่ง เพราะผลของบาปกรรมแสดงให้ปรากฏ ฝ่ายคนที่ทำบุญไว้จะไม่หลงตาย เพราะไม่ว่าบุญอะไรก็ตามย่อมช่วยให้จิตใจของบุคคลนั้นผ่องใสไม่ขุ่นมัว ทั้งในขณะที่ร่างกายยังสบายอยู่ จนถึงร่างกายประสบทุกขเวทนา ด้วยการป่วยไข้ ก็ยังไม่ถึงกับหลง ๆ ลืม ๆ

ย่อมมีชื่อเสียงฟุ้งขจรไปในทิศต่าง ๆ ด้วยอาศัยชื่อเสียงที่ฟุ้งขจรไปนี้เอง ทำให้เขาเป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไป เมื่อเขาจะไปที่ไหนก็จะมีคนยกย่องยินดีต้อนรับ และแสดงความเคารพนับถือ

เวลาเขาตายไปแล้วก็จะได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่ก็เป็นผลของบุญทุกอย่าง ไม่ใช่แต่เฉพาะเวैयाวจจมัยแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น ยังเป็นบารมีธรรมที่จะช่วยสนับสนุน

๘๒ ทางบุญ

สนุนค้ำจุนบุคคลเหล่านั้นในคติภพต่าง ๆ ทั้งในชาติปัจจุบัน และภายภาคหน้า ทางบุญทุกอย่างที่บุคคลกระทำบำเพ็ญนี้ ย่อมจะอำนวยประโยชน์สุขนานาประการให้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น บุคคลทั้งหลายจึงไม่ควรประมาทในการที่จะบำเพ็ญบุญ เพราะบุคคลสร้างสมบุญไปที่ละเล็กละน้อย ก็ย่อมจะกลายเป็นบุญกองใหญ่เหมือนน้ำที่ตกลงมาจากชายคา ทีละหยดก็อาจสามารถให้เต็มตุ่มได้ฉะนั้น.

๖. ปัตติทานมัย

ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนใหญ่

คำว่า “บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ” นี้ ออกจะเห็นได้ยาก เพราะว่าเป็นเรื่องของนามธรรมล้วน ๆ ทางพระพุทธศาสนาท่านแสดงว่า การที่บุคคลได้ประกอบกุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะประกอบด้วยทางกาย ทางวาจา ทางใจก็ตาม แล้วน้อมอุทิศผลบุญที่ตนได้กระทำบำเพ็ญแล้วนั้นให้แก่บุคคลอื่น ไม่ว่าจะเขาผู้นั้นจะยังมีชีวิตอยู่หรือว่าตายไปแล้ว การกระทำอย่างนี้เรียกว่า “ปัตติทานมัย” บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญแก่บุคคลผู้อื่น

ถ้าจะพิจารณาถึงเจตจำนง คำสอนข้อที่เกี่ยวกับปัตติทานมัยนี้ ก็จะพบว่าจุดมุ่งหมายในชั้นแห่งการปฏิบัติธรรมะก็คือมุ่งที่จะช่วยให้บุคคลขจัดมัจฉริยะความตระหนี่หวงแหนความดี ความตระหนี่ที่เรา รู้ ๆ กัน ที่เราพูด ๆ กันว่า คนนั้นเป็นคนตระหนี่ คนนั้นเป็นคนถี่เหนียว ในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ความตระหนี่ไม่ได้หมายเพียงแต่การตระหนี่วัตถุเท่านั้น ยังหมายถึงการตระหนี่ที่เป็นนามธรรมด้วย

มัจฉริยะ คือความตระหนี่ ท่านได้แสดงไว้ ๕ อย่าง
คือ

ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ ก็หมายถึงสิ่งของข้าวปลา
อาหารทรัพย์สินเงินทอง ไม่ยอมบริจาคช่วยเหลือบุคคลอื่น
อันนี้ที่เรานิยมพูดกันโดยทั่วไป

กุตมัจฉริยะ ตระหนี่สกุล หรือหวงสกุล อย่าง
เรามีพรรคพวกเพื่อนฝูงอยู่สกุลหนึ่ง ก็ไม่ยอมให้คนอื่นไป
คบค้ากับสกุลนั้น กลัวว่าเขาจะได้รับการยกย่องนับถือมาก
กว่าตนเป็นต้น

วรรณมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ หรือว่าคนตระหนี่
ผิว ไม่ยอมที่จะให้ผิวของตนไปกรำแดดกลัวว่าผิวจะดำไป
ถือว่าเป็นความตระหนี่อย่างหนึ่งเหมือนกัน แม้การตระหนี่
คุณความดีก็จัดเข้าในข้อนี้

อาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ หวงแหว่งที่อยู่อาศัย
ไม่ต้องการให้ใครพักพาอาศัย เช่นเป็นวัดก็ไม่ต้องการให้
พระอื่นมาอยู่ในวัดนั้น เป็นบ้านก็ไม่ต้องการรับแขกรับญาติ
พี่น้องที่มาจากต่างถิ่น

ธรรมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม คือตระหนี่วิชาดี
เช่นว่าเป็นครูหวงความรู้ ไม่ยอมสอนศิษย์ให้ได้ความรู้ที่
ตนเองรู้ กลัวว่าศิษย์จะรู้เกินหน้าตัวเองไป หรือตนได้ความรู้
อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็หวงไว้ ไม่ต้องการให้คนอื่นได้รับรู้
ได้พลอยชื่นชม ทั้ง ๆ ที่เมื่อเขาชื่นชมยินดี ความรู้ที่เรามีอยู่

๖. ปัตติทานมัย ๘๕

ก็ไม่ได้ลดน้อยถอยลงไปแต่ประการใด กลับมากเพิ่มพูนขึ้นไปอีก ดังนั้น ปัตติทานมัยบุญ มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ต้องการจะขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความเป็นคนใจแคบ ความไม่พอใจ ความเกลียดเป็นต้น ให้ผ่อนคลายเบาบางไปจากจิตใจ

ปัตติทานมัยบุญนี้ ท่านแสดงว่าให้กันได้ แม้แต่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ คือหมายความว่า เราอุทิศกุศลให้เขา แล้วเขาอนุโมทนา นี่ก็เกิดผลในปัจจุบันทันด่วนเหมือนกัน ในเรื่องนี้ท่านได้ยกตัวอย่างไว้ในอรรถกถาหลายเรื่องด้วยกัน เช่น

ครั้งพระโพธิสัตว์ได้เกิดเป็นลูกของเศรษฐี ก่อนจะเดินทางด้วยเรือ ก็ได้สมาทานศีลรักษาศีล และได้พบกับพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ท่านเดินในทรายร้อน ก็ได้ถอดรองเท้าของตนเองถวายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า ก็แสดงว่าก่อนที่จะมาลงเรือสำเภาก็ได้ให้ท่านแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า และได้สมาทานศีล บำเพ็ญความดีอย่างอื่น ซึ่งเป็นทางบุญด้วยกันทั้งนั้น ต่อมาเรือได้แตกลงในมหาสมุทร พระโพธิสัตว์กับลูกเรือก็ได้ขึ้นไปบนเสากระโดง แล้วก็กระโดดไปสุดกำลัง เพื่อจะหลีกหนีฝูงปลาร้ายซึ่งเข้ามากินคน แล้วว่ายไปในมหาสมุทร เรียกว่าไม่เห็นฝั่ง ต่อมาท่านก็แสดงว่ามีเทวดามาช่วย แต่มีข้อแม้ว่าจะช่วยเฉพาะพระโพธิสัตว์เท่านั้น เพราะอีกคนหนึ่งไม่มีบุญกุศลพอที่จะให้เทวดาช่วยได้ พระโพธิสัตว์ก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้น

๘๖ ทางบุญ

ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลที่ได้ทำมานี้ให้แก่คนไข้ของ
ข้าพเจ้าด้วย ปรากฏว่าคนไข้กอนุโมทนาเทวดาก็ช่วยไป
ทั้งสองคน เป็นการแสดงว่า บุญกุศลที่เราให้นี้ คนที่ยังมี
ชีวิตอยู่ก็สามารถรับส่วนบุญส่วนกุศลนั้นได้เหมือนกัน รับ
อย่างไร ผลที่จะแสดงว่ารับอย่างไรนี้ เราก็พิจารณากันใน
หัวข้อที่ว่า บัตตานุโมทนามัย คือบุญที่สำเร็จด้วยการ
อนุโมทนา และท่านก็ยังได้แสดงเรื่องในชีวิตปัจจุบัน เล่าถึง
พระโพธิสัตว์เรอล่มแล้วไปติดอยู่บนเกาะกับพ่อค้าคนหนึ่ง
พ่อค้าคนนี้อัดอาหารขึ้นมาก็กีบไข่นกซึ่งมีอยู่บนเกาะนั้นมา
ต้มกินบ้าง ฆ่านกแล้วปิ้งกินบ้าง แต่ว่าพระโพธิสัตว์ไม่กิน
ต่อมาสมุทรเทวดานิमितเป็นเรือสำเภามาช่วย แต่ก็ไม่ยอม
ช่วยพ่อค้าคนนี้เช่นเดียวกัน พระโพธิสัตว์ก็ได้แบ่งส่วนบุญ
แห่งศีลซึ่งท่านได้สมาทานก่อนขึ้นเรือ แล้วก็มาเรือแตกนี้ให้
แก่พ่อค้าคนนั้น พ่อค้าก็อนุโมทนา เทวดาก็นำกลับไปส่งจน
ถึงบ้านเมือง ที่พูดไปนี้มีเทวดามาเกี่ยวข้องด้วยทั้งสองเรื่อง
แต่บางเรื่องก็ไม่มีเทวดาซึ่งไม่จำเป็นต้องนำมาเล่าจนหมด
ทุกเรื่อง เป็นการสรุปความว่าบุญกุศลที่คนอุทิศให้แก่กัน
และกันนั้น แม้ในชีวิตปัจจุบันก็อาจที่จะรับได้เหมือนกัน

ส่วนที่เรียกว่า บัตติทานมัย หรือ ทักขิณาทาน
ทำบุญทักขิณาหรือว่าทำบุญอุทิศส่วนกุศลในวันสารท
วันตรุษ วันตายของปियชน มีมารดาบิดาเป็นต้น ที่เรา
กระทำนี้ ท่านก็แสดงว่าเป็นบัตติทานมัย คือบุญที่เกิดขึ้น

๖. ปัตติทานมัย ๘๗

จากการให้ส่วนบุญแก่ญาติพี่น้องซึ่งได้ตายไปแล้ว คืออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ ไม่ว่าจะเราจะให้ทาน รักษาศีล พังชรรณ ช่วยเหลือคนอื่น ช่วยเหลือน้ำท่วม หรือทำกุศลอย่างอื่น อุทิศให้คนอื่นได้ทั้งสิ้น ไม่ใช่ว่าต้องถวายพระอย่างเดียว ทำอะไรก็ได้ ที่เป็นบุญเป็นกุศล ที่จิตใจของเราสะอาด ขึ้นมาเพราะการกระทำนั้นล้วนสามารถให้ผลนั้นแก่บุคคลอื่น หรือแม้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ถ้าเขารับทราบและอนุโมทนา เขาจะได้รับผลแห่งส่วนบุญอันนั้นเช่นเดียวกัน ซึ่งท่านได้แสดงไว้ในเรื่องเปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระเจ้าพิมพิสารว่า ได้รอคอยผลทานจากพระเจ้าพิมพิสารมาเป็นเวลานานแล้ว ตอนนี่เกิดเป็นเปรต พระเจ้าพิมพิสารก็ได้ถวายทานแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ แล้วก็อุทิศให้แก่เปรตเหล่านั้น ปราบกฏว่าเปรตเหล่านั้นได้รับและกอนุโมทนาส่วนบุญ สามารถประสบความสำเร็จในชีวิตของตนได้ในที่สุด

นี่ก็เป็นการแสดงว่า ปัตติทานมัย มีผลที่เกื้อกูลแก่ตัวเราเอง เกื้อกูลทั้งแก่บุคคลอื่น ทำไมจึงเรียกว่าเกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่บุคคลอื่น เพราะว่าเราให้ทานมา รักษาศีลมา พังชรรณมา เรียกว่าเป็นบุญอย่างหนึ่งแล้ว แล้วเรานำเอาผลบุญมาให้แก่บุคคลอื่นอีกครั้งหนึ่ง ก็ชื่อว่าได้ทำบุญซ้ำเข้าไปอีก เป็นการเพิ่มกองบุญให้มากยิ่งขึ้น เพราะว่าท่านบอกว่าบุญที่เราอุทิศส่วนกุศลให้แก่คนอื่น ท่านก็อุปมา

ไว้ดี ว่ามันเหมือนกับว่าเรามีเทียนอยู่เล่มหนึ่ง คนอื่น
 เขามาขอต่อเทียนกับเรา ต่อไปถอะเป็นพันสองพันดวงก็ตาม
 เทียนของเราก็ไม่ได้หายไปไหนก็มีอยู่เท่าเดิม นอกจากจะเพิ่ม
 แสงสว่างให้มากยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง อันเป็นการแสดงว่าบุญ
 ที่เรียกว่าปัตติทานมัยนี้ เราก็อาศัยบุญอันอื่นอีกต่อหนึ่ง
 มาสร้างบุญอันนี้ เป็นการเพิ่มกองบุญให้มากยิ่งขึ้นไปอีก
 ในขณะเดียวกัน ก็กำจัดความตระหนี่ ที่เรียกว่า วรรณ-
 มัจฉริยะได้ด้วย ซึ่งเป็นบุญส่วนเหตุ ส่วนที่เราให้ทานนี้
 ก็กำจัดลาภมัจฉริยะออกไป เรายุทธศาสตร์ กำจัดกิเลสอย่าง
 กล้าวมาแล้ว พอมาถึงขั้นที่เป็นปัตติทานมัย กลับมีผลในการ
 กำจัดวรรณมัจฉริยะออกไปได้อีก ปัตติทานมัยจึงสามารถ
 ที่จะเพิ่มส่วนบุญให้แก่บุคคลเป็นทวีคูณ

ได้พูดถึงเจตจำนงในคำสอนข้อนี้ และการให้ส่วนบุญ
 แก่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ ตลอดถึงบุคคลที่ตายไปแล้ว ซึ่งเรียก
 ว่าทักษิณาทานนั้น ว่าที่จริงการให้ส่วนบุญนี้ เป็นประเพณีที่
 นิยมกันมาแล้วก่อนสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น
 พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิรูปเอามาใช้โดยวิธีที่ถูกต้องตามแนวทาง
 ของพระพุทธศาสนา โดยได้ทรงสั่งสอนแก่พระเจ้าพิมพิสาร
 ผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธ ในการให้ส่วนบุญนั้น เป็นผล
 ที่สืบเนื่องมาจากการทำความดีของเราอย่างใดอย่างหนึ่ง
 เช่น มีการให้ทานเป็นต้น หมายความว่าเราจะให้ทาน
 รักษาศีลเสร็จแล้ว ที่เราทำคือกรวดน้ำอุทิศกุศลส่งไปให้

แทนที่จะเป็นทานมัย ท่านก็เรียกว่าเป็นปัตติทานมัย คือเป็นบุญขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง บุญในครั้งที่ ๒ นี้ เป็นเรื่องของนามธรรมล้วน ๆ ทำไมท่านจึงถือว่าเป็นบุญด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นการแสดงออกความรู้สึก ในการที่จะเสียสละความดีของตนเพื่อเกื้อกูลแก่บุคคลอื่นตั้งแต่เริ่มเกิดมาแล้ว คือเริ่มเป็นบุญมาตั้งแต่มีความรู้สึกที่เราได้ทำบุญไปแล้ว ก็จะอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้แก่บุคคลอื่นคือพอเริ่มคิดท่านก็ถือว่าเป็นบุญแล้ว โดยท่านแบ่งกาลที่เรียกว่าเป็นบุญไว้ ๓ ตอนด้วยกัน

บุพพเจตนา เจตนาก่อนให้ หลังจากเราได้ทำความดีไปแล้ว คิดว่าเราควรจะอุทิศกุศลหรือความดีไปให้แก่บุคคลอื่น นี่ก็เป็นบุญแล้ว ในขณะที่กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ญาติพี่น้องซึ่งเรียกว่าเป็น

มูญจนเจตนา อันนี้ท่านก็ถือว่าเป็นเจตนาเป็นบุญประการที่ ๒

อปราปรเจตนา หลังจากให้ไปแล้วมาคิดถึงว่าเราได้บำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลและสัตว์ทั้งหลายด้วยการให้ส่วนบุญที่เราได้กระทำบำเพ็ญแก่เขาเหล่านั้น เป็นเจตนาที่ก่อให้เกิดบุญอีกประการหนึ่ง

การให้ส่วนบุญนี้เป็นบุญส่วนเหตุอย่างไร

ได้กล่าวมาแล้วว่าบุญที่สำเร็จด้วยการให้ส่วนของความดีที่ตนได้กระทำไว้ นี้ มีการขจัดกิเลส เช่น ขจัดมัจฉริยะไป ขจัดมานะ ความถือตัวลงไป ขจัดความริษยา ความซึ่งเคียดเคียดฉันทเป็นต้นออกไป เพราะว่า ถ้าหากว่าเรายังมีความตระหนี่เป็นต้นอยู่แล้ว โดยเฉพาะก็คือความตระหนี่ ความดี ก็ไม่สามารถที่จะอุทิศกุศลให้แก่ผู้อื่นได้ ดังนั้น ในขณะที่เราอุทิศหรือนึกที่จะอุทิศนี้แหละแสดงว่ามีมัจฉริยะเบาบางลง จึงถือว่าเป็นบุญส่วนเหตุ

ที่ว่าเป็นบุญส่วนผล ก็คือเป็นลักษณะของอุปปราปรเจตนา คือเมื่อนึกถึงขึ้นมา ก็มีความสบายกาย สบายใจ เช่นคราวสารทหรือคราวเดือน ๕ หรือเดือน ๑๐ ที่เรานิยมทำกันในหมู่ชาวไทย เรานำกระดูกของบรรพบุรุษมาแล้วก็จัดการนิมนต์พระบังสุกุลบ้าง หรือว่าถวายสังฆทานอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้แก่ญาติเหล่านั้น นี่ก็ถือว่าเราได้ทำบุญ ได้รับบุญที่เป็นส่วนผลคือความสุขใจ ที่ได้เกื้อกูลแก่ญาติพี่น้องซึ่งได้ตายไปแล้ว ดังนั้น ท่านจึงบอกว่า การให้ส่วนบุญ ที่เรียกว่า บัณฑิตทานมัย คือหลังจากได้ให้ไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการให้วัตถุ หรือการให้ธรรมก็ตาม ก็ได้เกื้อกูลแล้วตั้งใจอุทิศส่วนบุญเพื่อจะได้สงเคราะห์เมื่อญาติพี่น้องได้ตายไปแล้ว เราเองก็ได้รับผลคือความสบายใจนี้เป็นผลที่เราได้จากบัณฑิตทานมัย คือ บุญที่สำเร็จด้วยการให้ส่วนของความดีแก่ญาติพี่น้อง

ตลอดจนถึงผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือว่าได้ตายไปแล้วก็ตาม

ดังนั้น ประเพณีของชาวพุทธอย่างหนึ่ง ซึ่งเราได้นิยมกระทำบำเพ็ญ ก็คือทักษิณานุประทาน ได้แก่การให้ส่วนแห่งความดีแก่ญาติพี่น้อง หลังจากทำความดีลงไปแล้วก็จะมี การกรวดน้ำอุทิศไปให้แก่บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ญาติสนิท มิตรสหาย ตลอดถึงการ ให้แก่สัตว์ อุทิศรวม ๆ ลงไป เป็นปัจจุโวการ เอกโวการ จตุโวการ ก็หมายถึงอุทิศให้แก่สัตว์จำพวกที่มีขั้น ๕ คือมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ครบ หรือ เอกโวการ มีแต่รูปเพียงอย่างเดียว จตุโวการมีเฉพาะนามขั้น ๔ มี เวทนาเป็นต้น ไม่มีรูป เราก็อุทิศให้กันเป็นรวม ๆ การกระทำอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นขั้นที่ประณีตขึ้น เราไม่ได้เห็น กับตา ผิดกับการให้ทาน และการรักษาศีล เพราะฉะนั้น ผลที่เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด ก็ต้องดูที่จิตใจ หลังจาก ได้กระทำไปแล้วว่า ความรู้สึกภายในจิตใจเป็นอย่างไร ดังนั้น ท่านจึงพยายามเน้นมากกว่าให้เราพยายามรักษาเจตนา ทั้ง ๓ ประการไว้ให้ดี

มีคนเป็นจำนวนมากที่ทำบุญไปแล้ว ทีหลังก็เกิด เสียหาย ไม่น่าเลย ไม่น่าให้ไป ถ้าเราไม่ให้ทานจะ ไม่เดือดร้อน หรือว่าให้ส่วนบุญแก่ใครไป พอทีหลัง ก็เกิดกระทบกระทั่งขึ้นมา ก็พูดว่า แหมคนนี้ไม่น่าให้เลย

ถ้าไม่ให้ก็จะดี อะไรทำนองนี้ ทำให้อุปปราปรเจตนา คือเจตนาในตอนปลายเสียไป ดังนั้น ท่านจึงบอกว่าการรักษาเจตนาทั้ง ๓ ช่วงไว้ให้ได้ ถ้าหากว่าทำได้แบบนี้ ความสุขกายสบายใจก็จะเกิดขึ้น นี่แหละ ผลบุญที่เราจะเห็นได้ในปัจจุบัน คือนึกขึ้นมาแล้วได้รับความสบายใจ

หลักฐานทางตำรามีกมากมาย ซึ่งแสดงถึงบุคคลที่ให้ปัตติทานมัย เช่น กล่าวถึงกรวดน้ำ ที่เรียกว่ากรวดน้ำ อิมินานี้ก็เป็นการแสดงการให้ ทำความดีแล้วก็อุทิศกุศลส่งไปให้แก่บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลาย จนเราใช้เป็นคาถากรวดน้ำในปัจจุบัน ในการที่จะให้นี้ วิธีที่ง่ายที่สุดก็คือหลังจากได้ทำความดีเหล่านั้นไปแล้ว เราจะทำแบบกรวดน้ำคือเทน้ำลงในภาชนะพร้อมกับอธิษฐานใจ อาจจะทำอธิษฐานด้วยวาจาที่เป็นไทย ๆ ก็ได้ เพราะว่าญาติพี่น้องของเราที่ตายไปแล้วเป็นคนไทย เราก็อุทิศส่วนกุศลในลักษณะที่เป็นคำไทย เช่น อธิษฐานหรือพูดออกเบา ๆ ว่า

“ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้กระทำบำเพ็ญในวันนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนแห่งบุญกุศลเหล่านี้ไปให้แก่ญาติผู้นั้น ๆ” เจาะจงบอกชื่อเอื้อคนามสกุลไป หรือว่าจะกล่าวรวม ๆ ไปถึงสรรพสัตว์ทั้งหลาย แล้วก็บรรยายต่อไปว่า

“ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ที่ได้รับแล้วก็ขอให้
อนุโมทนา ถ้าหากว่าสัตว์เหล่าใดยังไม่รู้ ก็ขอให้ทวยเทพ
ทั้งหลายช่วยบอกแก่สัตว์ทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าได้อุทิศส่วน
กุศลมาให้ ขอให้อนุโมทนาด้วย” เป็นการสร้างความรู้สึก
ในทำนองญาติสังคหะ หรือสงเคราะห์ญาติ ซึ่งถือว่าเป็น
มงคลประการหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา

ถ้าตอนที่เรากำระสีกไม่ได้ หลังจากไหว้พระสวดมนต์
หรือช่วงไหนก็ได้นึกขึ้นมาแล้วก็อธิษฐานใจ สรรวมกระเสจิต
ไว้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวอย่าให้ฟุ้งซ่านจนเกินไป ระลึกถึง
บุญที่เรากระทำเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็ค่อย ๆ แผ่ส่วนบุญกุศล
ไปให้แก่คนที่เรารัก หรือสรรพสัตว์ เพื่อให้ผลบุญ
เกื้อกูลแก่ญาติและสรรพสัตว์ทั้งหลายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว
การกระทำอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นปัตติทานมัย คือบุญที่สำเร็จ
ด้วยการให้ผลแห่งความดีที่ตนได้กระทำบำเพ็ญมา เมื่อเราได้
กระทำอย่างนี้ ชื่อว่าได้สร้างได้ประสบบุญทั้งที่เป็นส่วนเหตุ
คือ ละกิเลสทั้งหลายมีมัจฉริยะเป็นต้น ให้เบาบางจากจิตใจ
ของเรา อย่างน้อยที่สุดก็ก่อนที่จะให้ ขณะให้ และหลังจากให้
ประสบบุญที่เป็นส่วนผล โดยเจาะจงก็เป็นความสุขที่เกิดขึ้น
ตั้งแต่ก่อนที่จะให้ขณะให้ และให้แล้ว เช่นเดียวกัน แต่ว่า
เมื่อระลึกถึงขึ้นมาคราวใด ความปลาบปลื้ม ปีติ อิ่มใจ
ก็จะบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้น ดังนั้น ทางพระพุทธศาสนา
ท่านจึงได้แสดงว่า

๕๔ ทางบุญ

“คนที่กระทำบุญเอาไว้ ย่อมจะบันเทิงในโลกนี้ เขา
ละไปแล้วก็จะบันเทิง เขาย่อมบันเทิงในโลกทั้ง ๒” ใน
ขณะที่มาระลึกว่า เราได้ทำบุญ พอเราระลึกขึ้นได้ว่าเราได้
ทำบุญ จิตใจก็ปลอดโปร่ง ผ่องใส สะอาด สงบ สว่างขึ้นมา
นี่ก็เป็นผลแห่งบุญ.

๗. ปัตตานุโมทนาภัย

ปัตตานุโมทนาภัย บุญที่สำเร็จด้วยการอนุโมทนา
ส่วนบุญ

ความพลอยปีติยินดี เพลิดเพลิน ชื่นชม ในความดี
ของบุคคลอื่น เรียกว่าปัตตานุโมทนาภัย เป็นคู่กับปัตติทานภัย
ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อเราได้ทราบว่ามีคนอุทิศกุศลให้เรา เราก็
อนุโมทนา คือ พลอยยินดีในการกระทำหรือการ
สงเคราะห์ของเขา ทั้ง ๆ ที่เป็นนามธรรมก็พลอยอนุโมทนา
คือชื่นชมต่อเขา ปัตตานุโมทนาภัย เป็นบุญที่เห็นได้ยาก จนทำให้
เกิดเป็นปัญหาในหมู่นักศึกษาธรรม ที่มาศึกษาในเรื่องของ
กรรมว่า

ก็เมื่อคนเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน จะต้องรับผลของ
กรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็น
ที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดเอาไว้ดีหรือชั่วก็ตาม เขาจะ
ได้รับผลแห่งกรรมนั้นแล้ว

การอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ญาติพี่น้องนี้เขาจะได้รับ
หรือ? เพราะว่าใครทำใครก็ได้ บุญใครทำใครก็ได้ ไม่ใช่
เป็นวัตถุสิ่งของที่จะฝากธนาณัติ หรือส่งเป็นวัสดุทางไปรษณีย์
ไปได้ เรื่องของบุญไม่ได้ขัดกับหลักกรรมแต่ประการใด ทั้งนี้เป็น
เพราะอะไรเพราะว่าในการอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องจะได้รับ

๔๖ ทางบุญ

หรือไม่ได้นี้ ท่านบอกว่าจะต้องประกอบไปด้วยองค์ ๓ ประการ หมายความว่า คนสองฝ่ายจะต้องร่วมกันทำบุญ ๓ อย่างด้วยกันในทางบุญที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ

๑. ญาติ ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ ทำบุญจะเป็นบุญอะไรก็ได้ เป็นการให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรมช่วยเหลือสร้างโรงพยาบาล ช่วยเหลือคนถูกไฟไหม้ เหล่านี้เป็นต้น

๒. พอทำบุญเสร็จแล้ว ก็กรวดน้ำอุทิศกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้อง ซึ่งตายไปแล้ว เพราะฉะนั้น ญาติที่มีชีวิตอยู่ทำบุญ ๒ อย่าง มีทานเป็นต้น และปัตติทานมัย คือ ให้ส่วนบุญ

๓. ญาติที่ตายไปแล้วหรือที่เป็น ๆ ก็ตามอนุโมทนาส่วนบุญ คือทำบุญโดยอาศัยบุญของญาติเป็นเหตุให้ตนได้กระทำบุญที่เรียกว่า ปัตตานุโมทนามัย คือพลอยอนุโมทนาในความดีที่ญาติพี่น้องได้กระทำ

แสดงว่าญาติที่ตาย ไม่ได้รับส่วนบุญแบบรับพัสดุกุศล แต่ว่ารับด้วยการทำบุญด้วยตัวของตัวเอง คืออาศัยบุญของญาติพี่น้องเป็นปัจจัย สนับสนุนให้ตนได้กระทำบุญที่เรียกว่า ปัตตานุโมทนามัย

หมายความว่า ญาติที่ตายไปจะต้องรู้และอนุโมทนา จึงจะได้รับผล ถ้าไม่รู้หรือรู้แล้วไม่อนุโมทนาจึงไม่ได้รับผล

ฝ่ายผู้อุทิศส่วนบุญให้ก็ไม่เสียหายอะไรเลย กลับเพิ่มบุญนั้นเป็น ๒ อย่างดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อประกอบ

๗. ปัตตานุโมทนาภัย ๕๗

ด้วยองค์ทั้ง ๓ ประการนี้ ทักษิณานุปทานต่าง ๆ ที่ลูกหลานในมนุษยโลกได้กระทำนี้จะช่วยให้ญาติ พี่น้องได้รับแต่ถ้าหากบกพร่องเสียตอนใดตอนหนึ่ง ก็ไม่สำเร็จทั้งสองฝ่าย สำเร็จก็เพียงฝ่ายเดียว เป็นการแสดงว่า ปัตตานุโมทนาภัยนี้ เป็นทางบุญที่คู่กับ ปัตติทานภัย จะต้องเป็นปัจจัยของกันและกัน

ดังตัวอย่างที่ได้เคยเล่ามาย่อ ๆ คือ คนใช้ของพระโพธิสัตว์ซึ่งอุทิศให้ในตอนนั้น แล้วเขาก็อนุโมทนาในตอนนั้นก็หมายความว่า พระโพธิสัตว์ได้เคยทำบุญมาด้วยการให้ทาน รongเท้าแก่พระปัจเจกพุทธะ เมื่อต้องมาตกอยู่ในมหาสมุทร ต้องมาแหวกว่ายอยู่ในน้ำกับคนใช้ เทวดาไม่ยอมช่วย เพราะถือว่าคนใช้ไม่มีบุญ พระโพธิสัตว์ก็บำเพ็ญปัตติทานภัยในขณะนั้น คนใช้ก็บำเพ็ญปัตตานุโมทนาภัยในขณะนั้นเหมือนกัน แล้วก็ได้รับส่วนบุญ คือเทวดาก็ถือว่าคน ๆ นี้มีบุญจึงได้ช่วย

หรือพ่อค้าที่ไปติดอยู่บนเกาะกับพระโพธิสัตว์ ก็ทำนองเดียวกัน พ่อค้าทั้ง ๆ ที่ได้ฉำฉก เอาไข่นกเผาไฟกินเป็นบาป แต่พระโพธิสัตว์อุทิศส่วนกุศลที่ตนได้รักษาศีลให้ เขาก็อนุโมทนา หมายความว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญปัตติทานภัย อีกฝ่ายหนึ่งบำเพ็ญปัตตานุโมทนาภัย แล้วก็ได้รับประโยชน์ เกื้อกูลจากสมุทรเทวดา ให้ขึ้นไปบนเรือให้รอดจากภัยอันตรายได้ นี่ก็เป็นการแสดงว่าปัตตานุโมทนาภัย เกื้อกูลแก่ผู้รับที่

๔๘ ทางบุญ

อนุโมทนาเท่านั้น คือผู้ที่เขาอุทิศให้ที่อนุโมทนาเท่านั้น ไม่ใช่ว่า พอส่งไปเขาจะยินดี ไม่ยินดีรับ เหมือนกับส่งวัสดุสิ่งของนี้ ไม่ได้ อย่างตัวอย่างที่ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ละเอียดว่าอยู่กับ **ฐานะ** หรือ **อฐานะ**

ฐานะ ก็หมายความว่า เป็นไปได้ **อฐานะ** เป็นไปไม่ได้ คือบุญกุศลที่เราอุทิศไป บางครั้งญาติพี่น้องไม่ได้รับ เพราะคนที่ตายไปแล้วไปอยู่ในฐานะอย่างหนึ่ง เช่นว่า เป็นเทวดาถ้าเราอุทิศกุศล หรือทานไปให้ก็ไม่ได้รับ เพราะว่าเป็นเทวดาเหล่านั้นมีอาหารที่เป็นทิพย์อยู่แล้ว แต่ที่นี้ถ้าเรามองกันในแง่ที่ว่า บุญกุศลเป็นเรื่องของนามธรรม ถ้าหากว่า อีกฝ่ายหนึ่งทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ อีกฝ่ายหนึ่งรับและอนุโมทนา นี้ก็ถือว่าได้เป็นการสร้างบุญ สร้างบุญที่เป็นส่วนเหตุ

สร้างบุญที่เป็นส่วนเหตุเพราะอะไร

เพราะตามปกติคนเราไม่ค่อยยินดีในความดีของคนอื่น เห็นใครทำดี เห็นใครได้ดี แล้วก็ไม่ค่อยชอบ เช่นเป็นเพื่อนนักเรียนมาด้วยกัน อีกฝ่ายหนึ่งก้าวหน้าในกิจการงานต่าง ๆ อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ค่อยชอบ มักจะอิจฉาคือริษยา ในลักษณะที่เห็นคนอื่นได้ดีทนอยู่ไม่ได้ เพราะว่าคนเรามักจะริษยาในความดีของคนอื่น บัดตานุโมทนาแม้จึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ

๗. บัดตานูโมทนามัย ๕๕

ในสมัยพุทธกาล มีอำมาตย์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ๒ คน ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลเคยทำทานขนาดใหญ่ เรียกว่า “อสทิสทาน” คือใครทำไม่ได้เลยทานนี้ ทำได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้นเอง เพราะว่ามีเครื่องประกอบมากมาย เหลือเกิน

มีอำมาตย์คนหนึ่ง นึกว่า “แหม พระราชานี้ล้างผลาญสมบัติเสียหายหมด พระพวกนี้ฉันทันแล้วก็ไปนอน ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร ในการพัฒนาประเทศชาติ น่าจะเอาทรัพย์สมบัติเหล่านี้มาสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่น แทนที่จะเอาให้พระไป เสียหายทรัพย์สมบัติ” แกนิกเสียดาย ตำหนิ พระราชาว่า ไม่น่าทำอย่างนี้เลย

แต่ฝ่ายอำมาตย์อีกคนหนึ่งกลับยินดีว่า “โอ พระราชา ทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง เมื่อพระองค์ทำไปแล้ว พระองค์ก็จะอุทิศส่วนกุศลให้แก่พวกเราซึ่งเป็นอำมาตย์บ้าง”

ความรู้สึกของคนเพียง ๒ คน แตกต่างกันออกไปแล้ว ในจุด ๆ เดียวกัน เพราะมองกันคนละทรรศนะ แล้วแต่ว่า พื้นฐานของคนจะอยู่ในระดับไหน ดังนั้น การที่ใครก็ตามเกิดยินดีในความดีของบุคคลอื่น จึงสามารถขจัดความริษยาได้โดยตรง

คนบางคนถือตัวไม่ยอมรับอะไรที่คนอื่นเขาให้ ไม่อยากรับกลัวจะเสียศักดิ์ศรี ถ้าเรายอมรับสิ่งที่เขาให้ไม่ว่าจะเล็กน้อยก็ตาม ก็ได้ชื่อว่า ได้ขจัดมานะความถือตัว อวดตัว

ลงไปได้ นี่เป็นผลที่จะเห็นได้ในปัจจุบันว่า บัณฑิตานุโมทนาสมัยนี้ ขจัดริษยา และมานะลงไปได้ชื่อว่าเป็นบุญส่วนเหตุ ตัวอย่างของบุคคลซึ่งได้บำเพ็ญบัณฑิตานุโมทนาสมัย ก็คือลูกน้องของพระโพธิสัตว์กิติ พ่อค้าที่ไปติดอยู่บนเกาะกับพระโพธิสัตว์กิติ ก็อาศัยอนุโมทนาส่วนบุญซึ่งพระโพธิสัตว์อุทิศไปให้ และก็ได้รับผลในปัจจุบัน ก็เป็นความสุขกาย สุขใจ คนเราถ้าจิตใจไม่ไปเกี่ยวริษยาคนนั้นเกลียดคนนี้ โกรธคนโน้น ไปกลุ่มเรื่องนั้น ไปวุ่นวายกับเรื่องนี้ จิตใจก็สบาย

เราสามารถเห็นได้ง่าย ๆ ว่า เมื่อได้บำเพ็ญบัณฑิตานุโมทนาสมัย ความสุขใจได้เพิ่มขึ้นขนาดไหน ถ้าเพิ่มขึ้นมากก็ได้ผลมาก เพิ่มขึ้นน้อยก็ได้ผลน้อย แล้วแต่ลักษณะของการเพิ่มขึ้นของบุญกุศลนั้น ๆ ทั้งบัณฑิตานุโมทนาสมัย และ บัณฑิตานุโมทนา เป็นเรื่องของนามธรรมล้วน ๆ ถ้าไม่มองให้ลึกซึ้งแล้วก็จะมองไม่เห็น ควรมองให้เห็นบุญส่วนที่เป็นเหตุกับบุญที่เป็นส่วนผล ซึ่งเห็นได้ง่าย กิเลสนี้ปกติก็ทำให้เศร้าหมอง ชุ่มมัว เราร้อน เราสามารถหาอะไรก็ตามมาบรรเทาความเราร้อนของกิเลสได้ จิตใจก็สงบขึ้น เย็นขึ้น นี่เป็นบุญที่เราเห็นได้ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม ถ้ามีส่วนในการขจัดกิเลส ความสุขก็จะบังเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น

จะได้นำเอาตัวอย่างของบุคคลซึ่งโง่เขลา ริษยา ในความดีของบุคคลอื่น กับบุคคลที่พลอยยินดีกับผลบุญของบุคคลอื่นว่าแตกต่างกันอย่างไร มีตัวอย่างโดยย่อว่า

มีนายอุทยานคนหนึ่งมีชื่อว่า นายสุนนมาลาการ รักษาอุทยานของพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธ ได้นำดอกมะลิมาเพื่อถวายพระเจ้าพิมพิสาร แล้วก็รับเงินไป ๘ กหาปณะทุกวัน ๆ วันหนึ่งไปพบพระพุทธเจ้าเข้า ก็เกิดปีติยินดีขึ้นมาได้ถวายดอกมะลิบูชาพระพุทธเจ้า ภรรยาของนายสุนนมาลาการเห็นเช่นนั้นก็โกรธ ไม่พอใจสามีที่ทำให้ครอบครัวต้องขาดรายได้ไปตั้ง ๘ กหาปณะ เอาดอกไม้ไปบูชาพระพุทธเจ้าเสียหมดไปเปล่า ๆ ไม่แน่ว่าพระราชาอาจจะโกรธเอาตัวก็ได้ ก็เลยจูงมือลูก ๆ ของตนเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารกราบทูลว่า การกระทำของสามีนั้น นางไม่มีส่วนรับรู้ด้วยเลย นางไม่ได้เกี่ยวข้องเลย แล้วก็ขอให้พระราชาได้รู้ไว้ด้วยว่า นางกับสามีนั้นเลิกกันแล้ว เต็มใจนี้ไม่เกี่ยวข้องกันแล้ว พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระอริยสาวกโสดาบัน เลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างไม่หวั่นไหว เห็นหญิงผู้นี้ไม่ยินดีในความดีของสามีของตัวเอง จึงรับสั่งให้กลับไป ทำที่ว่าจะเอาโทษนายสุนนมาลาการ แต่ว่าพระองค์เองนั้นเลื่อมใสในความดีของนายสุนนมาลาการ ทำให้พระทัยของพระองค์อาจหาญรื่นเริง บันเทิงต่อการกระทำความดีของนายสุนนมาลาการ หลังจากนั้นยังพระราชทานรางวัลแก่นายสุนนมาลาการอีกเป็นจำนวนมาก นี่เป็นตัวอย่างที่บัณฑิตทั้งหลายในอดีตกาลไม่ว่าใครก็ตามจะยินดีในความดีของบุคคลอื่น พยายามขจัดความอิจฉา ริษยา มานะความถือตัว ให้ออกไป พอใจที่จะสนับสนุนบุคคลผู้กระทำความดีทั้งหลาย

คนที่เป็นพาล เช่น ภรรยาของนายสุนนมาลาการ ที่กล่าวมาแล้ว และซุณห่ออำมาตย์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเคยเล่ามาว่าไม่พอใจในการที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ให้ท่านไปเช่นนั้น ผลสุดท้ายตัวเองในชีวิตปัจจุบันก็หาความสุขใจไม่ได้ เพราะว่าเกิดไปสร้างศัตรูกับพระราชาเข้า บัดตานุโมทนามายนี้ ไม่ใช่ว่าจะต้องคนตายไปแล้วเท่านั้นจึงจะได้รับ คนที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้แหละก็ได้รับ ข้อนี้พึงเห็นตัวอย่าง เช่น มีใครได้ดีขึ้นมาสักคน เราก็ไปแสดงมุทิตา คือพลอยยินดีในความดีของเขาและไม่ตำหนิติเตียน สนับสนุนเขาในทางที่ถูกต้อง ก็เป็นการสร้างมิตรจิต มิตรใจ ให้บังเกิดขึ้นต่อกันและกัน ผู้ที่ได้รับความดีนั้นเขาก็ถือว่า คนนี้เป็นมิตรกับตน เมื่อเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมา เขาระลึกถึงความดีนั้น ก็อาจจะช่วยเหลือ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ด้วยแล้ว ท่านก็อาจจะสนับสนุนเป็นการหาที่พึ่งให้แก่ตน เพราะฉะนั้น การพลอยยินดีกับความดีของบุคคลอื่น โดยไม่มัววิษยา หรือตำหนิติเตียน ตำว่าคนนั้นไม่ควร คนนั้นไม่น่าได้อะไร เหล่านี้เป็นทางเสียอย่างเดียวเท่านั้น แต่ถ้าเรามีมุทิตาจิต นอกจากว่าจิตใจเราจะสบายซึ่งเห็นกันได้ในปัจจุบันแล้ว ยังสร้างมิตรภาพให้บังเกิดขึ้นแก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งด้วย นี่เป็นผลที่เห็นได้ในปัจจุบัน

ก็ความสุขใจนี้ได้ชื่อว่าเพิ่มคุณค่าแห่งจิตใจให้สูงขึ้น โดยการกระทำให้จิตใจเรามีธรรมะ เพราะว่าธรรมะนี้ถ้าเกิด

ขึ้นแก่จิตใจของบุคคลใดแล้ว นอกจากจะทำปฏิกิริยา คือขจัดกิเลสหรือบรรเทากิเลสให้เบาบางลงไปแล้ว ความสุขความสงบก็จะบังเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลนั้น ถ้าเรียกในชั้นของธรรมะตอนนี้ก็เรียกว่า มุทิตา นั้นเอง บัณฑิตานุโมทนามัยก็คือมีมุทิตานั้นเอง แต่ว่ามีผลที่ขยายกว้างออกไป เพราะว่าบัณฑิตานุโมทนามัยนี้มีอำนาจผลแก่บุคคลในปรโลก คือโลกอื่นได้ด้วย ท่านที่ได้รับผลของบัณฑิตานุโมทนามัยอย่างเด่นชัดในสมัยพุทธกาลก็คือ เรื่องเปรตของพระเจ้าพิมพิสาร

เปรตเหล่านี้ต้องทนทุกข์ทรมานเป็นเวลานาน เรียกว่าเป็นกัป ๆ ทีเดียว หลังจากผ่านการตกนรกมาแล้วก็มาเป็นเปรตอาหารไม่พอจะกิน เดือดร้อนทนทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส มาบ่าเพ็ญบัณฑิตานุโมทนามัยด้ายอาศัยท่านที่พระเจ้าพิมพิสารถวายแด่พระพุทธเจ้า แล้วพระองค์ได้บ่าเพ็ญบัณฑิตานุมัยคือให้ส่วนบุญแก่ญาติที่เป็นเปรตเหล่านี้ พวกเปรตก็ได้อนุโมทนาผลของการอนุโมทนานี้ทำให้เขาละอัตภาพที่เป็นเปรตได้ แล้วบังเกิดในเทวโลก

ท่านที่ไม่ค่อยแน่ใจในเรื่องนรกในเรื่องสวรรค์ในเรื่องเปรตนี้ ควรมองผลในเรื่องของปัจจุบันให้มาก ว่าการที่เราทำความรู้สึกยินดีในการกระทำความดีของบุคคลอื่นได้นี้ เป็นการสร้างคุณภาพจิตใจของเราให้ประณีตขึ้น สูงขึ้น ดีขึ้น ในปัจจุบันที่เราจะเห็นได้ง่าย ๆ เรื่องของอนาคตนั้นถ้าใครยังไม่เชื่อก็ต้องเรียกว่าอาศัยปัจจุบันเป็นเครื่องส่องอนาคต

๑๐๔ ทางบุญ

ก่อนเพราะถ้าหากว่าปัจจุบันดี อนาคตก็ไม่เป็นปัญหาอะไร ที่ว่าจะดีไปไม่ได้ เช่น เราขยันหมั่นเพียรในปัจจุบัน อนาคต ก็ไม่ต้องห่วงอะไรว่าจะต้องยากจน ขัดสน นอกจากว่าจะมี กรรมมาตัดรอนอย่างรุนแรงจริง ๆ สร้างทรัพย์สมบัติไว้ มาก แล้วเกิดไฟไหม้หมดอะไรทำนองนี้ อาจจะมีได้แต่ก็เป็น เบอร์เซนต์ที่น้อยมาก ส่วนมากถ้าคนเราทำความดีแล้ว ผล ความดีจะพิทักษ์ รักษา เป็นอนุภาพหรือเป็นบุญญาอนุภาพ ที่ให้การพิทักษ์รักษาแก่ผู้ทำบุญ

ดังนั้น ในกาลทานที่มักจะไต่ยิบบ่อย ๆ ซึ่งพระท่าน อนุโมทนาในเวลาทำบุญเกี่ยวกับอุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง ท่านบอกว่าบุคคลเหล่าใด ไม่ได้เป็นเจ้าของทาน ไม่ใช่ผู้บริจาค ทาน เป็นแต่อนุโมทนา ยินดี รื่นเริงบันเทิงจิตอย่างทีกล่าว มาแล้ว ทักขิณาก็ไม่บกพร่องไป ผู้ที่อนุโมทนานั้น สามารถ ที่จะประสบส่วนบุญ ซึ่งเกิดขึ้นจากการอนุโมทนานั้นด้วย บัตตานุโมทนามัย เป็นกุศลที่สัตว์จะต้องสั่งสม อาศัยทาน บริจาคบ้าง อาศัยศีลเป็นต้นบ้าง อาจจะสร้างให้เกิดขึ้นได้โดย ไม่ต้องลงทุนอะไร แต่เป็นบุญกุศลได้มาก ถ้าเราสามารถ ขจัดกิเลสได้มาก ผลบุญก็มาก ขจัดกิเลสได้น้อย ผลบุญก็น้อย เพราะเขาไม่ได้วัดกันด้วยการบริจาคเป็นเงินล้าน หรือบริจาค เป็นสตางค์ บริจาค ๑ สตางค์ หรือว่า ๒ บาท แต่ว่าใน การบริจาคเป็นล้านกับบริจาค ๑ บาทนี้ไม่แน่ ถ้าหากว่า บริจาคเป็นล้านเพื่อต้องการชื่อเสียง เหริยญัตรา ให้เขาสดุดี

๗. ปัตตานุโมทนามัย ๑๐๕

ก็ผู้คนที่เสียสละเพียงบาทเดียวไม่ได้ ถ้าเขาเสียสละด้วยต้องการขจัดมัจฉริยะให้ออกไปจากจิตใจ หวังประโยชน์แก่อกุลแก่ตนเองและบุคคลอื่น

ดังนั้น การทำบุญตามแนวของพระพุทธศาสนานี้ ก็คือการขจัดกิเลสให้ออกไปจากจิตใจ สร้างเสริมคุณภาพจิตใจของตนให้ดีขึ้น เพียงเท่านี้ก็ถือว่าเป็นบุญแล้ว ดังนั้น เมื่อทำบุญกุศลอันใดก็ควรอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง คนที่ทำความดีก็ควรที่จะอนุโมทนายินดีกับเขา เมื่อเรามีโอกาสมีกำลังที่จะกระทำได้ แม้แต่การสร้างความรู้สึกเหล่านี้ให้เกิดขึ้นภายในจิตของตนก็ถือว่าเป็นทางบุญ หรือทางให้บุคคลประสบบุญ ทั้งที่เป็นส่วนเหตุ ทั้งที่เป็นส่วนผล.

๘. ธรรมเทศนามัย

ธรรมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม หรือ
สั่งสอนธรรมแก่บุคคลอื่น

ในการสั่งสอนธรรมหรือแสดงธรรมแก่บุคคลอื่นนี้ ถือ
ว่าเป็นบุญประการหนึ่ง ท่านอธิบายลักษณะของพระธรรม
เทศนาไว้เป็นสำนวนนอกจะเป็นภาษาบาลีว่า

เจตนาความจงใจซึ่งเกิดขึ้นภายในใจ ที่ขจัดความ
เกียจคร้านให้ห่างไกล แล้วก็ดำรงจิตตั้งประโยชน์แก่ผู้อื่น
เพื่อแสดงซึ่งอรรถธรรม สอนผู้อื่นด้วย กาย วาจา อัน
บริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง ชื่อว่า **ธรรมเทศนามัย**

หมายถึง การที่บุคคลเราขจัดความเกียจคร้านให้ออก
ไปจากจิตใจ แล้วก็ตั้งใจหวังประโยชน์แก่อกุลแก่บุคคลอื่น
อาศัยที่ตนมีความรู้ความเข้าใจในธรรมทางพระพุทธศาสนา
ก็นำธรรมทั้งโดยอรรถหรือพยัญชนะ คือ ทั้งโดยเนื้อหาสาระ
หรือโดยรูปของคำสอน บอกกล่าวแก่บุคคลผู้อื่น อย่างนี้ชื่อ
ว่าเป็น**ธรรมเทศนามัย**

ท่านอธิบายว่า การแสดงซึ่งธรรมด้วยเจตนาอันเกิดขึ้น
ในจิตนั้นเป็นเหตุ เจตนาอันชื่อว่าธรรมเทศนา คือกุศลเจตนา
เป็นเหตุให้บุคคลตั้งจิตแสดงธรรม ก็หมายความว่า คนที่
จะสอนคนอื่นได้จะต้องมีความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากใจอันบริสุทธิ์

ดังนั้น ในองค์ของธรรมกถึก คือ องค์ของนักเทศก์หรือผู้แสดงธรรม จึงได้แสดงลักษณะเอาไว้ว่า

ผู้แสดงธรรมจะต้องแสดงธรรมไปตามลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

การแสดงธรรมนี้ต้องว่าให้เป็นไปตามลำดับเลยไม่ให้ตัดไป หรือรู้สึกว่ายาวเกินไปยาวไปตัดเสียไม่ได้ คือว่าไปถ้าเรื่องยาวก็ต้องว่ายาว ถ้าเรื่องสั้นก็ว่าสั้นไปตามสั้นไม่ตัดให้เนื้อหาสาระขาดไป

อ้างเหตุผลชี้แจงแนะนำให้ผู้บังเกิดความเข้าใจ

ซึ่งจะต้องยกย้ายเปลี่ยนแปลงไปตามพื้นฐานของผู้ฟัง โดยอธิบายจากง่ายไปหายาก จากใกล้ไปหาไกล จากเรื่องที่รู้แล้วไปหาเรื่องที่ยังไม่รู้เป็นต้น

ผู้แสดงธรรมต้องตั้งจิตปรารถนาจริงๆ ว่า ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

นี่เป็นประเด็นสำคัญมาก มีนักแสดงธรรมเป็นจำนวนมากที่มุ่งจะแสดงโวหารของตนจนเกินไป ไม่คิดว่าจะ เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังหรือเปล่า อย่างจะไปเทศนากับญาติโยมบางคน ซึ่งเข้าใจในธรรมก็ไม่ค่อยสูงอะไรมากนัก ศิล ๕ ก็รักษาไม่ค่อยได้ เราก็ไปแสดงถึงจิต เจตสิก รูป นิพพาน ว่าถึงอภิธรรมที่ละเอียดจนถึยิบไปอย่างนี้ ก็ไม่ได้สำเร็จประโยชน์อะไร จริงอยู่ ธรรมเป็นของดีเป็นของสูง แต่ไม่ใช่

ว่าธรรมเป็นของเหมาะสมแก่บุคคลทุกคนเสมอไป พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ดูอุปนิสัยของคนเสียก่อน จึงทรงแสดงธรรมต้องการที่จะให้เป็นประโยชน์กับเขาจริง ๆ เราจะพบว่า พระองค์ไม่ได้แสดงธรรมอยู่ในระดับเดียว ถ้าหากว่าคนพื้นเพสูง เขาก็เข้าใจดี เพราะว่าเขามีพื้นฐานดีอยู่แล้ว ธรรมก็สูงขึ้น ถ้าหากคนพื้นเพธรรมดาไม่เข้าใจอะไรมากนัก พระองค์ก็ทรงแสดงเรื่องธรรมดา พอจะเข้าใจกันได้ ฟังไปแล้วก็เกิดประโยชน์

ท่านที่เคยเรียนพุทธประวัติมาแล้วก็จะพบว่า พระปัญญา-
 วัคคีย์ ท่านเป็นนักบวชมีพื้นฐานความรู้สูง เพราะฉะนั้น
 พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เรื่องอริยสัจ
 ๔ มรรคมีองค์ ๘ ว่าถึงญาณอันเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนคน
 ฟังรู้เรื่อง พอมาถึงชฎิล มีความรู้สูงอยู่แล้วแต่ตั้งใจในการ
 บูชาไฟ ก็ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรให้ฟัง พอมาถึงท่านยสะ
 ท่านยสะนี้ท่านไม่ได้เป็นนักบวชอะไร พระพุทธเจ้าจะไปว่า
 ให้สูง ๆ อย่างนั้นไม่ได้ พระองค์ก็ทรงแสดงเรื่องธรรมดา
 ทรงชี้แจงเรื่องทาน ศีล สวรรค์ ให้ฟัง เพราะท่านไม่ได้มี
 พื้นฐานสูงเหมือนกับบุคคลอื่น อย่างนี้เรียกว่า มุ่งที่จะให้เป็น
 ประโยชน์กับคนฟัง มิใช่ว่าฟังคร่ำ ๆ หรือว่าฟังแล้วมาถกเถียง
 อะไรกัน ฟังแล้วต้องให้ได้ประโยชน์ สามารถพัฒนาจิตใจ
 พัฒนาความประพฤติพัฒนาความเข้าใจด้านศาสนา ให้เพิ่มพูน
 ยิ่งขึ้น

ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

ไม่ใช่ว่าพระเทศก์เห็นญาติโยมบูชาภักดิ์เทศน์น้อย ก็เลยเทศน์นิดเดียว ถ้าหากว่าเขาบูชาภักดิ์เทศน์มาก ๆ ก็เลยเทศน์เสียไฟเพราะเพราะพรึ่่งอย่างนี้ไม่ได้ พระนักเทศก์จะต้องมีจิตใจที่บริสุทธิ์ ไม่มุ่งหวังเช่นนั้น เขาจะให้อะไรไม่ให้อะไรก็ตาม เมื่ออยู่ในฐานะที่พอสั่งสอนได้ก็สอนก็บอกไปตามความรู้ความสามารถที่จะบอกได้ ไม่จำเป็นว่าเขาจะให้หรือไม่ให้ ในเรื่องทิส ๖ ทรงแสดงในข้อที่ ๓ ว่า

สงเคราะห์ด้วยใจอันงาม สมณะจะต้องปฏิบัติต่อชาวบ้าน คือ สงเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ก็แสดงว่าไม่ได้หวังอะไรตอบแทน มีจิตใจที่บริสุทธิ์สะอาด มุ่งเกื้อกูลแก่เขา มุ่งบอกธรรม มุ่งสั่งสอนธรรม มุ่งให้เขาเข้าใจว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด เป็นสำคัญ

ผู้แสดงธรรมต้องไม่พูดกระทบตนและผู้อื่น คือไม่เจตนาจะด่าเขา เจตนาที่จะด่าเขานี้ ไม่เพียงมีสำหรับนักพูดธรรมะ หรือนักแสดงธรรมหรือผู้ประสงค์ที่จะบำเพ็ญบุญในด้านนี้ การแสดงธรรมนั้นแน่นอนต้องถูกความบกพร่องของใครเข้า พูดธรรมะครั้งหนึ่ง แม้ตัวผู้พูดเองจะเจ้อว่า เรานี้มีความบกพร่องอยู่ในข้อนี้ข้อนั้น ยังมีความประพฤติดูอยู่ในขั้นนั้นขั้นนี้ ก็หมายความว่า ถ้าจะอธิบายธรรม ก็อธิบายธรรมไป อย่าไปคิดว่ากลัวจะถูกคนนั้นคนนี้ ถ้าเจตนาไปด่า

๑๑๐ ทางบุญ

เขาตรง ๆ อย่างนี้ไม่ได้แต่เมื่อพูดธรรมะ ว่าธรรมะไปตามเรื่องของธรรมะ เช่นแสดงโทษของความตระหนี่ ก็ต้องมีคนฟังที่มีความตระหนี่ แต่เราพูดถึงเรื่องความตระหนี่ อย่าพูดถึงผู้ตระหนี่ ถ้าหากพูดถึงคนตระหนี่ขึ้นมาก็พูดถึงเรื่องขาดกเรื่องอะไรต่ออะไรซึ่งท่านแสดงไว้ มาเป็นนิทศนอุทาหรณ์อย่าไปด่าเขาตรง ๆ ซึ่งเป็นกรไม่สมควรสำหรับนักเผยแพรธรรม

พระพุทธศาสนาเราคืออย่างนี้ แม้ระหว่างศาสนาก็เหมือนกัน พระพุทธศาสนาไม่นิยมการยกตนข่มท่าน ว่าศาสนาของฉันดี ศาสนาของผู้อื่นใช้ไม่ได้ ไม่นิยมอย่างนั้น ศาสนาทุกศาสนาย่อมมีความดีของแต่ละศาสนา เหมาะสมสำหรับศาสนานั้น ๆ นักศาสนาจะต้องไม่กระทบกระทั่งกับผู้อื่นหรือศาสนาอื่น

ทำไมจึงต้องมีการแสดงธรรม

ว่าที่จริงไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เพราะว่าคนเราแต่ละคนก็มีหน้าที่การงานไม่เหมือนกัน พวกหนึ่งมีหน้าที่ใช้แรงงานทางกาย และทางความคิด ประกอบกิจการงานตามหน้าที่ไป โอกาสที่จะศึกษาให้เข้าใจในธรรมทั้ง ๆ ที่จิตใจปรารถนาที่จะศึกษาแต่ก็ทำไม่ได้ เพราะว่าเวลาและโอกาสไม่อำนวย คนบางจำพวก เช่น พระสงฆ์ซึ่งท่านให้ความหมายไว้ว่าหมู่ชนที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนให้ผู้อื่น

ได้รู้ตามด้วย จึงแนะนำสั่งสอนประชาชน บุคคลอื่นให้รู้ธรรมะ
เป็นการบำเพ็ญธรรมเทศนามัย

แต่การแสดงธรรมนั้น ไม่ได้เจาะจงว่าพระพวกเดียว
เท่านั้นที่จะแสดงได้ ชาวบ้านก็แสดงได้ ชาวบ้านมีความรู้
ความเข้าใจหลักศาสนา หลักความจริง กฎของกรรม เป็นต้น
ที่ตนได้ศึกษาสดับตรับฟังมา เห็นเพื่อนฝูงญาติพี่น้องของตน
มีอะไรบกพร่อง ก็แนะนำสั่งสอนเขาด้วยความหวังดี ชี้แจง
ผิดถูกให้เข้าใจ ก็ถือว่าเป็นการแสดงธรรม และเป็นบุญ
เหมือนกันนี้แสดงว่ามีบุญมากเหลือเกิน

ทุกหนทุกแห่งเราสามารถจะทำบุญได้ ถ้าพร้อมที่จะ
ทำหรือตั้งใจที่จะทำ

เราเห็นลูกชาวบ้านแกว่งชนกัน กลัวจะถูกรถชน เรา
ก็บอกเขาว่า หนุระวังหน้อยนะ เตี้ยวรถจะชนเอา อะไร
ทำนองนี้ ก็ถือว่าเป็นธรรมเทศนามัย การชี้ทางผิด ทางถูก
ให้แก่เด็กได้รู้ว่า เล่นอย่างนั้นไม่ดี หรือว่าเห็นใครประพฤติก
ไม่ดี ไม่เหมาะ ก็บอกชี้แจง หรือถ้าไม่กล้าบอกโดยตรง
เพราะว่าคนสมัยนี้มีอะไรฉุนเฉียวง่าย สอนตรง ๆ ไม่ค่อยได้
ถ้าปรารถนาจะสอนเขา ก็หาหนทางอะไรมาเล่าให้เขาฟัง หรือ
หาเรื่องเหตุการณ์ที่พอจะเทียบได้กับความประพฤติกของเขา
และผลเสียมาเล่าให้เขาฟัง นี่เป็นธรรมเทศนามัยได้เหมือนกัน

สรุปว่า ธรรมเทศนามัย คือการเทศนาธรรม ด้วยมุ่ง
เกื้อกูลผู้อื่นที่ยังไม่รู้ให้รู้ ไม่เข้าใจให้เข้าใจ ให้เขาสามารถ
ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง ด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ หรือ
ความรู้สึก ไม่ได้มุ่งหมายอย่างอื่น ไม่ใช่ว่าประชดประชัน
ไปด่าเขา ถ้าทำอย่างนี้ได้ ก็ชื่อว่าเป็นบุญ เป็นการแสดง
ธรรม และการแสดงธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

“สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ” การให้ทานธรรม
ชนะการให้ทั้งปวง

ยกย่องว่ามีผลกว่าให้ทานเสียอีก เพราะว่า เราให้
ทานธรรม บอกประโยชน์ บอกผิดชอบชั่วดีแก่เขา นี้ อาจ
จะทำให้เขาได้รับประโยชน์อย่างมหาศาล เช่น ละกิเลสได้
กลับความประพฤตินี้ได้ ผลก็ประจักษ์ว่าสูงกว่าวัตถุทาน

บุญที่สำเร็จด้วยการแสดงธรรมนั้น เป็นบุญที่เป็นส่วน
เหตุอย่างไร?

เจตนาในเบื้องต้นของผู้ที่จะสอนธรรม ที่จะแสดงธรรม
นั้น เป็นจิตที่ประกอบด้วยกุศล เพราะว่าความรู้สึกนี้จะเกิด
ขึ้นไม่ได้สำหรับคนที่ยังมีจิตใจคับแคบ หรือยังมีจิตใจที่ไม่
บริสุทธิ์พอสมควร ไม่ถึงกับต้องบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างพระ-
อรหันต์ ขณะที่เราคิดจะแนะนำสั่งสอนบุคคลอื่น ถือว่าเป็น
มโนสุจริต คือคิดในทางไม่เบียดเบียน แสดงว่าจิตใจตอนนั้น
มีเมตตา ปรรารถนาจะให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ประกอบ

ด้วยกรุณา ต้องการช่วยเหลือบุคคลอื่น ให้ได้รับความสุข ให้ได้รับความรู้ว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ ไหนทางนรก ไหนทางสวรรค์ ก่อนที่จะไปสอนก็ต้องไปศึกษาค้นคว้า ในขณะที่จิตใจต้องเป็นกุศลทั้งนั้นเลย เพราะว่ามันคิดและพิจารณาศึกษาอยู่เฉพาะในเรื่องที่เป็นธรรมะเท่านั้น

ในขณะที่กำลังแสดงธรรม หรือสั่งสอนธรรมอยู่ ชื่อว่าเป็นวิสุทธิจิต ในครั้งแรกก็ได้ชื่อว่าเป็นมโนสุจริต คือคิดในทางที่ดีแสดงออกมา ในขณะที่แสดงอาจจะแสดงทางกายก็ได้ คือแสดงความประพฤติ หรือแสดงท่าทางในการกระทำความดีต่าง ๆ ให้เขาเห็น เช่น สารีตการถวายทาน การรับศีล การอาราธนาธรรม หรือการทำความดีอื่น ๆ การไหว้ผู้ใหญ่ การเดินอย่างไร การนั่งอย่างไร ถึงจะเรียกว่าเป็นผู้ดี เป็นต้น แสดงว่าเป็นสุจริตทั้งทางกาย และทางวาจา ในขณะเดียวกันใจก็ต้องนึกถึงธรรมที่จะพูดที่จะสั่งสอนเขา ตอนนั้นสุจริตก็เกิดขึ้นครบทั้งไตรทวาร คือ ทั้งกาย วาจา ใจ กาย วาจา ใจ ที่เป็นสุจิตนั้นไม่ใช่จะเกิดขึ้นได้ง่ายสำหรับบุคคลทั่วไป แต่สำหรับผู้ต้องการแสดงธรรมสามารถเกิดขึ้นได้ และการแสดงธรรมในที่นี้ ที่ท่านถือว่าเป็นธรรมเทศนามัยนั้น ก็ไม่ได้หมายถึงว่าจะต้องเทศน์ธรรมให้ฟังเสมอไป แม้แต่การบอกศิลปวิทยาการต่าง ๆ ที่เห็นว่าเขาจะไปแล้วจะได้ไปประกอบอาชีพ หรือเป็นเครื่องเรื่องปัญญาให้แก่เขา ก็ถือว่าเป็นการ

๑๑๔ ทางบุญ

แสดงธรรมด้วยเหมือนกัน เช่น ครูบาอาจารย์สั่งสอนศิษย์ก็ดี ผู้หลักผู้ใหญ่แนะนำลูก ๆ หลาน ๆ ให้เข้าใจเรื่องความดีและชั่วเป็นต้นก็ดี นี่ก็ถือเป็นการแสดงธรรมอยู่นั่นเอง

คำว่าธรรมะนี้ ก็คือสภาพที่ทรงไว้ ก็หมายถึงทรงตัวเองเอาไว้ เช่นธรรมฝ่ายดี ก็ทรงความดีเอาไว้ ธรรมฝ่ายไม่ดีก็ทรงความไม่ดีเอาไว้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะกล่าวชี้โทษหรือกล่าวแสดงคุณก็ตาม ถ้าหากว่ามีจิตใจที่บริสุทธิ์มุ่งเกื้อกูลต่อบุคคลอื่นเป็นที่ตั้งแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการแสดงธรรมด้วยกันทั้งนั้น

ธัมมเทศนามัย คือบุญที่สำเร็จด้วยการแสดงธรรม ที่เป็นส่วนเหตุ ขจัดกิเลสโดยตรงก็คือขจัดความเห็นแก่ตัว ความหวงวิชา ขจัดความเบียดเบียน คือคนบางคนชอบซ้ำเติม หรือเรียกว่าชอบสมน้ำหน้า ชอบที่จะเห็นความพินาศของบุคคลอื่น แต่ใครก็ตามที่ไม่มุ่งเช่นนั้นเห็นเขาประมาทพลั้งเผลอก็พยายามกล่าวแนะนำตักเตือน ก็แสดงว่า ความรู้สึกในทางวิหิงสาวิตกนั้นไม่มี มีก็แต่ความเมตตา มีความกรุณาบังเกิดขึ้น ได้ขจัดบรรดาภิเลสทั้งหลายให้ออกไปหมดสิ้น และโดยเฉพาะในขณะที่พูด เราก็พูดธรรมพูดความจริง ก็ขจัดมุสาวาทออกไปได้ การกล่าวธรรมด้วยคำพูดที่ไพเราะ ไม่เบียดเบียนตนและอื่น ก็ขจัดผรุสวาท คือคำหยาบลงไปได้

การกล่าวคำไม่กระทบกระทั่งใคร ไม่เบียดเบียนใคร ไม่เป็นการเสื่อมเขาโคให้ชนกัน ก็เรียกว่า ละคำพูดที่ส่อเสียดออกไปได้

การพูดธรรมนี้เป็น การพูดที่มีประโยชน์ เป็นธรรม มีเนื้อหาสาระ ก็ในขณะนั้นก็ละวาจาที่เรียกว่า เพื่อเจ้อลงไปได้

นอกจากนั้นถ้าแสดงออกมาทางกาย ก็เป็นการละกายทุจริต เป็นต้น แสดงว่าบุญที่สำเร็จด้วยการแสดงธรรมนี้ สามารถที่จะขจัดกิเลสหรือบรรเทาอกุศล และบาปกรรมต่าง ๆ ที่มีประจำอยู่ทางกาย วาจา จิตใจ ของบุคคลให้บรรเทาเบาบางลงไป อย่างน้อยที่สุดก็ในเวลาที่ได้แสดง ดังนั้น ธรรมเทศนามัยจึงเป็นบุญที่เป็นส่วนเหตุ เพราะมีหน้าที่ขจัดกิเลสและบาปกรรมต่าง ๆ ให้เบาบางลงไป

ธรรมเทศนามัยนี้เป็นบุญที่เป็นส่วนผลอย่างไร

บุญที่เป็นส่วนผลก็อย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็คือความสุขกายสบายใจ ตามนัยแห่งสุภาสิตที่ว่า บุญนี้เป็นชื่อของความสุข เมื่อเราแสดงธรรมบอกธรรมแก่บุคคลอื่น ก็เป็นการช่วยเหลือเขาให้ได้รับประโยชน์จากธรรมเหล่านั้น เช่นเขากำลังประมาทพลาดพลั้งไป เราก็ไปชี้แจงแสดงให้เขาเห็นว่า ที่ทำอย่างนี้ไม่ควรอาจจะเกิดความเดือดร้อนขึ้นมาได้ เขาก็รอดพ้นจากอันตรายไปก็ทำให้เราปลาบปลื้มใจ ว่าท่านผู้นี้สามารถหลุดพ้นจากอันตรายมาได้ก็เพราะเราได้ช่วยเหลือเขาไว้ เรา

๑๑๖ ทางบุญ

นึกขึ้นมาครั้งใด ก็มีแต่ความปลาบปลื้มปีติอึดใจ จะเห็นว่า ธรรมเทศนามัย เป็นสิ่งจำเป็นในภาวะสังคมปัจจุบัน เพราะว่าคนเป็นจำนวนมากยุ่งอยู่ด้วยกิจการงานต่าง ๆ ไม่ค่อยมี เวลาที่จะหันมาสนใจธรรมะ บางคนก็ทำอะไรด้วยประมาท พลังเพลอ เช่นการขับรถขาดความระมัดระวังประมาทถึง กับชนคนตาย บาดเจ็บสาหัส ผิดกฎหมายจราจรอะไรอย่างนี้ ถ้าหากว่าเราช่วยกันยำ ช่วยกันแน่น ช่วยกันตักเตือน ช่วยกัน ให้สติว่ากล่าวตักเตือนออกไปก็อาจจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับ อุบัติเหตุบนท้องถนนไปได้ แม้พฤติกรรมด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็น ภัยคุกคามต่อสวัสดิภาพประชาชน ถ้าเราช่วยประกาศชี้แจง แสดงให้รู้ผิดรู้ชอบชั่วดีกันแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ในการสร้าง สันติสุขให้แก่ประชาชนอย่างมากกว่า แต่การกล่าวความจริง ก็ต้องดูจังหวะ ดูเวลา ดูกาละ ดูบุคคลบ้างเหมือนกัน ไม่ใช่ ถือว่าแสดงธรรมจะแสดงเมื่อไรก็ได้

สรุปว่าการแสดงธรรม เป็นการเกื้อกูลแก่บุคคลทั้งสอง ฝ่าย คือ ทั้งผู้รับ และทั้งผู้แสดงเอง ที่จะได้ประสบบุญทั้ง ในปัจจุบัน คือ บุญทั้งที่เป็นส่วนเหตุ ได้แก่การขจัดกิเลส ทั้งทางกาย และวาจา และบุญที่เป็นส่วนผลคือ ความสุขกาย สบายใจที่ได้ทำตนให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ร่วมโลก ร่วมประเทศชาติ ร่วมสกุลวงศ์ ดังนั้น ธรรมเทศนามัย จึงชื่อว่าเป็นทางบุญอีกประการหนึ่ง.

๓. ธรรมัสสวนมัย

ธรรมัสสวนมัย บุญที่สำเร็จด้วยการฟังธรรม

ธรรมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรมนี้ จัดเป็นบุญที่คู่กับธรรมเทศนามัย การแสดงธรรม หมายความว่า ทั้งผู้แสดงทั้งผู้สดับล้วนแต่ได้ประสบบุญด้วยกันทั้งสองฝ่าย ผู้แสดงก็ได้ประสบบุญที่เป็นธรรมเทศนามัย ผู้สดับก็ได้ประสบบุญ ซึ่งเป็นธรรมัสสวนมัย

บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม เป็นบุญที่ไม่ต้องลงทุนอะไรมากนัก ฟังทางวิทยุก็ได้ นอนฟังก็ได้ ทำงานไปฟังไปก็ได้บุญเหมือนกัน

อะไรเป็นผลดีที่ได้จากการฟังธรรม

การฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์คือผลที่ดีเกิดจากการฟังธรรมไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

ธรรมหรืออะไรก็ตาม ไม่มีอะไร ที่คนเราจะรู้ไปทุกสิ่งทุกอย่าง คือถ้าเทียบถึงศาสตร์ต่าง ๆ ในโลกแล้ว สิ่งที่เราผู้มีไม่กี่เปอร์เซ็นต์เราอาจจะรู้หนึ่งในล้านเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น เวลาเราฟังบ่อย ๆ นี้ อย่างที่ท่านบอกว่า **สุตฺตฺสุตฺ ฌภเต ปญฺญํ-ฟังด้วยดี** ย่อมได้ปัญญา เวลาเราฟังธรรมหรือฟังคำสอนอะไรก็ตาม

๑๑๘ ทางบุญ

จะมีบางสิ่งบางอย่างที่เราไม่เคยฟัง แต่มาได้ฟังเข้า นี่เป็น
อานิสงส์ประการหนึ่ง

**๒. บางอย่างก็ฟังมาแล้วแต่ไม่เข้าใจชัด จะเข้าใจชัด
เจนนยิ่งขึ้น**

ถ้าหากลองสังเกตสำนวนในพระสูตร ที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงเราจะพบว่าทรงแสดงซ้ำ ๆ กัน เปลี่ยนแต่หัวข้อ
ธรรม แล้วอธิบายก็ซ้ำ ๆ เพื่ออะไร เพื่อจะย่ำให้คนฟัง
ลดหลั่นลงไป อาจจะไปเข้าใจช่วงใดช่วงหนึ่งเพราะว่าพูดซ้ำ
มาหลายครั้งแล้ว อย่างเช่นทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร ทรง
ยกขั้น ๕ ขึ้นมาแสดง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
ทรงแสดงว่า **รูป** ภิกขเว อนตฺตา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย
รูปคือร่างกายนี้เป็นอนัตตา ต่อไปก็ให้เหตุผลว่าทำไมจึงเป็น
อนัตตา ไปจนจบเรื่องแล้วก็เปลี่ยนตัวประธานใหม่ เป็นเวทนา
เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ลักษณะต่างๆ เหมือน
กัน นี่ทำให้คนฟัง ๆ ซ้ำ ๆ กันถึง ๕ ครั้ง เปลี่ยนแต่ประธาน
เท่านั้น การอธิบายเหมือนกัน เมื่อเราฟังซ้ำ ๆ ก็เข้าใจชัดเจน
ยิ่งขึ้น

๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้

เมื่อก่อนฟังธรรม มีความไม่แน่ใจสงสัยในข้อธรรม
ข้อใดอยู่ เมื่อได้ฟังแล้ว ย่อมลดหรือหมดความสงสัย

๔. ย่อมทำความเข้าใจถูกต้อง

สามารถปรับความคิดเห็นของตนให้ตรงต่อคำสอน

ของพระบรมศาสดาได้โดยปกติคนเรามีอิสระเสรีที่จะคิดอย่างไรก็ได้ ใคร ๆ ก็มีสิทธิ์ที่จะคิด จะคิดผิดคิดถูกเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ถ้าอาศัยการสดับตรับฟังอยู่เสมอว่า บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นแสดงว่าอย่างไร ที่เราคิดนี้ตรงกับที่ท่านแสดงไว้ไหม? ถ้าฟังบ่อย ๆ จะสามารถปรับความคิดความเห็นให้ตรงตามแนวของศาสดาได้ ใครนับถือศาสนาอะไร ฟังคำสอนในศาสนานั้น ๆ เข้า ก็จะสามารถปรับความคิดความเห็นให้ตรงกับศาสดาทำความคิดความเห็นให้ถูกต้องได้

๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

การฟังธรรมทำให้จิตผ่องใส เพราะว่าท่านแสดงธรรมทั้งส่วนที่เป็น “ปหาน” คือส่วนที่ฟังละ และส่วนที่เป็น “ภาวนา” ส่วนที่ฟังกระทำบำเพ็ญ การฟังธรรมนี้จึงเห็นอานิสงส์ได้ในปัจจุบัน

อีกประการหนึ่ง คนเราเกิดมาไม่ได้มีความรู้อะไรมาเลยเรียกว่า เรามาตัวเปล่าจริง ๆ มีแต่ธรรมชาติได้สร้างอวัยวะ ได้สร้างอะไรพอที่จะรองรับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเราจะพบในโลกได้ ในการดำเนินชีวิตก็ต้องอาศัยศึกษาเล่าเรียน หาประสบการณ์ต่าง ๆ เอา สิ่งเหล่านั้นก็จะเกิดขึ้นมาได้ทางประสาทสัมผัส อันเป็นบ่อเกิดของปัญญา ในบ่อเกิดของปัญญานี้ก็มีอยู่ถึง ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฟัง หรือประสาทสัมผัสส่วนอื่น ๆ เช่น เราฟังธรรมหรือฟังอะไรก็ตาม

เราก็ได้รับความรู้ความเข้าใจตามแนวอานิสงส์อย่างทีกล่าวมาแล้ว

๒. จินตามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการนำมาคิดพิจารณา เช่นทรงแสดงว่าคนที่มีขันติ ความอดทน มีโสรจจะความสงบเสงี่ยม ไม่ใช่อดทนแล้วแสดงกิริยาตึงตัง โครมครามลง ทรงแสดงว่าทำให้งาม ดูแล้วสวยงาม เราก็พิจารณาดูว่าเป็นอย่างนี้จริงไหม? ก็ใช้จินตามยปัญญาพิจารณาไปเรื่อย ๆ เมื่อพิจารณาไปอย่างนี้ ถ้าเห็นว่าอะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความดีก็นำไปประพฤติปฏิบัติเท่าที่จะปฏิบัติได้

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการกระทำ หรือบำเพ็ญให้มีให้สูงขึ้น ฟังแล้วก็พิจารณา พินิจพิจารณาแล้วก็น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในวิชาการชั้นไหนก็ตาม เราได้ฟังตำราทำอาหารมา ก็ต้องคิด คิดแล้วก็นำมาปรุง ปรุงแล้วก็ได้บริโภค ก็ได้ลิ้มรสของอาหารนั้น ในการฟังธรรมก็เหมือนกัน ไม่ใช่ฟังกันไปประดับความรู้ เพียงอย่างเดียว เพราะไม่อำนวยความสะดวกให้ได้เต็มที่เหมือนกับเรารู้ว่า ยานี้แก้โรคอย่างนั้น แต่ไม่เคยกินเข้าไป โรคจะหายได้อย่างไร ในการฟังธรรมก็มีนัยเช่นเดียวกัน ดังนั้นธัมมัสสวนมัย คือทางบุญที่เกิดขึ้นด้วยการฟังธรรมนี้เป็นสิ่งที่เราไม่ต้องลงทุนรอนอะไร ในปัจจุบันนี้ก็สามารพฟังจากวิทยุได้มาก จึงเป็นทางบุญที่น่าจะประพฤติปฏิบัติ

การฟังธรรมเป็นบุญสวนเหตุอย่างไร

จะเห็นได้ว่าในขณะที่เราฟังธรรม ไม่ว่าจะฟังเทศน์ ฟังปาฐกถา หรือฟังอะไรก็ตามที่เป็นกุศลในขณะนั้น จิตใจของผู้ฟังถ้าหากแน่วแน่พอสมควร ก็จะตกอยู่ในความสงบ ความฟุ้งซ่านต่าง ๆ ซึ่งเคยเกิดขึ้นกลุ่มรุมจิตใจ คิดโน่นคิดนี่ วุ่นวายไปหมด ก็จะสงบไปชั่วครั้งชั่วคราว เป็นการแสดงว่า ในขณะนั้นกระแสเสียงแห่งธรรม ซึ่งบุคคลกำลังสดับอยู่ ได้ ขจัดความฟุ้งซ่าน ความไม่สงบแห่งจิตให้บรรเทาเบาบางลง ไปได้ระยะหนึ่ง นี่ก็เป็นเรื่องของบุญที่เป็นส่วนเหตุ เพราะ พอเริ่มฟังธรรม ธรรมจะทำหน้าที่ขจัดฟุ้งซ่านแห่งจิตใจของ บุคคลให้เบาบางลงไป

การฟังธรรมนี้ให้บุญที่เป็นส่วนผลแก่ผู้ฟังอย่างไร

ข้อนี้เห็นได้ง่ายมาก เพราะว่า การที่บุคคลได้ศึกษา เล่าเรียนเรื่องธรรมกถิติ วิชาความรู้กถิติ-นี้เองจึงช่วยให้บุคคล ผู้นั้นสร้างตนเองให้ประสบความสำเร็จความสุขในชีวิตปัจจุบัน ดูเพียงผลของธรรมที่เราจะฟังเห็นได้ในปัจจุบัน เช่น บุคคล ที่ได้ฟังธรรมมาแล้ว ทราบว่าอะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ เข้าใจความจริงในเบื้องต้นว่าการฆ่ากันก็ดี การลักขโมยกัน ก็ดี การประพฤติผิดในกามของกันและกันก็ดี การพูดเท็จ พูดคำหยาบ ส่อเสียด เพื่อจ้อเหลวไหล ตลอดจนการดื่มสุรา เมรัยเป็นต้นกถิติ เป็นทางชั่วทางเดือดร้อน ตนได้สดับรับฟัง มาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนไม่ให้พุทธศาสนิกประพฤติ

๑๒๒ ทางบุญ

และปฏิบัติในแนวทางนั้น ตนก็ได้ละเว้นไม่ประกอบกรรม เช่นนั้นอีกต่อไป เป็นการสร้างความสุขกายสบายใจ ความปราศจากเวรภัย อันเกิดขึ้นจากผลของการฆ่า การขโมย เป็นต้น ดังที่เกิดขึ้นแก่บุคคลทั้งหลาย

ทำให้บุคคลนั้นรู้จักตนเอง

คำว่า สอนให้รู้จักตัวเองนี้ เป็นการสอนที่ลึกซึ้งว่า ตนคือใคร ในขณะที่จิตของตนเป็นอย่างไร กิจการงานของเราที่ประกอบอยู่นี้มีผลดีหรือไปก่อความเดือดร้อนให้ใคร เข่าบ้างไหม การรู้จักตนเองจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้าหากเราสามารถรู้จักตนเองได้แล้ว ก็สามารถมองเห็นโทษของตนได้ว่า นั่นเป็นความผิด และสามารถที่จะมองเห็นความดีที่ปรากฏในตนได้ ก็ทำให้เตือนตนเองได้ว่า มีอะไรผิดพลาดบกพร่องบ้าง คนจะรู้จักตัวเองได้ก็ต้องอาศัยการขจัดรับฟัง การตรวจสอบพิจารณาดูตน เมื่อเรารู้จักตัวเองได้จะปรับปรุงตัวให้ถูกต้องก็จะได้รับความสุขกายสบายใจ นี่เป็นผลที่พึงเห็นได้

การที่บุคคลได้มาฟังธรรม ก็ทำให้ได้รู้จักหน้าที่ของตนดียิ่งขึ้นว่าตนมีหน้าที่เป็นพ่อแม่ ควรจะทำอย่างไรบ้างต่อลูก ปฏิบัติต่อลูกอย่างไรจึงจะถูกต้อง

เจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่พิทักษ์สันติราษฎร์ ก็ทำหน้าที่พิทักษ์สันติราษฎร์ไป

ทหารมีหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ ก็ทำหน้าที่ป้องกัน
ประเทศชาติไป

พระมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติสั่งสอน
ก็ทำหน้าที่ของตนไป

อุบาสก อุบาสิกา มีหน้าที่ศึกษาสมาทานศีล ทนุบำรุง
พระศาสนา เป็นต้น ก็ทำหน้าที่ของตนไป

การที่บุคคลรู้จักหน้าที่ แล้วทำไปตามหน้าที่นั้น ๆ จะ
เกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยการพึงธรรมชาติ เมื่อใดบุคคลมาปฏิบัติหน้าที่
ตามที่ตนมีอยู่ ก็จะได้รับความสุขใจ มองดูชีวิตของตนใน
หนหลังก็ไม่หวาดสะดุ้ง ไม่เสียใจว่าตนได้ก่อสร้างความผิด
พลาดอะไรไว้บ้าง ทั้งนี้จะเกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้นได้ก็ด้วย
การที่สดับตรับฟังธรรม เป็นต้น

๑๐. ทิฏฐชุกัมม

ทางบุญประการสุดท้ายและถือว่าสำคัญมากคือ **ทิฏฐชุกัมม** การทำความเห็นของตนให้ตรง

เนื่องจากการกระทำพูด คิดของคนจะดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับจิตเป็นสำคัญเพราะต้องคิดก่อนจึงพูดและทำ หากความคิดของเขาดีการกระทำ เรื่องที่พูดก็ดีตกลงไป หากความคิดไม่ดีการกระทำพูดก็ไม่ดีตามไปด้วย แต่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนพูดคิด ทำดีได้นั้น คือความเห็นที่ถูกต้องของเขา เพราะในแง่ของการปฏิบัติความดีที่เรียกว่าบุญกุศลนั้น ความเห็นชอบ หรือ**สัมมาทิฏฐิ** มีบทบาทสำคัญมาก ของเพียงแค่คนมี**สัมมาทิฏฐิ**เท่านั้น ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบเป็นต้นก็จะติดตามมาเอง

ทิฏฐชุกัมม คือการทำความเห็นของตนให้ตรง จึงเป็น**สัมมาทิฏฐิ** ปัญญาอันเห็นชอบ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าความเห็นชอบจะเกิดขึ้นมาได้ ต้องอาศัยการปรับความเห็นของตนให้ตรง ปัญหาที่น่าศึกษา คือ

“ความเห็นอย่างไรเรียกว่าความเห็นตรง?”

“อะไรเป็นมาตรวัดความคิดเห็นของคนว่าตรงหรือไม่ตรง?”

ความเห็นตรง คือความเห็นที่ถูกต้องตามความจริงอย่างแท้จริง ที่ท่านผู้รู้สังขธรรมเหล่านั้นได้มีญาณหยั่งรู้และได้แสดงไว้ สังขธรรมเหล่านั้นจึงเป็นมาตรเครื่องวัดและกำหนดว่า ความเห็นของใครตรง หรือไม่ตรง หากความเห็นของใครถูกต้องตามสังขธรรมดังกล่าว ความเห็นของผู้นั้นชื่อว่าตรง เมื่อความเห็นตรงแล้ว ความเห็นชอบก็บังเกิดขึ้นคุ้มครองใจของบุคคลนั้น ให้เป็นผู้มีปัญญามากพอที่จะรักษาตนคุ้มครองตนได้

ในที่นี้จะนำความเห็นที่คนควรปรับให้ตรง ตามนัยแห่งอภินนทกสูตร คือพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมอันไม่ผิด ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่คนที่ยังไม่ได้ยึดถือใครว่าเป็นศาสดา โดยทรงแสดงว่าเมื่อพวกเขายังไม่ได้ศาสดาที่น่าพอใจก็ขอให้สมาทานประพฤติกกรรมที่ไม่ผิด เพราะธรรมที่ไม่ผิดอันบุคคลสมาทาน ประพฤติให้สมบูรณ์แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ผู้นั้นตลอดกาลนาน

ธรรมเช่นไรจัดว่าเป็นธรรมที่ผิดเล่า?

ความเห็นผิดอันมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ “เห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล สิ่งที่ยุซาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงต่าง ๆ

๑๒๖ ทางบุญ

ไม่มีผล เห็นว่าผลวิบากของกรรมดี กรรมชั่วไม่มีปฏิเสธ
ความมีอยู่ของโลกนี้ โลกหน้า มารดา บิดา ไม่ยอมรับ
ความมีอยู่แห่งโอปปาติกสัตว์ เห็นว่าท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติ
ชอบ รู้จักโลกนี้และโลกอื่นไม่มี เป็นต้น”

ความเห็นเหล่านี้ไม่ตรงกับวาตะของพระอรหันต์ทั้ง
หลายซึ่งมีญาณหยั่งรู้ว่า สิ่งเหล่านั้นมีอยู่ แต่คนบางจำพวก
มีความเห็นขัดแย้งกับพระอรหันต์ทั้งหลาย ความเห็นในลักษณะ
นี้จึงเป็นมิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด ผลเสียของมิจฉาทิฎฐิดังกล่าว
นั้นมีมากเช่น

๑. คนที่เห็นเช่นนั้นย่อมนละเลยสุจริตธรรมทั้งทางกาย
วาจา ใจ และจะทำ พุศฺ คิดในทางทุจริต เพราะเขามอง
ไม่เห็นโทษของอกุศลกรรม และอานิสงส์ของกุศลกรรม

๒. เพราะความเห็นผิด ทำให้ความคิด คำพูด การ
กระทำผิดตามไปด้วย

๓. วาจาของเขาเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย
ผู้รู้จักทั้งโลกนี้และโลกหน้า แต่เขากลับปฏิเสธว่าสิ่งเหล่านั้น
ไม่มีชื่อว่าเป็นการบัญญัติอสังขารธรรมขึ้นในโลก คนเหล่านี้
จะยกตนข่มผู้อื่น แม้คุณธรรมความดีมีศีลเป็นต้นของบุคคล
นั้นที่เคยมีอยู่ ก็จะไม่ยอมไป กลายเป็นคนทุศีล มีความเห็นผิด
ตำริผิด ทำผิด พุศฺผิด ทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์
จนกล้าบัญญัติอสังขารธรรม และมีการยกตนข่มคนอื่น

๔. เพราะมีความเห็นดังกล่าว ความคิดที่จะปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองในด้านศีลธรรม ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่คนเหล่านั้น เพราะเขาปฏิเสธทั้งเหตุและผล การดำรงชีวิตของคนเหล่านั้น ท่านถือว่ามีอยู่สักว่าลมหายใจเข้าออกเท่านั้น เพราะเขาไม่ปฏิบัติในสิ่งที่จะเกื้อกูลแก่ตนและคนอื่น ทั้งยังมีความคิดการกระทำ คำพูด ในทำนองหักรานประโยชน์ที่ตนและคนอื่น จะพึงได้พึงถึงด้วย

ทางบุญ คือการทำความเห็นของตนให้ตรง ควรทำอย่างไร?

บุคคลควรทำด้วยการขจัดความเขลา ความหลงออกไปจากจิต ปัญหาบางอย่างที่ไม่อาจหาข้อยุติด้วยลำพังตนเองได้ เพราะขีดความสามารถของปัญญาจำกัด คนจำเป็นต้องมีหลักยึดที่อาจเชื่อได้ด้วยความมั่นใจว่า เรื่องนี้จะต้องมีความถูกต้องไม่ผิดพลาด แม้เรื่องเหล่านี้จะเป็นอจินไตยคือไม่ควรคิด แต่พระพุทธเจ้าผู้รู้เห็นเรื่องเหล่านี้ด้วยพระญาณ ทรงจำแนกไว้โดยพิสดาร มากแห่ง มากนัย บางเรื่องอาจใช้ข้อสังเกตพิจารณาเอาได้ หากพยายามใช้เหตุผล พิจารณา โยงเหตุ โยงผลในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนและคนอื่น จะเกิดการยอมรับกฎแห่งกรรม บาป บุญ คุณของมารดาบิดา และท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จนได้บรรลุผลในชั้นต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงได้ โดยไม่ต้องปล่อยให้เวลาแห่งชีวิต ต้องมาสูญเสียไปเพราะการถกเถียงคัดค้าน จนถึงกล่าวกันว่าเรื่องนี้

๑๒๘ ทางบุญ

เป็นปัญหาโลกแตก ซึ่งไม่มีความจำเป็นอะไรเลย ที่จะให้เรื่องนี้กลายเป็นปัญหา หากบุคคลเหล่านั้นจะอาศัยหลักสัทธา ๔ ประการ คือ

๑. **กมุขมสัทธา** เชื่อความมียู่ของเจตนาที่ตนกระทำลงไปทางกาย วาจา ใจ อันสรุปรวมว่า กรรม คือการกระทำ ดีบ้าง ชั่วบ้าง กลาง ๆ บ้าง ตามสมควรแก่เจตนา นั้น ๆ

๒. **วิปากมสัทธา** เชื่อว่าการกระทำทุกอย่างต้องมีผลตามสมควรแก่เหตุ เช่นการรับประทานอาหาร มีความอึดเป็นผล การทำงานมีความสำเร็จของงานในขั้นนั้น ๆ เป็นผล การเรียนหนังสือมีความรู้เป็นผล เป็นต้น

๓. **กมุขมสุสกตาสัทธา** เชื่อความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมและผลกรรมเป็นของ ๆ ตน เหมือนตนเองรับประทานอาหาร ตนเองเท่านั้นจะเป็นคนอึด คนอื่นจะมากอึดแทนกันไม่ได้

หากว่า ยังไม่อาจปลงใจในเรื่องเหล่านี้ เพราะเหตุใด เหตุหนึ่งก็ตาม คนอาจจับหลักที่สำคัญ คือ

๔. **ตถาคตโพธิสัทธา** เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยถือว่าเรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ และทรงแสดงไว้ เหมือนกับการเชื่อความมียู่ของสุริยจักรวาลตามที่นักดาราศาสตร์บอกไว้ เชื่อว่ามีเชื้อโรคขนาดเล็ก ๆ ต้องขยายหลาย ๆ พันเท่า จึงอาจจะเห็นได้ด้วยกล้องจุลทรรศน์

ตามคำบอกเล่าของหมอ ซึ่งได้เห็นความมียูของเชื้อโรค ด้วยกล้องจุลทัศน์เป็นต้นฉะนั้น

คนเป็นอันมากที่มักจะถือตัวว่า ยุคนี้เป็นยุคของวิทยาศาสตร์ จะเชื่ออะไรก็ต้องมีเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ แต่คนเหล่านั้นได้มองข้ามความจริงไปข้อหนึ่ง คือ

“นักวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงนั้น จะไม่ยืนยันหรือปฏิเสธเรื่องอะไร ในเมื่อเขายังไม่ได้พิสูจน์เรื่องนั้น ๆ ตามหลักการและวิธีการแบบวิทยาศาสตร์”

เรื่องของความเชื่อหรือไม่เชื่อนี้ เป็นปัญหาที่มักนำมาถกเถียงกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับ “กรรม สังสารวัฏ นิพพาน” ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ไม่น้อย ที่เป็นการถกเถียงกัน โดยละเลยเหตุผลที่ตนใช้วินิจฉัยในชีวิตประจำวัน เช่น

เชื่อความมียูอย่างสลับซับซ้อน สุดจะนับจะประมาณ ได้แห่งระบบสุริยจักรวาล จากรายงานของนักดาราศาสตร์ ผู้ใช้กล้องโทรทรรศน์ส่องดูระบบสุริยจักรวาล เชื่อความมียูแห่งจุลชีพขนาดเล็ก จนต้องใช้กล้องขยายจึงเห็นได้ มีคนสักกี่คนที่เคยดูกล้องโทรทรรศน์ และกล้องจุลทัศน์ แต่คนเหล่านั้นก็พร้อมที่จะเชื่อนักดาราศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์เหล่านั้น โดยหาได้เฉลียวใจไม่ว่า ความเชื่อของตนไม่ได้เป็นความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์อะไรเลย แต่เป็นการเชื่อตามที่เขาบอก รายงานไว้เท่านั้นและไม่อาจมองเลยไปถึงการเห็นระบบ

๑๓๐ ทางบุญ

สุริยจักรวาลและจุลชีพทั้งหลายว่า นักดาราศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์เหล่านั้น หากไม่ได้อาศัยกล้องโทรทัศน์และกล้องจุลทัศน์แล้ว เขาก็มองไม่เห็นเหมือนกัน และกล้องเหล่านั้นหากใช้สลับกัน คือ นำเอากล้องโทรทัศน์มาดูพวกจุลชีพ นำเอากล้องจุลทัศน์ส่องดูระบบสุริยจักรวาล ย่อมไม่อาจส่องให้เห็นสิ่งที่ตนต้องการดูได้

“การเห็นระบบสุริยจักรวาลและจุลชีพทั้งหลาย มีความสัมพันธ์จนไม่อาจแยกออกจากกล้องโทรทัศน์และกล้องจุลทัศน์ได้ตลอดไปฉันใด การเห็นกรรม ผลกรรม สังสารวัฏ มีความสัมพันธ์กับพระญาณของพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายที่ได้แสดงเรื่องเหล่านี้ไว้ ก่อนที่ยังไม่มีพระญาณและญาณ ก็ไม่อาจที่จะรู้เห็นได้เช่นเดียวกันฉันนั้น”

ความรู้เห็นของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย ตลอดถึงนักวิทยาศาสตร์ทั้งปวงนั้น เปรียบเหมือนคนที่ขึ้นไปยืนบนที่สูง มองเห็นทิวทัศน์ต่าง ๆ รอบด้าน แล้วลงมาบอกคนที่อยู่ข้างล่างว่า เมื่อตนยืนอยู่บนที่นั้น สามารถมองเห็นทิวทัศน์อย่างนั้นอย่างนี้ คนที่ฟังเรื่องนี้จะทำได้เพียง ๒ ประการ คือ

- ยอมรับ เชื่อถือความที่เขาบอก อย่างน้อยที่สุดเชื่อว่า คั้นนั้นเขาบอกว่าเขารู้เขาเห็นอย่างนั้น

- ขึ้นไปยืนบนจุดที่เขาว่าเขาเห็น แล้วมองดูในจุดที่เขา
มองดำ จะจริงหรือไม่จริงเป็นเรื่องที่จะรู้ได้ด้วยตนเอง

การด่วนปฏิเสธไปก่อนโดยไม่ได้ใช้เหตุผลอะไร จึง
เป็นการกระทำของคนที่ไม่อาจกล่าวได้ว่าฉลาด เพราะว่า
“จุดที่เขาบอกว่าเขาเห็นนั้น มีความสัมพันธ์อย่างแยกกัน
ไม่ได้กับจุดที่เขาอื่น” ทิวทัศน์ต่าง ๆ ที่เขาบอกว่าเขาเห็น
เมื่อยืนบนที่สูงนั้น เมื่อเขามายืนที่ถนนเขาก็ไม่อาจเห็นได้
เช่นเดียวกัน การยืนยันหรือปฏิเสธของคนทั้งหลายในเรื่อง
อะไรก็ตาม จึงต้องอาศัยการกระทำทั้ง ๒ ประการอย่างใด
อย่างหนึ่งดังกล่าวแล้วจึงจะได้ชื่อว่า

“เป็นคนเชื่ออย่างมีเหตุมีผลของนักศาสนาและนัก
วิทยาศาสตร์ที่ดี”

เพราะว่าในชีวิตจริง ๆ นั้น แหล่งความเชื่อที่ถือว่า
มีเหตุมีผลควรเชื่อได้ คนจะต้องอาศัยหลัก ๓ ประการเป็น
การตัดสินใจในการ ยอมรับ นับถือ เชื่อ ในเรื่องต่าง ๆ คือ

- ได้ประจักษ์เรื่องนั้น สิ่งนั้น ด้วยตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจของตน

- อนุมานเอาจากสิ่งที่ตนประจักษ์ ไปหาความจริงใน
สิ่งที่ตนยังไม่ประจักษ์ด้วยประสาทสัมผัส

- ดำรา หลักฐาน เอกสาร บุคคล ที่ได้แสดงเรื่อง
เหล่านั้นไว้

๑๓๒ ทางบุญ

ในฐานะของชาวพุทธ ซึ่งประกาศตนถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดชีวิตนั้น การอาศัยதாகตโพธิสัตว์เป็นหลักไว้ ย่อมเป็นความปลอดภัยและถูกต้องที่สุด ในเมื่อยังไม่อาจปฏิบัติธรรมจนบรรลุญาณ เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายได้บรรลุ อย่างน้อยที่สุดผลที่คนจะสัมผัสได้ในปัจจุบัน เช่น

- จะไม่สูญเสียเวลาแห่งชีวิตไปคิด ไปถกเถียง มีความลึกลับสงสัย จนถึงพุ้งซ่านในเรื่องที่ไม่อาจรู้ได้โดยถ่องแท้ เพราะอาศัยปริยัติเป็นหลักตัดสินเพียงอย่างเดียว

- สามารถใช้เวลาแห่งชีวิตของตน ให้เข้าใจพระรัตนตรัยยิ่งขึ้น เพราะเวลาแห่งชีวิตคนเรานั้นไม่มากพอที่จะไปรุ่มรวยกับเรื่องอื่น ๆ นอกจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกข์ เหตุเกิดแห่งความทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีที่จะดับทุกข์ในชีวิตมากนัก

- ศรัทธาปลาทะในพระรัตนตรัยของตนจะมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามวาทะของคนอื่น ขอเพียงแต่เรามีหลักยึดว่าคนที่กล่าวเช่นนี้เขาไม่ได้ตรัสรู้ แต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ พระพุทธวจนะย่อมมีคุณค่าควรแก่การรับฟัง เชื่อถือ ปฏิบัติตามมากกว่า

- ช่วยควบคุมความคิดของพวกปัญญาล้ำหน้าศรัทธาไม่ให้พุ้งซ่านจนถึงกับเทียบเคียงความรู้ของตนกับพระสัมพันธญาณของพระพุทธองค์ อันเป็นเหมือนการนำเอาเมล็ดพันธุ์

ผักกาดไปเทียบกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งห่างไกลกันมากจนไม่อาจเปรียบเทียบกันได้เลย

ที่ไม่ควรจะลืมก็คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องที่เป็น อจินไตย คือไม่ควรคิด หรือไม่อาจรู้โดยต้องแท้ด้วยการคิดไว้ ๔ ประการ คือ

๑. พุทธวิสัย วิสัยแห่งพระพุทธเจ้า
๒. ฌานวิสัย วิสัยแห่งฌานหรือท่านผู้เข้าถึงฌาน
๓. กम्मวิปากวิสัย เรื่องกรรมและผลแห่งกรรม
๔. โลกจินตนา เรื่องของโลกหรือความคิดของชาวโลก

ข้อนี้รับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย ๔ อย่างนี้บุคคลไม่ควรคิด เพราะใครคิดเข้าจะพึงกลายเป็นคนบ้า” อาจจะมีปัญหาว่า ทำไมจึงคิดไม่ได้เล่า?

ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ความรู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องเหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้โดยถูกต้องสมบูรณ์ก็ต้องอาศัยเครื่องมือ คือ พระพุทธญาณเท่านั้น ใครไม่อาจคิดสันนิษฐานเอาตามสติปัญญาของตนได้ เหมือนคนไม่อาจพิสูจน์รสอาหารได้ด้วยตา ไม่อาจดูระบบสุริยจักรวาลได้ด้วยกล้องจุลทรรศน์ ไม่อาจเห็นบาปบุญคุณโทษได้ด้วยตาเนื้อฉะนั้น เมื่อบุคคลประสบกับปัญหาเหล่านี้หรือปัญหาเหล่านี้ที่ไม่อาจหยั่งรู้โดยต้องแท้ได้ เพื่อตัดปัญหาดังกล่าวแล้ว ในฐานะของพุทธศาสนิกที่ดี ควรสอบสวนทวนถามจากพระพุทธเจ้า ซึ่งยังดำรงพระชนม์อยู่

๑๓๔ ทางบุญ

ในปัจจุบันนี้ ในรูปของพระธรรมวินัย ดังพระพุทธดำรัสที่
ตรัสแก่พระอานนทเถระว่า

“อานนท์ ธรรมและวินัยอันใด ที่เราแสดงแล้วบัญญัติ
แล้วแก่เธอทั้งหลาย พระธรรม พระวินัยนั้นจักเป็นศาสดา
ของพวกเขา เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”

เมื่อพบหลักฐานว่า พระพุทธเจ้าแสดงไว้อย่างไรแล้ว
ให้ยอมรับนับถือเชื่อไปตามนั้นโดยทำความรู้สึกเป็นหลักใจว่า
“ข้อนี้พระพุทธเจ้า ผู้รู้เห็นเป็นพระอรหันต์ ได้ตรัสรู้ และ
ทรงแสดงไว้ เราต้องเชื่อตามที่พระองค์ทรงแสดงไว้ เพราะว่า
เราไม่ได้เป็นผู้ตรัสรู้ แม้แต่พระอรหันต์อย่างพระอานนทเถระ
เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นอนุพุทธะ คือรู้ตามพระพุทธเจ้า
แท้ ๆ ท่านยังกล่าวว่า

“ข้าพเจ้าได้สดับมามาแล้วอย่างนี้...หากเราจะคิดเอา
เองเข้าใจเอาเองย่อมเป็นการกระทำที่ไม่สมควร หากว่าไม่
ตรงกับที่ทรงแสดงไว้ ย่อมได้ชื่อว่ามีความคิด การ
กระทำเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธเจ้า ทำให้เป็นคนมองไม่เห็น
โทษของอกุศลธรรม และอนิสงส์ของกุศลธรรม อันเป็น
ทางนำมาซึ่งผลร้ายต่าง ๆ อย่างที่ทรงแสดงไว้ในอปัณณก-
สูตร ความว่า

“คำพูดถึงโลกหน้า...ซึ่งมีอยู่ว่า ไม่มี ย่อมเป็นความ
เห็นผิด ความดำริผิด และคำพูดผิด เขาย่อมกล่าวเป็น
ปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ผู้รู้จักโลกหน้า การทำให้ผู้อื่นเข้าใจ

ว่าโลกหน้าไม่มีจึงเป็นการบัญญัติอิศธรรมและยกตนข่มผู้อื่น อุกุศลธรรมชื่อว่าเกิดมีขึ้น เพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย ในข้อนั้นวิญญูชนพิจารณาเห็นว่า

ถ้าโลกหน้าไม่มี คน ๆ นี้ตายแล้วจักทำตนให้ปลอดภัยได้ แต่ถ้าโลกหน้ามีก็จักเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แม้สมณพราหมณ์จะกล่าวว่า โลกหน้ามี...ถ้อยคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะเป็นจริงหรือไม่ จงยกไว้ แต่คนนี่ที่ทุศีล มีความเห็นผิด พุดว่าผลบุญบาปไม่มี..ย่อมถูกวิญญูชนติเตียนในปัจจุบันถ้าโลกหน้ามี คน ๆ นั้นก็ถือเอาโทษทั้งสองฝ่ายคือถูกติเตียนในปัจจุบัน และตายไปก็จักเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก คน ๆ นั้นชื่อว่าถือผิด สมาทานผิดซึ่งอปัณณกธรรม แม้ไปแต่ความเห็นแง่เดียวของตน เว้นฐานะที่เป็นกุศล ส่วนผู้เห็นว่าบุญบาปมี..ชื่อว่าถือถูก สมาทานถูกซึ่งอปัณณกธรรม แม้ไปทั้งวาทะของตนและของอื่น เว้นฐานะที่เป็นอกุศล”

การเชื่อตาม เห็นตาม พุดตามที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้โดยอาศัยหลักตถาคตโพธิสัตถาดังกล่าว จึงเป็นเหตุแห่งความเจริญโดยส่วนเดียว

เนื่องจากเรื่อง ทางบุญ เป็นเรื่องของวิภูคามิกุศล คือความดีขั้นตบแต่งภพชาติให้ประณีต อันเป็นการเสริมสร้างบารมีธรรม เพื่อการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางของ

๑๓๖ ทางบุญ

พระพุทธศาสนา เรื่องทิฏฐุชุกัมม์ ที่ควรทำให้ตรงที่จะกล่าว
ในที่นี้จึงมีเพียง ๒ ประการ คือ

๑. เรื่องกรรม ผลกรรม และการที่สัตว์ทั้งหลายมี
กรรมเป็นของ ๆ ตน ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยพระญาณ
คือ

- **จตุปปาทญาณ** พระญาณที่ทรงกำหนดรู้การจตุ
การอุบัติของสัตว์ทั้งหลายที่แตกต่างกันว่าเป็นไปตามกรรม
ของสัตว์เหล่านั้น

- **ฐานาฐานญาณ** พระญาณที่ทำให้รู้ความเป็นไปได้
และเป็นไปไม่ได้ คือกรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่ว แต่
เป็นไปไม่ได้ที่คนทำดีแล้วจะประสบความเดือดร้อนเพราะ
ผลแห่งการกระทำของตน หรือคนทำชั่วแล้ว จะได้รับความสุข
ความเจริญเพราะผลแห่งความชั่วของตน

- **วิปากญาณ** พระญาณที่ทำให้ทรงรู้ผลแห่งกรรม
ของสัตว์ทั้งหลายผู้กระทำความชั่ว จะให้ผลไม่สืบสนกัน ไม่
มัวไปหลงสันนิษฐานหรือเข้าใจเอาเอง

หากบุคคลใดก็ตามมีญาณเหล่านี้อยู่ จะรู้เรื่องของ
กรรม ผลกรรม เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้า และพระอรหันต์รู้
เมื่อญาณของตนยังไม่มี ก็ควรทำความเห็นของตนให้ตรงตาม
พระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ เพื่อถือเป็นแนวในการปฏิบัติ ในการ
ละความชั่ว ประพฤติความดี เพราะแม้ว่าเราจะไม่อาจหยั่งรู้
ถึงกฎแห่งกรรมโดยถ่องแท้ด้วยตนเองทั้งหมดก็ตาม เรื่อง

กรรม ผลกรรมเป็นอันมาก ที่เพียงแต่ใช้โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจด้วยอุบายอันแยบคาย ด้วยเหตุด้วยผล ก็สามารถเห็นได้ทั้งกรรม ผลกรรมของตน และของคนอื่น อันมีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยเสริมสร้างกัมมัสัทธิ และ กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ คือเชื่อกกรรม และปัญญาอันเห็นชอบ ในการที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตน ให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนอยู่ในจุดที่คุ้มครองตนได้ รักษาตนได้ ขึ้นของความเชื่อ นั้นขอเพียงแต่อยู่ในจุดที่เชื่อว่า

“การกระทำที่ก่อปรด้วยเจตนา อันบุคคลกระทำลง ไปทางกายวาจาใจนั้นมีอยู่ ผลทั้งหลายในโลกนี้เกิดมาจาก เหตุ ไม่มีผลอันใดที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ และผลกับ เหตุจะไม่ขัดแย้งกัน คือถ้าเหตุดีผลก็ดี เหตุชั่วผลก็ชั่ว”

ด้วยการทำความเข้าใจของตนให้ตรงอย่างนี้ จะทำให้ ยอมรับความมีอยู่แห่งผลของท่าน คีล การบูชาเป็นต้น และยอมรับความมีอยู่แห่งโลกนี้ โลกหน้า สัตว์ที่เกิดโดย โอบปาติกกำเนิด ท่านผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบจนสามารถรู้แจ้ง โลกนี้และโลกหน้าเป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้ปฏิบัติตนตามสัทธิธรรม นำชีวิตเข้าสู่วิถีทางแห่งสุจริตทั้งกายวาจาใจตั้งกล่าวแล้ว ทำให้ตนคลาดแคล้วจากเวรภัยในปัจจุบัน และไม่ต้องหวาด หวั่นต่อภัยในออบายทั้งก่อนตายและหลังตายไปแล้ว เชื่อว่าเป็น การทำความสวัสดิแก่ตนในโลกทั้งสอง

๒. เรื่องสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด ตามแรงของกิเลส กรรม ที่ตนได้กระทำไว้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้เรื่องเหล่านี้ด้วยบุพเพนิวาสานุสสติญาณ และ ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์เกินวิสัยที่สามัญมนุษย์จะหยั่งรู้ได้ นำมาเปิดเผยชี้แจงแสดงแก่โลกไว้โดยอเนกปริยาย แม้แต่พระพุทธรูปที่ทรงเปล่งหลังจากตรัสรู้ใหม่ อันพระอรหันตภิกษุทั้งหลายบอกว่าเป็นเรื่องของการทรงปรารภสังสารวัฏ คือทรงรู้เห็นด้วยพระญาณดังกล่าว ใจความแห่งพระพุทธรูปนั้นว่า

“เราแสวงหาอยู่ซึ่งนายช่างคือค้นหาผู้ทำเรือน เมื่อไม่พบได้ท่องเที่ยวไปสู่สงสาร มีความเกิดเป็นอเนก ความเกิดเป็นทุกข์รำไป ดูกรนายช่างผู้ทำเรือน บัดนี้เราพบเข้าแล้ว เจ้าจักสร้างเรือนไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งโครงทั้งหมดของเจ้าเราหักแล้ว ยอดเรือนคืออวิชชาเราเรือ่เสียแล้ว จิตเราได้ถึงพระนิพพานอันปราศจากเครื่องปรุงแต่ง เราได้บรรลุความสิ้นแห่งค้นหาทั้งหลายแล้ว ดังนี้”

พระพุทธรูปข้อนี้เป็นการยืนยันถึงความจริง ๒ ช่วง คือ ช่วงก่อนแต่กาลตรัสรู้ พระโพธิสัตว์ยังมีกิเลสกรรมอยู่ จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏเรื่อยไป ตามแรงผลักดันของกรรม แต่หลังจากตรัสรู้แล้ว เหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดไม่มี ภพชาติสำหรับพระองค์จึงไม่มีอีกต่อไป เรื่องความรู้เห็นถึงภาวะแห่งนิพพานของพระพุทธเจ้า และพระ-

อรหันต์ทั้งหลายเหมือนกัน คือรู้ว่าไม่มีภพชาติสำหรับพระองค์ และท่านเหล่านั้นอีกต่อไป

เรื่องชาติคือความเกิดนี้เอง ปัจจุบันมีการเผยแพร่ของคนบางกลุ่มว่า คำว่าชาติ หมายถึงความเกิดทางความคิดในแต่ละขณะเท่านั้น หาได้หมายถึงการเวียนว่ายตายเกิดอย่างที่อธิบายกันไม่ จนถึงกับบางคนมาตัดตอนพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระปัญจวัคคีย์ว่า หลังจากที่ได้รับสั่งเล่าถึงการตรัสรู้ และลักษณะผลของการตรัสรู้แล้ว ได้ตรัสรู้

“ก็แลญาณได้เกิดขึ้นแก่เราว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่มิได้มีอีก”

ซึ่งเป็นพระพุทธดำรัสที่ตรัสหมายถึงพระองค์ แต่คนบางพวกมาตัดเอาเฉพาะคำว่า “อยมนุติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนฺพภโว” ที่แปลว่าชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่มิได้มีอีก แต่ยกแปลเสียว่า คนเราเกิดมาหนเดียวตายหนเดียว ไม่มีภพอีกต่อไป ซึ่งเป็นการบิดเบือนตัดตอนพระพุทธวจนะอย่างน่าตำหนิมาก ทำให้คนที่ไม่ได้ศึกษาหลงเข้าใจผิดได้ง่าย เพราะความโน้มเอียงทางจิตของคนเราโดยมาก มักตกไปในอำนาจของทิฏฐิ ๒ ประการ คือ ความเห็นว่าโลกเที่ยง และความเห็นว่าโลกขาดสูญ อยู่แล้ว

แม้การแก้คำว่าชาติ คือการเกิดของความคิดก็เหมือนกันเป็นการแสดงที่ไม่ตรงต่อพระพุทธดำรัส และขัดกับหลักอริยสัจ ๔ อย่างแรงมาก เพราะอะไร?

เพราะว่า ทุกแห่งที่ทรงไขความคำว่าชาติ จะทรงใช้ คำว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชาติความเกิดเป็นอย่างไร? คือความเกิด เกิดพร้อม ความหยั่งลง เกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏ แห่งขั้นธ ความได้อายตนะครบ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของ เหล่าสัตว์นั้น ๆ อันใด ภิกษุทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่าความเกิด”

ซึ่งหมายความว่า ถ้าทรงใช้คำว่า ชาติ ความเกิด จะทรงหมายถึงความเกิดในกำเนิด ๔ คือ เกิดในครรภ์ ในไข่ ในสิ่ง สกปรก และโอปปาติกะอย่างใดอย่างหนึ่งทุกคราวไป การกล่าว ว่าชาติคือ ความเกิดแห่งกิเลส ความคิดเป็นต้นนั้น นอกจากจะไม่ ตรงกับหลักดังกล่าวแล้ว ยังขัดแย้งกับพระพุทธดำรัสในข้อทุกขสัจ ที่ว่าชาติ ความเกิดเป็นทุกข์ ชรา ความแก่เป็นทุกข์ มรณะ ความตายเป็นทุกข์ ถ้าชาติคือความเกิดของกิเลสอย่างที่พูด กันแล้ว ตอนกิเลสเกิดเป็นทุกข์พอฟังได้ แต่ชราคือกิเลส เสื่อมไปและมรณะคือกิเลสตายไป หรือหมดไปเป็นทุกข์ อย่างไม่? ลองคิดดู การแสดงธรรม อธิบายธรรม ต้องยึด หลักของพระพุทธเจ้า อย่างนี้ก็จะว่า นึกจะพูด ก็พูดเอาเอง เพราะจะขัดกับหลักที่เป็นพระพุทธวจนะดังกล่าวแล้ว

เรื่องความมีอยู่ของภพชาติต่าง ๆ นั้น พระพุทธเจ้า ทรงรู้ด้วยพระญาณ และเป็นพุทธวิสัยดังกล่าวแล้ว เพื่อให้ได้ หลักในการทำความเข้าใจ และปรับทิฏฐิให้ตรงตามพระญาณ ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเห็นว่าไม่เป็นการเสียหายอะไรเลย เพราะ

แม้แต่พระอรหันต์ และพระอริยเจ้าเหล่าอื่น ยังได้ชื่อว่า
อนุพุทธะ คือผู้ตามพระพุทธเจ้า การรู้ตามเห็นตามพระพุทธเจ้า
เท่านั้นจะเป็นเครื่องช่วยให้ความคิดเห็นตรงได้ ดังนั้นจะได้นำ
หลักฐานที่เป็นพระพุทธพจน์ ซึ่งทรงแสดงเรื่อง ภพชาติ
สังสารวัฏมาเป็นตัวอย่างบางข้อ เช่น

๑. ตอนท้ายแห่งอานิสงส์ของท่าน ศีล สัทธาเป็นต้น
จะทรงยืนยันว่า คนเหล่านั้นหลังจากตายไปแล้วจะบังเกิดใน
สุคติโลกสวรรค์ ยกเว้นแต่พวกที่ได้บรรลุมาน จะทรงใช้
ข้อความว่า เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป จะเข้าถึงพรหมโลก
ผลแห่งบาปจะจบลงด้วยคำว่า หลังจากตายไปแล้วย่อมเข้า
ถึงทุกติ วินิบาต นรก ทุกแห่งไป

๒. ทรงปรารภบุคคล ๔ คน ที่กระทำความผิดต่าง
กันเมื่อตายไปแล้วได้อุบัติตามกรรมของตนว่า “คนบางพวก
ย่อมเกิดในครรรค์ ผู้มีบาปกรรมย่อมเข้าถึงนรก ผู้มีกรรม
เป็นเหตุแห่งสุคติ ย่อมไปสู่สวรรค์ ท่านผู้หมดอาสวะย่อม
ปรินิพพาน”

๓. ทรงแสดงเรื่องผลแห่งบาป บุญ ที่ผูกพันถึงชีวิตใน
โลกหน้าไว้ในพระธรรมบทว่า “ผู้ทำบาปย่อมเดือดร้อนใน
โลกทั้งสอง คือเดือดร้อนในโลกนี้ ละไปแล้วย่อมเดือดร้อน
ในโลกนี้เดือดร้อนอยู่เพราะคิดว่า บาปอันเรากระทำแล้ว
ไปสู่ทุกติแล้วจะเดือดร้อนยิ่งขึ้น

๑๔๒ ทางบุญ

ผู้ที่ทำบุญไว้แล้วย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง คือบันเทิงอยู่ในโลกนี้ด้วย ละไปแล้วย่อมบันเทิง ในโลกนี้เขาຍ่อมบันเทิง ด้วยคิดว่าบุญอันเราได้กระทำไว้แล้ว ไปสู่สุคติแล้ว จะบันเทิงยิ่งขึ้น” เป็นต้น

ปัจจัยสำคัญในการสร้างความคิดของตนให้ตรงคือ การใช้โยนิโสมนสิการ คือการใช้ความคิดที่ถูกต้องวิธี ทำให้ในใจด้วยอุบายอันแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิจารณาเหตุด้วยปัญญา ที่คิดเป็นระเบียบ มีหลักฐาน กฎเกณฑ์ ที่อ้างได้อิงได้ โดยอุบายวิธีที่ให้เห็นสิ่งนั้น ๆ ปัญหา นั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

เมื่อคนเริ่มต้นด้วยโยนิโสมนสิการดังกล่าวแล้ว ความคิดเห็น การกระทำที่ถูกตรงอย่างอื่นก็จะเกิดขึ้นติดตามมาเอง เป็นไปตามสูตรที่ท่านแสดงว่า

กุศลธรรมเมื่อเกิดขึ้นแล้วกุศลธรรมอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะเจริญมากขึ้นเหตุ นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงสรรเสริญโยนิโสมนสิการไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพพนิมิตฉันใด ความสมบูรณ์ด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของ อริยมรรคมีองค์ ๘ แก่ภิกษุฉันนั้น

เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอย่างอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษาอยู่เหมือนโยนิโสมนสิการ เพราะผู้มีโยนิโสมนสิการ ย่อมกำจัดอกุศลและยังกุศลให้เกิดขึ้นได้

เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฏฐิที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วเจริญงอกงามขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการเลย”

จากพระพุทธดำรัสที่ยกมานี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ปัญหาชีวิตในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การปฏิบัติการวินัจฉัยตัดสิน สิ่งที่พบว่ามีความขัดแย้งกันอยู่เป็นต้น หากบุคคลได้ใช้หลักของโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมือในการกำหนดพิจารณา ตัดสินแล้ว ย่อมสามารถหาข้อยุติที่สมเหตุสมผลเกิดประโยชน์แก่ตนได้มาก ตามสมควรแก่โยนิโสมนสิการที่ใช้และอุปกรณ์ปัจจัยที่ช่วยให้สามารถใช้โยนิโสมนสิการของบุคคลนั้น

การเริ่มแนวคิดพิจารณาจากจุดของโยนิโสมนสิการ จึงเป็นเหมือนการเดินทางเข้าไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้ประสบความสำเร็จถูกต้องดีงามอย่างอื่นอีกมาก เช่นการละอกุศล การเจริญกุศลอย่างที่ทรงแสดงไว้ ที่สำคัญคือตัวโยนิโสมนสิการเองเป็นกุศลธรรมเมื่อบุคคลเริ่มใช้แล้ว กุศลธรรมที่มีชื่อลักษณะอย่างอื่น ที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็จะเจริญงอกงามยิ่งขึ้น แต่ข้อที่บุคคลจะลืมไม่ได้ คือ

๑๔๔ ทางบุญ

“จิตซึ่งทำหน้าที่โยนิโสมนสิการนั้น เปรียบเหมือนโรงงาน ประสิทธิภาพด้านต่าง ๆ เป็นเหมือนวัตถุดิบ ที่บุคคลใช้ป้อนเข้าโรงงาน”

โรงงานจะผลิตอะไรออกมาไม่ได้เลย หากไม่มีวัตถุดิบ และจะผลิตให้ได้สวยงามมีคุณภาพไม่ได้เลย หากวัตถุดิบมีน้อยหรือคุณภาพของวัตถุดิบต่ำ ความคิดของคนเราก็มเหมือนกันจะให้โยนิโสมนสิการของตนอำนวยความสะดวกให้อย่างต้องการ จำต้องอาศัยประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น ๆ มากเป็นพิเศษ หากขาดประสบการณ์ตรงแล้วย่อมเป็นการยากที่จะทำเรื่องนั้นไว้ในใจด้วยอุบายอันแยบคายได้ การปรับความคิดเห็นของตนให้ตรงตามหลักทางพระพุทธศาสนาจึงจำต้องอาศัยประสบการณ์ทางปริยัติธรรม คือการศึกษา การสดับรับฟังในเรื่องศาสนามากพอสมควร ไม่อย่างนั้นอาจจะเข้าใจเอาเอง ดีความเอาเองหรือพยายามที่จะพิสูจน์กลิ่นด้วยตา ซึ่งไม่อาจทำได้ โยนิโสมนสิการที่บุคคลใช้อย่างมีเหตุผล หลักฐานดังกล่าวแล้ว ย่อมก่อให้เกิดผลสืบเนื่องในทางที่เป็นกุศล ตามนัยแห่งพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ ความว่า

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะถูกจัดออกไปเหมือนโยนิโสมนสิการเลย โยนิโสมนสิการ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งพระสัทธรรม”

เมื่อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้น ความคิดเห็นของคนก็จะ ถูกตรง ความคิดเห็นถูกตรงนี้เองเป็นตัวให้เกิดสัมมาทิฏฐิ เมื่อกุศลธรรมเหล่านี้บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำหน้าที่ขจัดความหลง ความลึกลับสงสัยออกไปจากจิต การทำความคิดเห็นของตน ให้ตรง จึงเป็นบุญส่วนที่เป็นเหตุ เพราะทำหน้าที่ขจัดกิเลส สายโมหะออกจากจิต ความรู้ ความไม่หลง ความเห็นชอบ ความดำริชอบที่เกิดขึ้นคุ้มครองจิตนี้ ช่วยให้บุญกิริยาวัตถุ หรือทางบุญอีก ๘ ประการที่กล่าวแล้ว บังเกิดขึ้นตามสมควร แก่กรณีนั้น ๆ

ทำไมจึงได้กล่าวเช่นนั้น?

เพราะว่า พฤติกรรมทั้งมวลของคนเรานั้น จิตเป็นตัว กำหนดเป็นตัวบงการ เมื่อจิตมีความเห็นชอบแล้ว ย่อมช่วยให้บุคคลสมาทาน รักษาศีล เจริญภาวนา แสดงอาการอ่อน น้อมถ่อมตนต่อคนอื่น ช่วยเหลือขวนขวายในกิจการงานที่ชอบ ธรรม พร้อมทั้งจะให้ส่วนบุญของตนแก่คนอื่น และอนุโมทนา ยินดีในความดีของคนอื่น ยินดีในการฟังธรรม การแสดง ธรรมและทำความเห็นของตนให้ตรงยิ่ง ๆ ขึ้นไป กุศลธรรม ทั้งหลายจะเกิดขึ้นเพราะอาศัยการทำความเห็นของตนให้ตรง จนเป็นสัมมาทิฏฐิ คือปัญญาอันเห็นชอบดังกล่าวมาแล้วเสมอ ไป และทุกคราวที่บุคคลทำความเห็นของตนให้ตรง จะเป็น การเพิ่มพูนสัมมาทิฏฐิ และกุศลธรรมอย่างอื่นให้สูงขึ้น และ ติดตามมาเพราะทิฏฐุชุกัมม์เป็นปัจจัย บุคคลผู้ปรารถนาบุญ

๑๔๖ ทางบุญ

ส่วนนี้และส่วนอื่น ที่จะเกิดขึ้นเพราะการทำความคิดเห็นของตนให้ตรงเป็นปัจจัย จึงควรตระหนักถึงคุณค่าของปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ๒ ประการ คือ

- **ปรโตโมสะ** คือศึกษา การสดับตรับฟังจากคนอื่น หรือหาประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ จากคนที่ เป็นกัลยาณมิตร เป็นบัณฑิต มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น

- **โยนิโสมนสิการ** คือการกระทำไว้ในใจโดยอุบาย อันแยบคาย

ไม่ควรวางใจว่า เรามีความเห็นถูกต้องแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องอาศัยธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ เพราะตราบใดที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ โอกาสที่จะตกไปในอำนาจแห่งจิตที่ถูกครอบงำด้วยกิเลสอันเกิดขึ้นด้วยปัจจัยภายในและภายนอก ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ใคร ๆ ไม่อาจประมาทและวางใจในเรื่องนี้

ข้อที่ไม่ควรลืมอีกประการหนึ่ง ในการใช้โยนิโสมนสิการ อันเป็นงานของปัญญา นั้น จะต้องอิงอาศัยลัทธิเป็นหลักไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของธรรม ต้องอิงอาศัยตถาคต-โพธิสัตถา คือเชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยพยายามปรับสัตถากับปัญญาให้เสมอกัน ไม่ควรให้อย่างใดอย่างหนึ่งล้ำหน้ากันมากนัก เมื่อทำได้เช่นนี้ย่อมเป็นการรักษาความเห็นของตนให้ตรงอยู่ตลอดไป เป็นปัจจัยแห่งบุญและเป็นตัวบุญดังกล่าวแล้ว ความสุขกายสบายใจอันเป็น

บุญส่วนผล ก็เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น ตามสมควรแก่เหตุ ที่ได้ประกอบกระทำลงไป ไม่มีการแปรผันเป็นอย่างอื่น

เรื่องทางบุญที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ขอเพียงแต่บุคคลได้ทำความเห็นของตนให้ตรงเป็นสัมมาทิฏฐิเท่านั้น ย่อมสามารถจะทำบุญได้ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ ไม่ต้องอ้างว่าไม่มีเงินจึงไม่ได้ทำบุญ เพราะบุญที่ต้องอาศัยเงินมีเพียง ๑ ใน ๑๐ ของทางให้เกิดบุญเท่านั้น ซึ่งเมื่อว่ากันในแง่ของอานิสงส์แล้ว ผลแห่งทานมีค่าน้อยกว่าผลแห่งศีลเสียอีกเพราะทางให้เกิดบุญมีมากและทำได้ทุกโอกาส ทั้งอำนาจประโยชน์ให้ตลอดกาลอันยาวนานเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้สอนให้ผู้หวังความสุขความเจริญแก่ตน ดำเนินชีวิตไปบนทางแห่งบุญ เพราะว่า

“บุญโจรนำไปได้ยาก นำความสุขมาให้จนแก่เฒ่า และในเวลาสิ้นชีวิต ทั้งเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า การเพิ่มพูนขึ้นแห่งบุญนำความสุขมาให้ เหตุนั้นเมื่อบุคคลจะทำบุญ จึงควรทำบุญนั้นบ่อย ๆ ควรสร้างความพอใจในบุญนั้น และไม่ควรดูหมิ่นว่าบุญเพียงเล็กน้อยจะไม่ให้ผล เพราะฝนที่ตกลงมาที่ละหยดสามารถทำภาชนะที่รองรับให้เต็มได้ฉันใด เมื่อบุคคลสั่งสมบุญ ทำความพอใจในบุญบ่อย ๆ เข้า จิตเขาจะเต็มด้วยบุญเช่นเดียวกันฉันนั้น” เหตุนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

“บุญฐานิ ภยิราถ สุขมาวานิ ท่านทั้งหลายควร
ทำบุญอันนำความสุขมาให้”

ขอให้สัมมาทิฐิ คือปัญญาอันเห็นชอบในธรรมจง
เจริญขึ้น

ขอให้มัจฉาทิฐิ จงเบาบางลงจนถึงอันตรายไป
ขอให้คนทั้งหลายจงมีความยินดีในบุญ ดำเนินชีวิต
ไปบนเส้นทางแห่งบุญ

ขอให้ความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การ
ไม่วิวาทกัน ความสามัคคี และเอกภาพจงบังเกิดขึ้นอำนวย
ประโยชน์ให้ประเทศชาติและประชาชนตลอดกาลเป็นนิตย์
เทอญ.